

Nr 87

Utlåtande i anledning av riksdagens år 1958 församlade revisorers berättelse angående verkställd granskning av statsverket m. m.

(4:e avd.)

Statsutskottet, till vars förberedande behandling riksdagens år 1958 församlade revisorers berättelse jämte de i anledning därav från vederbörande ämbetsverk och myndigheter till Kungl. Maj:t avgivna utlåtandena och förklaringarna blivit hänvisad, får, efter tagen kännedom av vissa handlingar och inhämtande av för ärendenas utredning i övrigt erforderliga upplysningar, underställa riksdagens prövning de av revisorerna gjorda framställningar som ansetts från utskottets sida påkalla yttranden.

1:o) **Vikariatsförordnanden vid fångvårdsanstalterna.** Under justitiedepartementet, § 1, ha revisorerna påtalat den omfattning vikariatsförordnandena erhållit inom fångvården (Del I, s. 3—13).

Revisorerna ha därvid gjort följande uttalande.

Revisorerna ha funnit det vara av intresse att inhämta upplysningar om de vikariatsförordnanden vid fångvårdsanstalterna som omfattat minst 14 dagar och som helt eller delvis infallit under tiden den 1 juli 1957—den 30 juni 1958. I skrivelse till fångvårdsstyrelsen ha revisorerna därför infordrat vissa uppgifter härom. Det material som med anledning därav tillställts revisorerna och som avser förordnanden mot vikariatsersättning har sammanfattats i vissa tabeller, vilka redovisats i det föregående. Av tabellerna framgår bl. a. att sammanlagt 1 349 förordnanden mot vikariatsersättning med angiven tidslängd meddelats under nämnda tid. Den vikariatsersättning som härför utbetalts utgör i runt tal 128 000 kronor; därtill komma kostnaderna för resor och traktamenten med över 226 000 kronor.

Även om de tabellariska sammanställningarna på skäl som angivits i det föregående icke kunna göra anspråk på full tillförlitlighet, giva de dock ett tillräckligt underlag för revisorerna — som med hänsyn till materialets omfattning givetvis icke kunnat ingå i prövning av huruvida det varit motiverat att i de särskilda fallen meddela vikariatsförordnande — att framföra vissa synpunkter i ämnet. Till att börja med må då erinras att fångvården f. n. befinner sig i ett skede av stark utveckling, kännetecknat av bl. a. att nya anstalter tillkomma och att gamla upprustas med ett betydande plats-tillskott som följd. En naturlig konsekvens härav är, att fångvårdsstyrelsen ställs inför betydande administrativa problem icke minst när det gäller att anskaffa personal, som är tillräckligt utbildad och eljest användbar för sin uppgift. Det är då många gånger lämpligt, att uppkommande personalsvårigheter lösas genom att förordnanden meddelas tjänstemän att uppehålla nyinrättade tjänster eller eljest vakanta sådana. Å andra sidan är det emel-

lertid uppenbart att vissa olägenheter uppstå, om dylika förordnanden måste meddelas i en större omfattning. Den nödvändiga kontinuiteten i arbetet vid olika anstalter kan sålunda lätt bli lidande till följd av en sådan ordning. Beaktas bör även att det icke alltid — trots de fördelar i ekonomiskt avseende som ofta äro förbundna därmed — ligger i vederbörande personals intresse att systemet med vikariatsförordnanden tillgripes i alltför stor utsträckning med exempelvis långvarig bortovaro från hemmet som följd. För revisorerna framstå givetvis de kostnader som äro förbundna med ifrågavarande förordnanden som den främsta olägenheten. De förut redovisade sammanställningarna i ämnet utvisa sålunda under budgetåret 1957/58 utgifter för detta ändamål med över 350 000 kronor. Det bör emellertid framhållas, att de totala kostnaderna under nämnda tid för vikariatsförordnanden vid fångvårdsanstalterna voro betydligt större, då här endast redovisats förordnanden mot vikariatsersättning som omfattat minst 14 dagar.

Mot bakgrunden av nu angivna förhållanden är det angeläget, att fångvårdsstyrelsen i möjligaste mån söker begränsa ifrågavarande utgifter. Detta kan ske bl. a. därigenom att åtgärder i god tid vidtagas för att tillsätta ledigblivande tjänster och genom i övrigt lämpligt avvägda personaldispositioner.

Av den inledningsvis lämnade redogörelsen framgår att utförliga anvisningar meddelats i anslutning till gällande avlöningsbestämmelser rörande vikariatsförordnanden. Det förtjänar emellertid erinras, att flera myndigheter därutöver utfärdat för respektive myndighet speciella direktiv rörande de fall då dylika förordnanden böra meddelas. Revisorerna ha uppmärksammat, att några sådana anvisningar icke utfärdats för fångvårdsanstalternas del. Visserligen har fångvårdsstyrelsen i ett cirkulär den 28 februari 1958 meddelat vissa bestämmelser angående lönegradsplacering vid vikariat m. m. Dessa bestämmelser innehålla emellertid icke några anvisningar av den art revisorerna här avse. Med hänsyn till den omfattning vikariatsförordnandena kunna väntas få vid fångvårdsanstalterna även för framtiden synes det därför påkallat, att fångvårdsstyrelsen genom ett särskilt cirkulär snarast meddelar sådana anvisningar som med beaktande av innehållet i avlöningsbestämmelserna giva vägledning för en god hushållning även på detta område. Enligt revisorernas mening kunna lämpligt utformade anvisningar vara ett verksamt medel, vid sidan av andra, att åstadkomma en angelägen begränsning av kostnaderna för ifrågavarande vikariatsförordnanden.

Utlåtanden ha avgivits av *fångvårdsstyrelsen* och *statskontoret* (Del II, s. 1—4).

Beträffande den närmare innebörden av därvid framförda synpunkter torde få hänvisas till utlåtandena.

Utskottet. Det är självfallet av stor betydelse att kostnaderna för vikariatsförordnanden, liksom andra administrationskostnader, hållas inom så snäva gränser som möjligt även inom fångvården. Såsom revisorerna själva framhållit föreligga emellertid inom denna förvaltningsgren vissa problem, som gjort det naturligt att dylika förordnanden kommit att tillgripas i måhända större omfattning än inom övriga statliga verksamhetsområden. Då fångvårdsstyrelsen därtill har sin uppmärksamhet riktad på det ifrågavarande förhållandet och utskottet således anser sig kunna utgå från att styrelsen utan särskild anmodan kommer att vidlaga de åtgärder som erfordras

för att tillgodose ovan angivna syfte, har utskottet velat begränsa sig till att vad i ärendet förevarit för riksdagen
omförmåla.

2:o) **Försvarsgrenarnas tjänstemeddelanden.** Under försvarsdepartementet, § 2, ha revisorerna förordat ett sammanförande av försvarets tjänstemeddelanden till en gemensam publikation (Del I, s. 14—22).

Revisorerna ha därvid gjort följande uttalande.

Publicering av försvarets tjänstemeddelanden sker för närvarande i tre för försvarsgrenarna särskilda publikationer, nämligen Tjänstemeddelanden rörande lantförsvaret (TL), Tjänstemeddelanden rörande sjöförsvaret (TS) och Ekonomiska föreskrifter för flygvapnet (Ekof). Därjämte utgives av försvarets sjukvårdsstyrelse en publikation benämnd Tjänstemeddelanden från försvarets sjukvårdsstyrelse (Tsjv), vari intagas meddelanden från sjukvårdsstyrelsen samt det under styrelsen stående militärapoteket.

Frånvaron inom försvaret av en samlad publikation för tjänstemeddelanden har, såsom av den lämnade redogörelsen framgått, lett till att i betydande utsträckning för försvarsgrenarna gemensamma bestämmelser måst publiceras i såväl TL som TS och Ekof. Till belysande härav kan nämnas, att i ett inom försvarets civilförvaltning upprättat sakregister rörande civilförvaltningens ämbetsområde hänvisning i 285 fall gjorts till TL, TS och Ekof, vilket innebär att i samma antal fall identiskt lika bestämmelser återgivits i samtliga tre publikationer. Även om behovet av en för försvaret enhetlig publikation starkast gör sig gällande i fråga om civilförvaltnings-tjänsten — som i allt väsentligt är likartad inom försvaret och där gränserna mellan försvarsgrenarna överbyggats genom att t. ex. kassaorgan vid en försvarsgren betjäna förband ur andra försvarsgrenar — förekommer här berörda tredubbla publicering även i fråga om andra för försvaret gemensamma bestämmelser, vilka utfärdas i kungl. brev, ämbetsskrivelser och generalorder samt meddelanden från överbefälhavaren och de centrala förvaltningsmyndigheterna.

Nackdelarna med det nuvarande sättet för publicering och distribuering av försvarets tjänstemeddelanden påtalades redan av 1946 års revisorer, vilka ansågo att en centralisering av berörda meddelanden snarast borde genomföras. Det underströks att föredragande departementschefen i bilaga till 1945 års statsverksproposition, fjärde huvudtiteln, i samband med anmälan av viss fråga framhållit, att det borde övervägas att sammanföra meddelandena till en för hela försvaret gemensam publikation, uppdelad i serier för olika fackgrenar. Någon ändring av publiceringsförfarandet har emellertid ännu icke kommit till stånd. En av orsakerna härtill torde ha varit, att vissa inom försvarets kommandoexpedition åren 1943 och 1945 gjorda beräkningar syntes ha utvisat att några nämnvärda besparingar icke voro att förvänta av en omläggning. Det bör emellertid uppmärksammas att kommandoexpeditionen vid sina beräkningar utgick från att en gemensam publikation skulle behöva delgivas samtliga försvarsgrenar, oberoende av om visst meddelande berörde endast en försvarsgren. Revisorerna vilja i detta sammanhang vidare erinra om att, när 1946 års revisorer behandlade förevarande spörsmål, den centrala förvaltningen inom försvaret nyligen undergått en genomgripande omorganisation, varigenom bl. a. nya gemensamma förvaltningsmyndigheter tillskapats. Nämnada myndigheters publiceringsbehov torde vid ifrågakvarande tidpunkt ha varit täm-

ligen oklart. Sedan den nya organisationen numera vunnit stadga, borde enligt revisorernas mening här berörda problem kunna bedömas med större säkerhet.

Revisorerna anse därför skäl tala för att en förnyad utredning verkställes angående förutsättningarna i dagens läge för ett sammanförande av försvarets tjänstemeddelanden till en gemensam publikation, förslagsvis uppdelad i serier för de olika förvaltningsgrenarna m. m. Samtidigt som all dubbelsättning och dubbeltryckning undvekes skulle genom en sådan utformning av publikationen den fördelen vinnas, att icke någon myndighet behöfve tillställas andra meddelanden än dem som berörde det egna verksamhetsområdet. Sakregistreringen, som med nuvarande system är mycket betungande, då hänvisning ofta måste göras till samtliga publikationer, skulle vidare avsevärt underlättas.

Utredningen borde vidare ägna uppmärksamhet åt frågan, huruvida icke tryckning av tjänstemeddelandena kunde ske på ett billigare sätt än nu är fallet. Som tidigare nämnts användes vid framställningen av Ekof rotaprinttryck i stället för vanligt tryck. Erfarenheterna av förstnämnda framställningssätt ha, enligt vad revisorerna inhämtat, varit uteslutande goda. Hinder borde därför enligt revisorernas mening icke möta att helt övergå till ifrågavarande tryckningsmetod. Det må i detta sammanhang omnämnas, att medan kostnaderna för tryckning av TL och TS år 1956 belöpte sig till respektive 61 900 kronor och 29 700 kronor motsvarande kostnader för Ekof uppgingo till allenast 1 500 kronor. Det förefaller därför revisorerna uppenbart, att en övergång till rotaprinttryck skulle leda till icke obetydliga besparingar.

Revisorerna vilja slutligen också i detta sammanhang ifrågasätta, om icke meddelanden som kanske beröra endast en eller ett par myndigheter kunde offentliggöras på ett enklare och billigare sätt än som nu sker, exempelvis uppgifter om kommenderingar på en eller annan dag till en stab eller förvaltning, ändrad uttagning och tilldelning av värnpliktiga, utbyte av militärattachéer vid utländska beskickningar, inkallande av vapenfri värnpliktig o. d., vilka meddelanden få anses vara av natur att icke kräva allmän spridning. Enligt revisorernas mening torde det över huvud icke vara behöfligt, att meddelanden av sådan art delgivas andra än den eller dem som direkt beröras därav.

Utlåtanden ha avgivits av *överbefälhavaren, försvarets civilförvaltning, försvarets sjukvårdsstyrelse, fortifikationsförvaltningen, armétygförvaltningen, arméintendenturförvaltningen, marinförvaltningen, flygförvaltningen, statskontoret och statens organisationsnämnd (Del II, s. 5—16).*

Beträffande den närmare innebörden av därvid framförda synpunkter torde få hänvisas till utlåtandena.

Utskottet. Av vad revisorerna och de i ärendet hörda myndigheterna anför har utskottet bibragts den uppfattningen, att en undersökning bör verkställas rörande förutsättningarna för ett sammanförande av försvarets tjänstemeddelanden till en gemensam publikation, på lämpligt sätt uppdelad i serier för olika stabs- och förvaltningsområden. Syftet därmed bör vara att om möjligt få till stånd kostnadsbesparingar och rationalisering i övrigt av den nämnda publiceringsverksamheten. Såsom överbefälhavaren framhållit kan i förevarande sammanhang icke bortses från de resultat till vilka

pågående utredningar om dels försvarets högsta ledning och dels kommandoexpeditionens ställning må komma. Statens organisationsnämnd har vidare påpekat, att visst samband även föreligger mellan den av revisorerna aktualiserade frågan och det uppdrag som lämnats en särskild arbetsgrupp att utarbeta en expeditionstjänstinstruktion för krigsmakten. På vad sätt undersökningen om försvarets tjänstemeddelanden lämpligen bör samordnas med här nämnda utredningsarbete undandraget sig dock utskottets bedömande. Det torde få förutsättas att Kungl. Maj:t lämnar närmare direktiv därom.

Utskottet hemställer,

att riksdagen må i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville vidtaga åtgärder i det av utskottet angivna syftet.

3:o) Vakhållningen vid försvarets ämbetsbyggnad »Tre vapen». Under försvarsdepartementet, § 3, ha revisorerna uttalat sig för viss omläggning av bevakningen av nämnda ämbetsbyggnad (Del I, s. 23—25).

Revisorerna ha därvid gjort följande uttalande.

Omfattande anordningar äro vidtagna för vakhållningen vid försvarets ämbetsbyggnad »Tre vapen», i vilken, såsom i det föregående nämnts, ett flertal militära myndigheter ha sina tjänstelokaler.

Kontrollen av in- och utpassering under ordinarie arbetstid ombesörjes av expeditionsvakter (vaktmästare). Vakhållningen på annan tid har organiserats på olika sätt av de berörda myndigheterna. Sålunda har armétygförvaltningen träffat avtal med AB Svensk Nattvakt om kontroll av in- och utpasseringen till nämnda ämbetsverk samt till försvarets civilförvaltning. Vid marinförvaltningen ha för ifrågavarande kontroll anställts särskilda vaktmästare. Sistnämnda personal skall också omhänderha den yttre bevakningen av hela ämbetsbyggnaden. Vid flygförvaltningen har det icke ansetts erforderligt att anställa särskild personal för här berörda ändamål, utan en dagofficer med underställda värnpliktiga ansvarar helt för bevakningen efter ordinarie tjänstetid. Kostnaderna för nattbevakningen under sistförflutna budgetår ha uppgått till för armétygförvaltningen 34 800 kronor och marinförvaltningen 57 962 kronor eller tillhopa omkring 90 000 kronor. Flygförvaltningen har under samma tid icke haft några direkta utgifter för sin nattbevakning.

På grund av det anförda och då armétygförvaltningens och marinförvaltningens bevakningsorganisation årligen åsamkar statsverket förhållandevis icke obetydliga utgifter anse revisorerna det böra undersökas, om icke för nedbringande av kostnaderna såväl den inre som den yttre nattbevakningen vid ämbetsbyggnaden »Tre vapen» i likhet med vad som är fallet vid flygförvaltningen kunde i sin helhet handhas av dagofficerare och värnpliktig personal. Ianspråktagande av värnpliktiga för nämnda ändamål synes revisorerna böra kunna komma i fråga även av den anledningen att bevakningstjänst ingår som ett led i deras utbildning.

Enligt revisorernas uppfattning måste vidare det nu tillämpade förfaringssättet i fråga om in- och utpasseringskontrollen efter tjänstetidens slut betecknas som otillfredsställande. Såsom tidigare nämnts kan nämligen den personal som avdelats för övervakning av D- och E-ingångarna icke se de personer som begära inpassering eller som utpassera genom grinden vid

huvudingången. Några större svårigheter för obehöriga personer att bereda sig tillträde till ämbetsbyggnaden torde därför icke föreligga. Då det givetvis är angeläget att de ifrågavarande bevakningsanordningarna givas största möjliga verkkningsgrad, anse revisorerna att den vid huvudingången inrättade vaktlokalen i fortsättningen bör tagas i anspråk för sitt ursprungliga ändamål. En i nämnda lokal placerad vaktchef skulle med tillhjälp av värnpliktig personal kunna utöva en effektiv kontroll över in- och utpasseringarna genom huvudingången. Enligt revisorernas mening skulle den inre vakthållningen härigenom i avsevärd grad underlättas, vilket i sin tur skulle leda till minskat behov av personal för sistnämnda bevakning.

Utlåtanden ha avgivits av *försvarets civilförvaltning, armétygförvaltningen, marinförvaltningen och flygförvaltningen* gemensamt ävensom av *statens organisationsnämnd* (Del II, s. 16—18).

Beträffande den närmare innebörden av därvid framförda synpunkter torde få hänvisas till utlåtandena.

Utskottet. I likhet med vederbörande remissmyndigheter finner utskottet lämpligt, att en teknisk-ekonomisk utredning av frågan om vakthållningen vid förevarande ämbetsbyggnad kommer till stånd.

Utskottet hemställer,

att riksdagen må i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville föranstalta om åtgärder i det av utskottet angivna syftet.

4:o) **Förhyrning av viss bergverkstad.** Under försvarsdepartementet, § 4, ha revisorerna ifrågasatt jämkning av visst hyresavtal (Del I, s. 26—28).

Revisorerna ha därvid gjort följande uttalande.

Genom beslut den 7 maj 1954 godkände Kungl. Maj:t ett preliminärt mellan å ena sidan fortifikationsförvaltningen och marinförvaltningen och å andra sidan ett enskilt företag träffat avtal, varigenom företaget förband sig att mot enligt vissa grunder fastställd ersättning utföra speciella servicearbeten åt marinen. I avtalet har bl. a. bestämts, att kronan under en tid av tio år skall förhyra en av företaget ägd bergverkstad, i vilken huvuddelen av de nämnda servicearbetena skola utföras. Kronan har därvid utfäst sig att under åren 1954—1962 i hyra för verkstaden erlægga ett sammanlagt belopp av 1 450 000 kronor. Därest kronan efter den för kontraktet avtalade giltighetstidens början (den 1 juli 1954) önskar förvärva verkstaden, skall kronan genom erläggande av den avtalade hyresersättningen anses av den slutliga köpeskillingen ha gäldat 3/70 per hyresår.

Den ifrågavarande bergverkstaden byggdes, såsom tidigare nämnts, omkring år 1940 och betingade en kostnad av i runt tal 3,5 miljoner kronor. Anledningen till att den uppfördes var att förenämnda företag i ett år 1940 med flygförvaltningen träffat leveranskontrakt åtagit sig att verkställa en för kontraktets fullgörande erforderlig utvidgning av sina anläggningar. Kronan hade emellertid därvid å sin sida förbundit sig att bestrida de med utvidgningen förenade kostnaderna på så sätt, att företaget tillerkändes rätt att under åren 1941—1946 i priserna för de till flygförvaltningen levererade produkterna inkalkylera avskrivningar på de till följd av kontraktet gjorda

nyanläggningarna och nyanskaffningarna med så stort belopp, att företaget under sagda år av kronan erhöll täckning för sina kostnader i samband med uppförandet av verkstaden.

Av vad ovan anförts framgår, att kronan genom det förenämnda hyresavtalet förbundit sig att i hyra till företaget under en tioårsperiod erlægga inemot 1,5 miljoner kronor för den i praktiken med statsmedel uppförda bergverkstaden. Likaledes framgår att statsverket vid ett eventuellt köp av verkstaden — oaktat köpeskillingen då skall minskas i förhållande till vad som erlagts i hyra — kommer att två gånger erlægga betalning för en och samma fastighet. Revisorerna ha funnit angivna förhållanden anmärkningsvärda och förutsätta därför att förhandlingar upptagas om skälig jämkning av det föreliggande hyresavtalet.

Utlåtanden ha avgivits av *fortifikationsförvaltningen, marinförvaltningen, flygförvaltningen, statskontoret och statens sakrevision* (Del II, s. 18—23).

Beträffande den närmare innebörden av därvid framförda synpunkter torde få hänvisas till utlåtandena.

Utskottet. Såvitt framgår av de i ärendet lämnade upplysningarna är den här ifrågavarande verkstadsanläggningen obestriddligen vederbörande företags egendom. Det står också i överensstämmelse med allmänt tillämpade principer att avskrivningar av investerat kapital inkalkyleras i produktpriserna. Vad som i sammanhanget måste särskilt beaktas är emellertid, att avskrivningstiden i förevarande fall varit osedvanligt kort. Kronan har därigenom gjort en ekonomisk prestation som övergår det vid liknande affärstransaktioner normalt förekommande. Detta förhållande synes utskottet utgöra ett tungt vägande skäl för att kronan hade bort tillförsäkras gynnsammare villkor vid uppgörelsen om det nu aktuella hyresavtalet. I likhet med revisorerna är utskottet därför av den uppfattningen, att föreliggande möjligheter till jämkning av villkoren böra utan dröjsmål tillvaratagas.

Utskottet hemställer,

att riksdagen må i skrivelse till Kungl. Maj:t som sin mening giva till känna vad utskottet anför.

5:o) **Militärassistenternas pensionsålder.** Under försvarsdepartementet, § 5, ha revisorerna förordat viss utredning rörande den nuvarande militärassistentorganisationen (Del I, s. 29—32).

Revisorerna ha därvid gjort följande uttalande.

Av ovanstående redogörelse framgår, att för närvarande 33 beställningar för officer på aktiv stat samt 15 arvodesbefattningar för pensionsavgången officer finnas inrättade vid civila myndigheter i och för tjänstgöring såsom militärassistenter. När officer på aktiv stat uppnår den för honom i hans militära beställning gällande, i förhållande till civila statstjänstemän i allmänhet mycket låga pensionsåldern, måste han avgå ur tjänst med pension. Han måste då även lämna den innehavda befattningen som militärassistent, oberoende av om de med befattningen förenade göromålen äro av sådan art,

att han utan olägenhet kunnat kvarstå i befattningen till högre levnadsålder och han i övrigt visat sig lämplig för fortsatt tjänstgöring i befattningen. Såsom tidigare nämnts har länsstyrelsen i Kopparbergs län i visst sammanhang uttalat, att de med den för pensionerad officer avsedda befattningen som militärassistent vid länsstyrelsen förenade arbetsuppgifterna vore jämförbara med de göromål som åvila militärassistent på aktiv stat. Vidare har rikets allmänna kartverk hävdad, att täta ombyten på befattningen som militärassistent vid kartverket vore till stor olägenhet för kartverkets arbeten.

Enligt revisorernas uppfattning synes sannolikt, att med ett icke obetydligt antal av de nuvarande för officerare på aktiv stat avsedda befattningarna som militärassistent äro förenade sådana arbetsuppgifter, att vederbörande officer med fördel skulle kunna kvarstå i befattningen jämväl efter uppnådd pensionsålder i sin militära beställning, därest han i övrigt visat sig lämplig för befattningen. Med hänsyn till de pensionskostnader som därigenom skulle besparas statsverket anse revisorerna sig böra förordad att utredningen åvägbringas i syfte att klarlägga, huruvida och i vad mån det kan vara möjligt att i stället för nuvarande befattningar som militärassistent för officerare på aktiv stat inrätta ett ytterligare antal arvodesbefattningar för pensionerad officer eller i vart fall alternativt dylika befattningar. Upplysningsvis må nämnas att, därest exempelvis hälften av här ifrågasvarande befattningar uppehöles av pensionsavgångna officerare, statsverkets besparade pensionskostnader skulle uppgå till mer än 225 000 kronor för år. Härtill komma inbesparade kostnader för flyttningersättningar, omplaceringstraktamenten och liknande utgifter, som ofta åsamkas statsverket vid omstationering av militär personal på aktiv stat.

Utlåtanden ha avgivits av *försvarets civilförvaltning, chefen för försvarstaben, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, telestyrelsen, järnvägsstyrelsen, vattenfallsstyrelsen, statskontoret, rikets allmänna kartverk, riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap, länsstyrelserna i Stockholms, Malmöhus Göteborgs och Bohus, Västernorrlands och Norbottens län samt civilförsvarsstyrelsen* (Del II, s. 23—35).

Beträffande den närmare innebörden av därvid framförda synpunkter torde få hänvisas till utlåtandena.

Utskottet. Den av revisorerna aktualiserade frågan om militärassistenternas pensionsålder har bedömts något olika av vederbörande remissmyndigheter. Medan exempelvis kommunikationsverken understrukit den stora betydelsen av kontinuitet i det arbete som åligger de till dessa verk knutna militärassistenterna, vilket närmast innebär ett förord för en mera rörlig pensionsålder, har särskilt från länsstyrelsehåll uttalats uppfattningen att militärassistent bör vara officer på aktiv stat och således icke arvodesanställd. I vissa remissutlåtanden har framförts förslag om en allmän översyn av den här ifrågasvarande organisationen. Även utskottet anser flera skäl tala för en sådan översyn. Därvid torde bl. a., under beaktande av såväl militära behov som möjligheterna till kostnadsbesparingar, den nuvarande differentieringen av befattningarna böra prövas.

Utskottet hemställer,

att riksdagen må i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville föranstalta om åtgärder i det av utskottet angivna syftet.

6:o) **Förmåner för viss å Revingehed tjänstgörande personal.** Under försvarsdepartementet, § 6, ha revisorerna förordat åtgärder i och för avveckling av till vissa tjänstemän utgående förmåner (Del I, s. 33—35).

Revisorerna ha därvid gjort följande uttalande.

Vissa på Revingehed tjänstgörande militära befattningshavare åtnjuta med stöd av i kungl. brev den 30 juni 1948 och den 30 april 1953 utfärdade bestämmelser särskilda förmåner i form av tjänstgöringstraktamente, fri inkvartering och fri förplägnad eller kontant ersättning därför. Flertalet av ifrågavarande tjänstemän har under en följd av år — i vissa fall i mer än tio år — kommit i åtnjutande av sagda förmåner. Såsom i det föregående nämnts uppgå statsverkets sammanlagda utgifter i nu nämnt hänseende till förhållandevis icke obetydliga belopp; de årliga kostnaderna torde belöpa sig till omkring 35 000 kronor.

Orsaken till här berörda förhållanden är att det hittills icke visat sig möjligt att erbjuda angivna befattningshavare godtagbara bostäder i Revinge eller dess närhet. Enligt vad revisorerna inhämtat har emellertid vederbörande kommun, Södra Sandby, förklarat sig villig att uppföra erforderligt antal bostadslägenheter på villkor att kronan ikläder sig garanti för att lägenheterna bli uthyrda. Kommunen har nämligen icke ansett det utslutet att åtskilliga tjänstemän, oaktat godtagbara bostäder erbjudas dem i Revinge, komma att bo kvar i sina nuvarande bostäder.

Med hänsyn till storleken av de extrakostnader kronan årligen måste vidkännas för ifrågavarande tjänstemän anse revisorerna starka skäl tala för att statsverket under viss tid påtager sig den av kommunen begärda garantien. Revisorerna vilja i detta sammanhang framhålla, att vederbörande tjänstemän självfallet icke kunna göra anspråk på bibehållande av här berörda förmåner för det fall de avvisa erbjudande om godtagbar bostad i Revinge. Om därför vissa av de nyuppförda bostadslägenheterna skulle komma att stå outhyrda — en omständighet som i nuvarande läge på bostadsmarknaden synes osannolik — torde statsverkets kostnader i anledning av hyresgarantien mer än väl täckas av de besparingar som skulle uppkomma i form av minskade traktamentskostnader etc.

På grund av anförda omständigheter anse revisorerna, att åtgärder snarast böra vidtagas i av revisorerna angivet syfte.

Utlåtanden ha avgivits av *försvarets civilförvaltning, fortifikationsförvaltningen och chefen för armén* (Del II, s. 35—40).

Beträffande den närmare innebörden av därvid framförda synpunkter torde få hänvisas till utlåtandena.

Utskottet. Enligt vad utskottet under hand inhämtat har av försvarets civilförvaltning numera åtgärder vidtagits för att tillrättalägga de av revisorerna påtalade förhållandena. Med hänsyn härtill har utskottet ansett sig kunna begränsa sig till att vad i ärendet förevarit för riksdagen

omförmåla.

7:o) **Upplåtelse till enskilda av försvarets badinrättningar i Karlskrona och Karlsborg.** Under försvarsdepartementet, § 7, ha revisorerna uttalat sig för viss höjning av de vid nämnda inrättningar tillämpade badpriserna (Del I, s. 36—38).

Revisorerna ha därvid gjort följande uttalande.

Sedan länge ha de av kronan i Karlskrona och Karlsborg för militär personals räkning uppförda badinrättningarna fått utnyttjas av respektive kommuners innevånare. Bl. a. ha anläggningarna begagnats för tillhandahållande av skolbad, varjämte i stor utsträckning enskilda föreningar m. fl. beretts tillfälle att använda dem.

I ersättning för dispositionen av berörda badinrättningar ha vederbörande militära myndigheter tillämpat olika priser. I Karlskrona kostar sålunda bastubad 30 öre, karbad 50 öre och varmdusch 20 öre. Från och med den 1 oktober innevarande år uttages en ersättning av 70 öre för bastubad med simbad. I Karlsborg utgöras avgifterna av för bastubad 50 öre, för karbad 60 öre och för varmdusch 30 öre. Dessutom betalar Karlsborgs kommun för kommunala bad årligen ett engångsbelopp av 300 kronor.

Enligt revisorernas mening måste det i och för sig anses riktigt, att genom tillmötesgående från de militära myndigheternas sida civila personer beredas möjlighet att intaga bad i de av kronan ägda badanläggningarna. Såväl Karlskrona som Karlsborg sakna nämligen egna sådana. Revisorerna ha emellertid funnit, att de avgifter som tillämpas äro förhållandevis låga. I det föregående ha såsom jämförelse angivits de badpriser som av Bodens stad debiteras kronan för tillhandahållande av bad åt värnpliktiga m. fl. i stadens badinrättning, i vilken staden såsom bidrag till byggnadskostnaderna investerat 300 000 kronor. De där fastställda avgifterna, vilka i stort sett torde överensstämma med de priser som i allmänhet gälla vid allmänna badinrättningar, överstiga mångdubbelt de i Karlskrona och Karlsborg tillämpade. Den låga prissättningen synes revisorerna så mycket mer otillfredsställande som underhållskostnaderna för här berörda militära badanläggningar, särskilt vad gäller simhallen i Karlskrona, äro betydande. Det förhållandet att inflytande medel i sin helhet tillgodoföras vederbörande bränsleanslag synes utvisa, att i de till grund för prissättningen liggande kalkylerna icke inräknats bl. a. avskrivnings- och underhållskostnader.

Revisorerna vilja på grund av det anförda förorda, att undersökning snarast verkställas rörande kronans verkliga kostnader för badanläggningarna i Karlskrona och Karlsborg samt att därefter erforderlig jämkning av nu tillämpade badpriser genomföres.

Utlåtanden ha avgivits av *försvarets civilförvaltning*, *arméintendenturförvaltningen* och *marinförvaltningen* (Del II, s. 40—45).

Beträffande den närmare innebörden av därvid framförda synpunkter torde få hänvisas till utlåtandena.

Utskottet. För en höjning av de priser som nu tillämpas vid civilt utnyttjande av de militära badinrättningarna i Karlskrona och Karlsborg kunna onekligen skäl anföras. Då emellertid, såsom av remissutlåtandena framgår, vederbörande intendenturförvaltande myndigheter ställt i utsikt vissa åtgärder, ägnade att medföra ett för kronan gynnsammare ekonomiskt resultat

av den ifrågavarande verksamheten, har utskottet velat begränsa sig till att vad i ärendet förevarit för riksdagen
omförmåla.

8:o) **Till chefen för kustflottan utgående mässpenningar m. m.** Under försvarsdepartementet, § 8, ha revisorerna förordat en landförläggning av chefsens för kustflottan stab (Del I, s. 39—43).

Revisorerna ha därvid gjort följande uttalande.

Under vinterhalvåret har de senaste åtta åren marinens förbindelsefartyg Marieholm tjänstgjort som flaggskepp för chefen för kustflottan (CKF). Till detta fartyg har därför under sagda tid CKF:s stab varit förlagd. Stabspersonalen har utgjorts av ett 25-tal befattningshavare. För att hålla Marieholm rustat ha härutöver, inberäknat de värnpliktiga, erfordrats omkring 35 man. I de fall fartyget varit i gång har dessutom tillkommit personal för maskinernas skötsel.

Såsom i det föregående nämnts utgå enligt härom utfärdade föreskrifter under sjötjänstgöring å fartyg eller båt med inmönstrad besättning särskilda förmåner i form av mässpenningar, sjötillägg och traktamenten. Under sistförflutna vinterhalvår utbetalades i dylika förmåner till den å Marieholm tjänstgörande personalen i runt tal 60 000 kronor.

Kustflottans fartyg sammandragas under vinterhalvåret till egna marin-kommandon. Även om fartygen under denna tid i viss utsträckning äro i gång, ligger det i sakens natur att den sjögående verksamheten på vintern är starkt begränsad. Härtill kommer att fartygen under isperioden äro föremål för översynsarbeten.

Mot bakgrunden av nämnda förhållanden ha revisorerna ansett sig böra aktualisera frågan, om det ur militär synpunkt kan anses nödvändigt att under vinterhalvåret hålla ett särskilt fartyg rustat för CKF och dennes stab. Den omständigheten att Marieholm de senaste åren under nämnda halvår till större delen legat förtöjt vid kaj — som regel vid Stockholms örlogsvarv — synes enligt revisorernas mening tala för att stabspersonalen denna tid utan större olägenheter skulle kunna förläggas i land. Därest för ändamålet erforderliga lokaler kunde ställas till stabens förfogande, skulle en sådan anordning leda till avsevärda besparingar icke blott i fråga om de tidigare nämnda sjöförmånerna utan även beträffande kostnaderna för att hålla Marieholm rustat. De för CKF:s verksamhet erforderliga inspektionerna av utbildningen på flottans fartyg skulle enligt revisorernas mening vid en landbaserad av stabspersonalen kunna ske genom inspektionsresor till fartygens förtöjningsplatser av för inspektionernas genomförande erforderlig personal ur staben. Så sker för övrigt redan nu enligt vad revisorerna inhämtat i fråga om de till marin-kommandona Syd och Väst förlagda fartygen.

Då det icke minst med hänsyn till den starkt begränsade anslagstilldelningen till marinen är nödvändigt att hålla driftskostnaderna för flottans fartyg nere, anse revisorerna det angeläget att undersökning snarast verkställas i av revisorerna här angivet syfte. Revisorerna förutsätta emellertid därvid självfallet att före ett slutligt ställningstagande till förevarande spörsmål tillbörlig hänsyn lages till de militära synpunkter som kunna anläggas på frågan.

Utlåtanden ha avgivits av *försvarets civilförvaltning, chefen för marinen och statskontoret* (Del II, s. 45—50).

Beträffande den närmare innebörden av därvid framförda synpunkter torde få hänvisas till utlåtandena.

Utskottet. Såsom framhållits av försvarets civilförvaltning har den på Marieholm förlagda personalens tjänstgöring hittills icke nämnvärt skilt sig från vanlig landtjänstgöring, varför de till samma personal utgående sjöförmanerna kunna te sig sakligt omotiverade. Remissutlåtandena ge emellertid samtidigt vid handen, att ändrade förhållanden numera inträtt, innebärande bl. a. att Marieholm i fortsättningen kommer att vara sjögående under i princip hela året. Med beaktande härav har utskottet ansett sig kunna begränsa sig till att vad i ärendet förevarit för riksdagen

omförmåla.

9:o) **Marinens proviantbod i Karlskrona.** Under försvarsdepartementet, § 9, ha revisorerna uttalat sig för en utredning om den nämnda proviantbodens ställning inom statsförvaltningen (Del I, s. 44—48).

Revisorerna ha därvid gjort följande uttalande.

I viss utsträckning och på särskilda villkor har personal tillhörande armén, marinen och flygvapnet tillerkänts rätt att mot ersättning utbekomma proviantartiklar från kronans förråd. Denna inköpsrätt har i varierande omfattning utnyttjats av anställningshavarna vid de olika truppförbanden. Medan vid vissa förband någon proviantförsäljning över huvud taget icke förekommer, har försäljningsverksamheten vid andra förband tagit en icke oväsentlig omfattning. Det sistnämnda gäller särskilt örlogsbasen i Karlskrona, där man för ändamålet inrättat en särskild proviantbod.

Verksamheten vid proviantboden i Karlskrona har på senare tid väckt viss uppmärksamhet. Bl. a. har gjorts gällande att proviantboden i betydande utsträckning åtnjuter subventioner från statens sida och att till följd därav en osund konkurrens i förhållande till den enskilda och den konsumentkooperativa handeln skulle förekomma. Revisorerna ha förden skull funnit sig böra närmare undersöka i vad mån de mot försäljningsverksamheten vid proviantboden riktade anmärkningarna kunna anses befogade. Såsom av den tidigare redogörelsen framgått ha undersökningarna utvisat, att några subventioner icke förekomma i fråga om den här berörda verksamheten. Revisorerna anse därför de i nämnt hänseende åberopade skälen för en avveckling av proviantboden omotiverade.

Revisorerna ha emellertid därmed icke tagit ställning till den principiella frågan, om staten över huvud taget bör engagera sig i sådan proviantförsäljning varom här är fråga. Beträffande nämnda spörsmål må erinras om att riksdagens revisorer i sin år 1953 avgivna berättelse ifrågasatte, huruvida icke den försvarets personal tillkommande inköpsrätten i avseende å livsmedel borde bli föremål för omprövning. Vad revisorerna därutinnan anförde lämnade riksdagen utan erinran. Några åtgärder i av revisorerna angivet syfte synas emellertid ännu icke ha vidtagits. I avvaktan på resultatet av den föreslagna omprövningen ha årets revisorer ansett det angeläget att i förevarande sammanhang något beröra det sätt på vilket proviantboden i Karlskrona för närvarande är organiserad.

Närmare bestämmelser angående proviantbodens organisation ha meddelats i av marinförvaltningen utfärdade föreskrifter. I stort sett kan sä-

gas, att proviantboden i förhållande till de centrala förvaltningsmyndigheterna intager en relativt självständig ställning. Sålunda tillsätter förvaltningsmyndigheten — intendenturförvaltningen vid marinkommando Syd — föreståndare för boden samt utser kontrollant och revisorer. Viss oklarhet synes råda i fråga om proviantbodens allmänna ställning i den statliga förvaltningen. Intendenturförvaltningen har ansett den närmast vara att jämföra med manskapskassorna vid försvaret. Såsom tidigare framhållits äga emellertid de för sagda kassor utfärdade redovisningsföreskrifterna icke tillämpning i fråga om proviantboden, vilket bl. a. har till följd att dess verksamhet icke är underkastad granskning från försvarets civilförvaltnings sida. Revisorerna anse nämnda förhållande otillfredsställande. I detta sammanhang må omnämnas, att marinens manskapskassor och av dem drivna rörelser (marketenterier m. m.) före år 1955 redovisades i gemensamma räkenskaper, som granskades av marinförvaltningens förrådskontrollkontor. I samband med tillkomsten av reglementet för läger- och manskapskassor inom försvaret skedde emellertid den ändringen, att manskapskassorna fr. o. m. den 1 januari 1955 redovisas i statsmedelsräkenskapen, under det att rörelserna redovisas i särskilda räkenskaper för varje rörelse. Marinförvaltningen utövar därför icke längre någon revision av manskapskassorna och deras rörelser. Såväl den kamerala som den tekniska granskningen av verifikationerna ombesörjes i stället av försvarets civilförvaltning vid den inom ämbetsverket inrättade läger- och manskapskassedetaljen. Civilförvaltningen handhar även uppbördsgranskningen. Manskapskassornas rörelser, vilka fortlöpande insända sina bokslutstabläer till civilförvaltningen, bli också genom ämbetsverkets försorg föremål för revision på platsen.

Enligt revisorernas mening är det önskvärt, att frågan om proviantbodens i Karlskrona allmänna ställning i den statliga förvaltningen utredes. Därest det vid en sådan utredning skulle visa sig att proviantbodens rörelse är att jämföra med de rörelser som bedrivs av manskapskassorna, anse revisorerna det angeläget att de för nämnda kassor gällande redovisningsföreskrifterna tillämpas också i fråga om proviantboden. Härigenom skulle automatiskt följa, att den centrala kontrollen över dess verksamhet förlades till försvarets civilförvaltning, som förfogar över för ändamålet särskilt utbildad personal. Därjämte skulle vinnas att redovisningen av de ifrågakvarande rörelserna bleve enhetlig för hela försvaret.

Utlåtanden ha avgivits av *försvarets civilförvaltning, marinförvaltningen och chefen för marinkommando Syd* (Del II, s. 50—54).

Beträffande den närmare innebörden av därvid framförda synpunkter torde få hänvisas till utlåtandena.

Utskottet. Såvitt framgår av de upplysningar som lämnats i förevarande ärende råder viss oklarhet beträffande den i Karlskrona befintliga marina proviantbodens ställning i förvaltningsorganisatoriskt avseende. I likhet med revisorerna finner utskottet därför önskvärt, att frågan härom närmare utredes samtidigt som en översyn sker av de bestämmelser som nu reglera verksamheten. Lämpligt torde vara att denna prövning uppdrages åt försvarets civilförvaltning och marinförvaltningen gemensamt.

Såsom erinrats i sammanhanget har den vidare frågan om den försvarets

personal tillkommande rätten att mot ersättning utbekomma proviantartiklar från kronans förråd tidigare behandlats av revisorerna. Med anledning därav framhöll statsutskottet i sitt av 1954 års riksdag godkända utlåtande nr 104, att enligt utskottets mening tillräckliga skäl icke föreläge för ett bibehållande av den nämnda förmånen, varför någon generell inköpsrätt i förevarande fall icke borde medgivas. Dock syntes central förvaltningsmyndighet böra äga befogenhet att lämna tillstånd därtill i vissa speciella undantagsfall. Utlåtandet utmynnade i denna del i en hemställan, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om åtgärder i det av utskottet angivna syftet.

Den sålunda aktualiserade frågan är alltså beroende på Kungl. Maj:ts prövning. Det synes dock utskottet önskvärt att den snarast möjligt bringas till en lösning.

Utskottet hemställer,

att riksdagen må i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville föranstalta om åtgärder i det av utskottet angivna syftet.

10:o) **Elevtillgången vid försvarets läroverk.** Under försvarsdepartementet, § 10, ha revisorerna föreslagit viss utökning av elevunderlaget vid nämnda läroverk (Del I, s. 49—56).

Revisorerna ha därvid gjort följande uttalande.

Försvarets läroverk i Uppsala, som började sin verksamhet år 1944, har i enlighet med sitt reglemente till uppgift dels att på sin studentlinje föra fram elever som blivit antagna för utbildning till officerare på stat till begränsad eller eventuellt fullständig studentexamen, dels att på underofficerslinjen åt blivande underofficerare före inträde på underofficersskola meddela allmänbildning upp till en nivå som i huvudsak motsvarar allmän realexamen.

Tillströmningen av elever till försvarets läroverk var till en början mycket tillfredsställande. T. o. m. läsåret 1950/51 undervisades sålunda genomsnittligt per år omkring 700 elever. Sedermera skedde emellertid en kraftig minskning. Den lägsta nivån i fråga om antalet elever hänför sig till läsåret 1956/57, då allenast 314 elever erhöles undervisning vid läroanstalten. Innevarande läsår utgör elevantalet 398.

Självfallet har den minskade elevtillgången ställt läroverksledningen inför svårösta omställningsproblem, icke minst då det gällt att anpassa lärarkrafterna efter den förändrade elevfrekvensen. Även om härvidlag alla möjligheter till personalinskränkningar etc. tillvaratagits, kvarstår dock att läroverket i fråga om lokaler är överdimensionerat i förhållande till det nuvarande elevantalet. Revisorerna ha i detta läge ansett det angeläget att närmare undersöka, huruvida icke möjligheter förefinnas att öka antalet studerande vid läroverket genom en breddning av elevunderlaget till att omfatta även civila elever. Det må i detta sammanhang erinras om att förevarande spörsmål redan år 1953 var föremål för behandling av riksdagens revisorer, vilka föreslog att en undersökning snarast borde verkställas angående förutsättningarna för ett effektivare utnyttjande av läroverkets undervisningskapacitet. Statsutskottet hänvisade i sitt utlåtande över berörda förslag till att statskontoret i sitt år 1954 avgivna utlåtande angående

organisation och förläggning av läroverket för vuxna uttalat, att goda skäl syntes tala för att detta läroverk förlades till Uppsala med anknytning till försvarets läroverk. Det finge därför enligt statsutskottets mening förutsättas, att de av revisorerna anförda synpunkterna komme att beaktas vid prövningen av frågan om placeringen av läroverket för vuxna. Såsom tidigare nämnts förlades emellertid sedermera sistnämnda läroanstalt till Norrköping.

De av årets revisorer verkställda undersökningarna i avseende å försvarets läroverk ha givit vid handen, att goda förutsättningar föreligga för en avsevärd ökning av antalet elever vid läroanstalten. I en av läroverkets rektor utarbetad och till revisorerna överlämnad promemoria har påvisats, att ytterligare minst 120 elever kunna beredas undervisning utan att någon utbyggnad av skollokaler behöves företagas; enda villkoret är att de av stabsbiträdesskolan nu disponerade lokalerna friställas för läroverkets räkning. Även i fråga om tillgången till lärare äro förutsättningarna gynnsamma för en elevökning. Läroverkets rektor har i förenämnda promemoria framhållit att han räknat med att för undervisningen icke skulle behövas några ytterligare ordinarie eller extra ordinarie tjänster utan enbart timlärartjänster. Såvitt revisorerna kunna bedöma torde det heller icke möta några större svårigheter att i Uppsala för sistnämnda tjänster erhålla kvalificerade lärare, då åtskilliga akademiker, vilka på grund av sina studier icke önska antaga tjänst utanför universitetsstaden, torde vara villiga att åtaga sig begränsad undervisningsskyldighet vid läroverket. För många skulle en sådan tjänstgöring som lärare självfallet medföra en icke obetydlig lättnad i fråga om finansieringen av fortsatta akademiska studier.

Såsom i det föregående redan berörts anse revisorerna, att den önskvärda elevökningen vid försvarets läroverk bör kunna åstadkommas genom att också civila elever beredas tillträde till läroverket. Genom en sådan åtgärd skulle denna läroanstalt kunna fylla en betydelsefull uppgift som komplement till det i Norrköping förlagda läroverket för vuxna, vars undervisningsresurser, som tidigare nämnts, redan nu äro helt utnyttjade. I detta sammanhang må framhållas, att den av revisorerna föreslagna breddningen av elevunderlaget med all säkerhet kommer att i hög grad underlättas i och genomförande av enhetsskolan, då givetvis kunskapsnivån för elever från sådan skola kommer att bli avsevärt högre än i fråga om elever från vanlig folkskola. Revisorerna vilja samtidigt understryka, att enhetsskolereformen sannolikt även kommer att verka i den riktningen, att tillströmningen av militära elever till försvarets läroverks underofficerslinje successivt minskas, då det torde kunna förväntas att i framtiden flera blivande underofficerare före inträde på underofficersskola ha förvärvat kunskaper motsvarande den nuvarande realexamen. Därest mot förmodan en tillräcklig elevökning icke skulle uppnås enbart genom att läroverket på angivet sätt göres tillgängligt för civila elever, anse revisorerna det böra övervägas, om icke i vissa fall åt tjänstemän i den civila statsförvaltningen kunde beredas samma möjlighet till kostnadsfri undervisning vid läroverket som nu är förbehållen den militära personalen. En sådan förmån, vilken i och för sig icke behövde begränsas till anställda i statlig tjänst, skulle självfallet endast komma i fråga för tjänstemän som adagalagt stor duglighet och som i övrigt visat sig ha förutsättningar för och vilja att utbilda sig för mera kvalificerade poster.

Med hänsyn till ovan anförda omständigheter anse revisorerna det angeläget att åtgärder snarast vidtagas i syfte att möjliggöra en sådan utökning av elevunderlaget vid försvarets läroverk, att dess undervisningskapacitet i fortsättningen kan bli till fullo utnyttjad.

Utlåtanden ha avgivits av försvarets civilförvaltning, cheferna för armén, marinen och flygvapnet, styrelsen för försvarets läroverk, statskontoret och skolöverstyrelsen (Del II, s. 55—64).

Beträffande den närmare innebörden av därvid framförda synpunkter torde få hänvisas till utlåtandena.

Utskottet. Det är enligt utskottets mening uppenbart, att undervisningskapaciteten hos försvarets läroverk f. n. icke utnyttjas i den omfattning som på grund av tillgången på lärarkrafter och lokaler i och för sig är möjlig. I remissutlåtandena ha liksom av revisorerna föreslagits olika åtgärder för att råda bot på nämnda missförhållande. Utskottet är för sin del icke berett att i förevarande sammanhang taga närmare ställning därtill. Det synes emellertid utskottet lämpligt, att de av frågan närmast berörda myndigheterna få i uppdrag att skyndsamt utarbeta och till Kungl. Maj:t inkomma med de detaljförslag som kunna befinnas påkallade för att tillgodose det av revisorerna angivna syftet.

Utskottet hemställer,

att riksdagen må i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville föranstalta om åtgärder i det av utskottet angivna syftet.

11:o) **Förvaltningen m. m. av vissa å försvarets fabriksfond redovisade maskiner.** Under försvarsdepartementet, § 11, ha revisorerna föreslagit att en plan för de ifrågavarande maskinernas användning, underhåll och förnyelse utarbetas (Del I, s. 57—66).

Revisorerna ha därvid gjort följande uttalande.

För att av beredskapsskäl säkerställa en tillfredsställande tillverkningskapacitet för försvarets behov ha statsmakterna ansett erforderligt att anvisa betydande belopp till anskaffning av vissa maskiner och verktyg för krigsmaterielltillverkning. Anskaffningen har till övervägande del belastat driftbudgetanslag. Inköpsvärdet av den ifrågavarande materielen har i avrundat tal uppgått till 40 miljoner kronor, vilket belopp är helt avskrivet. Maskinerna ha i stor utsträckning mot ersättning uthyrts till den privata industrien. I fråga om maskinernas redovisning har Kungl. Maj:t på grundval av förslag från organisationsnämnden för den centrala försvarsförvaltningen den 11 mars 1955 meddelat närmare föreskrifter. I det föregående har redogjorts för innehållet i nämnda föreskrifter. De innebära i huvudsak att större delen av maskinparken, med undantag för de maskiner som äro avsedda för driften vid försvarets fabriksverks anläggningar, skall underställas armétygförvaltningen men redovisas på försvarets fabriksfond. Såsom tidigare nämnts har armétygförvaltningen i underdånig skrivelse den 18 juni 1956 hemställt att maskinerna i fråga måtte för redovisning överföras från fabriksfonden till det beredskapsförråd, som förvaltas av ämbetsverket. Samtidigt har armétygförvaltningen anhållit att de inkomsthypor och försäljningsmedel som inflyta genom uthyrning eller försäljning av maskinerna och som enligt gällande bestämmelser oavkortat skola inlevereras till statsverket i fortsättningen i överensstämmelse med vad som är fallet i fråga om beredskapsförråden måtte må användas till ersättnings-

anskaffning. Hyresinkomsterna ha beräknats till omkring 650 000 kronor per år. Ämbetsverket har i detta sammanhang bl. a. framhållit att, eftersom dittills influtna inkomster — ca 7 miljoner kronor — icke disponerats för ersättningsanskaffning och någon plan för dylik anskaffning över huvud icke fastställts, maskinparken blivit delvis nersliten och i avsevärd utsträckning föråldrad. Nämnda förhållanden ha enligt ämbetsverkets mening lett till att maskinerna icke längre i tillräcklig grad kunna anses fylla det beredskapsändamål för vilket de ursprungligen avsetts.

Den av armétygförvaltningen gjorda framställningen lämnade Kungl. Maj:t genom beslut den 15 februari 1957 utan bifall. Till grund för nämnda beslut torde bl. a. ha legat ett av riksräkenskapsverket i ärendet avgivet utlåtande. Riksräkenskapsverket har däri bl. a. framhållit, att för armétygförvaltningens maskiner i princip bör tillämpas samma ordning för ersättningsanskaffning som för försvarets fabriksverks maskiner, d. v. s. anskaffningen bör ske med anlitande av investeringsanslag som anvisas för ändamålet. Ämbetsverket har vidare hävdats att de kapitaltillgångar som armétygförvaltningens maskiner representera närmast äro att anse som anläggningstillgångar och alltså icke jämförbara med de i ett beredskapsförråd ingående förnödenheterna, vilka utgöras av omsättningstillgångar. De inkomster som inflyta vid uthyrning och försäljning av ifrågavarande maskiner böra därför enligt riksräkenskapsverkets uppfattning icke i redovisningsavseende jämföras med de vid utlämning ur förråd inflytande medlen.

Enligt revisorernas mening är det självfallet i princip riktigt att, så länge de av armétygförvaltningen övertagna maskinerna redovisas å försvarets fabriksfond, de för nämnda fond gällande förvaltningsföreskrifterna tillämpas i fråga om t. ex. ersättnings- och nyanskaffning. Det må emellertid erinras om att sagda bestämmelser utformats med hänsyn till att huvuddelen av fondens tillgångar utgöras av kapitaltillgångar, d. v. s. att de anskaffats med investeringsmedel, vilket icke är förhållandet beträffande de ifrågavarande maskinerna. Vidare må framhållas att det vid fondens inrättande år 1944 förelåg gynnsammare förutsättningar att utnyttja maskinparken produktivt än vad som senare efter beredskapens upphörande blivit fallet. Det framstår därför som naturligt att maskinerna från början upptogos å fonden, även om de icke voro att anse som produktiva kapitaltillgångar i egentlig mening. Mot bakgrunden av angivna förhållanden synes det revisorerna tveksamt om tillräckliga skäl föreligga att, såsom riksräkenskapsverket föreslagit, för ersättnings- och nyanskaffning anvisa investeringsmedel, allra helst som i enlighet med i Sverige tillämpade regler krigsmateriel i princip icke skall behandlas som kapitaltillgång. Därest det skulle befinnas lämpligt att för ifrågavarande maskiner även framdeles tillämpa gällande ordning i redovisningshänseende, anse revisorerna därför att medel för ersättnings- och nyanskaffning böra anslås över driftbudgeten. Enligt revisorernas uppfattning är emellertid även en annan lösning av här berörda problem tänkbar, nämligen att avföra maskinerna ur fabriksfonden och överföra dem till en diversemedelstitel för att redovisas efter liknande grunder som tillämpas vid 1. och 2. klassens tygverkstäder, i fråga om vilka den bestämmelsen gäller att gjorda avskrivningar krediteras ett särskilt konto som disponeras av armétygförvaltningen för ersättningsanskaffning.

Ehuru delade meningar kunna råda om vilken redovisningsform som i förevarande fall bör tillämpas, torde någon tvekan icke föreligga i fråga om angelägenheten av att landets krigsindustriella beredskap hållas på en sådan nivå, att industrins produktion av krigsmateriel icke äventyras. Med hänsyn härtill anse revisorerna det vara av största betydelse att här berörda

maskiner, vilka äro avsedda att utgöra en viktig produktionsreserv i ett skärpt läge, förnyas och underhållas på sådant sätt att deras beredskapsvärde bibehålles. Därest garantier härför icke skapas, torde det av beredskapsskäl i fortsättningen bli nödvändigt att begränsa deras användning under fredstid. Enligt revisorernas mening kan det emellertid ur ekonomisk synpunkt knappast anses försvarligt att på sådant sätt lösa här föreliggande problem. Revisorerna anse därför att sådana åtgärder snarast böra vidtagas som möjliggöra ett fortsatt utnyttjande av maskinerna utan att deras värde som beredskapsfaktor nedgår. I första hand bör i detta syfte utarbetas en plan för maskinernas användning, underhåll och förnyelse. Enligt revisorernas uppfattning bör i samband därmed också undersökas om det icke är möjligt att genom exempelvis modernisering av vissa maskiner skapa förutsättningar för att utnyttja dem i ökad omfattning.

Utlåtanden ha avgivits av *armétygförvaltningen, försvarets förvaltningsdirektion, försvarets fabriksstyrelse, statskontoret och riksräkenskapsverket* (Del II, s. 65—72).

Beträffande den närmare innebörden av därvid framförda synpunkter torde få hänvisas till utlåtandena.

Utskottet. Till de allmänna synpunkter som revisorerna anlagt på förevarande spørsmål kan utskottet helt ansluta sig. Det synes således vara av största betydelse att nu avsedda maskiner, vilka skola utgöra en viktig produktionsreserv i händelse av skärpt läge, förnyas och underhållas på sådant sätt att deras beredskapsvärde bibehålles. Såvitt utskottet förstår är detta problemets kärnpunkt, medan utformningen av erforderliga redovisningsbestämmelser måste anses vara en andrahandsfråga. I likhet med revisorerna finner därför utskottet påkallat, att en plan för maskinernas användning, underhåll och förnyelse utarbetas. Därvid bör även, såsom försvarets fabriksstyrelse framhållit, det framtida behovet av beredskapsmaskiner närmare utredas.

Utskottet hemställer,

att riksdagen må i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville föranstalta om åtgärder i det av utskottet angivna syftet.

12:o) **Synpunkter på den statliga långivningen till egna hem. Under socialdepartementet, § 12,** ha revisorerna anlagt vissa synpunkter på frågan om lokaliseringen av egnahem på landsbygden (Del I, s. 67—77).

Utskottet. Beträffande detta ärende har utskottet yttrat sig i sitt av riksdagen godkända utlåtande nr 49, varom utskottet velat här erinra.

13:o) **Handläggningen av visst låne- och bidragsärende.** Under socialdepartementet, § 13, ha revisorerna förordat att till Fellingsbro kommun återbetalas visst belopp (Del I, s. 78—89).

Revisorerna ha därvid gjort följande uttalande.

Riksdagens år 1954 församlade revisorer gjorde under § 27 av sin berättelse vissa uttalanden angående ett antal rationaliserings- och jordbruksegnahemsärenden vid lantbruksnämnden i Örebro län. Gemensamt för flertalet av dessa ärenden vore enligt revisorerna, att fastigheterna för jämförelsevis höga köpeskillingar förvärvats av personer, som haft för avsikt att försörja sig av jordbruket på desamma. Enär köparna praktiskt taget saknat tillgångar, hade nämnden beviljat lånegaranti för jordbruksegnahems-lån, som täckt hela skillnaden mellan köpeskillingarna och tidigare in-tecknade bottenlån. Därjämte hade som regel driftslån beviljats. Då köparna, till följd av oförmåga att sköta fastigheterna, efter jämförelsevis kort tid måst gå ifrån dem, hade nämnden för att skydda statens rätt med anledning av lånegarantierna funnit sig föranlåten att övertaga fastigheterna. Sedan där-efter fråga uppkommit hur med fastigheterna lämpligen borde förfaras, hade de ansetts höra disponeras som kompletteringsjord till angränsande fastig-heter. Vid de överlåtelse som med anledning därav företagits hade förluster för statsverket icke kunnat undvikas.

Revisorernas uttalanden inneburo erinringar mot de nämnda ärendenas handläggning huvudsakligen i två avseenden. För det första hade reviso-rerna beträffande vissa av de ifrågakvarande fastigheterna funnit att lant-bruksnämnden, när valet stått mellan att taga fastigheterna i anspråk för rationaliseringen eller att förmedelst jordbruksegnahemslån förhjälpas per-soner att slå sig ned på dem för att därstädes driva självständigt jordbruk, utan tvekan bort stanna för det förstnämnda alternativet. För det andra hade revisorerna ansett att det brustit i nämndens utredning beträffande köparnas personliga kvalifikationer.

Det ärende som revisorerna återgivit i det föregående och som avser fastigheten 5/96 mtl av Fillmansboda 1: 6 i Fellingsbro kommun i Örebro län utgör enligt revisorernas mening ett exempel på felbedömning från lantbruksnämndens sida av liknande art som den 1954 års revisorer på-talade.

Vad som kommit det här förevarande ärendet att få en så beklaglig ut-gång i olika hänseenden — och revisorerna åsyfta därvid icke främst den ekonomiska förlust statsverket lidit — synes främst vara den värdering på vilket lantbruksnämndens beslut i ärendet baserades och som innebar att fastigheten skulle ha ett värde av 49 000 kronor. Denna värdering grun-dades emellertid uppenbarligen på helt felaktiga förutsättningar rörande markens beskaffenhet m. m. Det verkliga värdet var därför betydligt lägre än det som låg till grund för nämndens beslut om statliga lånegarantier. Det torde få erinras om att fastigheten, sedan mangårdsbyggnaden om-byggt för nära 60 000 kronor, av en tjänsteman hos nämnden år 1955 uppskattats till ett värde av 33 000—35 000 kronor. Denna värdering synes vara mera realistisk; härför talar bl. a. det förhållandet, att fastigheten när den sedermera såldes exekutivt av utmätningsmannen värderades till 35 000 kronor.

Såsom den förut lämnade redogörelsen torde ge vid handen, uppvisar detta ärende många synnerligen anmärkningsvärda förhållanden. Med hän-syn till att så lång tid förflutit sedan de för ärendets utgång grundläggande felen begingos ha revisorerna det oakttat ansett sig icke närmare än vad som framgår av det följande böra ingå i prövning därav.

Revisorerna ha, såsom nämnts i ett annat avsnitt av förevarande berät-telse, fått kännedom om sådana fall där vederbörande lantbruksnämnd vid överlåtelse av jordbruksfastighet icke i tillräcklig grad beaktat, huruvida

den bostadsförbättring som redan på ett tidigt stadium av ärendets handläggning måste ha varit uppenbar även för lantbruksnämnden kunde anses svara mot fastighetens framtida avkastning. Förevarande ärende utgör enligt revisorernas mening ett så uppseendeväckande exempel på bristande samarbete mellan de jordbrukspolitiska och de bostadspolitiska organen, att revisorerna ansett sig böra upptaga ärendet till särskild behandling ur just denna synpunkt. Även om den till fastigheten hörande mangårdsbyggnaden vid tidpunkten för nämndens befattning med frågan om garantilån till ägaren — som förvärvat fastigheten under förutsättning att han av lantbruksnämnden skulle beviljas dylik garanti — uppenbarligen var i sådant skick, att lantbruksnämnden borde ha insett att de sammanlagda utgifterna för bostadshusets iståndsättning måste bli avsevärda — sökandens uppgift om att de skulle komma att uppgå till 500 kronor var minst sagt orealistisk — borde lantbruksnämnden under alla förhållanden ha tagit kontakt med länsbostadsnämnden för att närmare få bedömt, vilka kostnader reparationen av mangårdsbyggnaden skulle medföra. Därest detta ägt rum, måste lantbruksnämnden ha fått klart för sig att förutsättningar för att jordbruket skulle ge tillräcklig avkastning för att giva sökanden och dennes familj en rimlig försörjning icke förelågo. Genom lantbruksnämndens åtgärder försattes nu de bostadspolitiska organen i ett tvångsläge; ehuru dessa voro medvetna om de ekonomiska konsekvenserna av bostadshusets iståndsättning, tvingades de medverka till att söka giva ägaren en människovärdig familjebostad. Den bedömning som länsbostadsnämnden gjorde i fråga om de beräknade kostnaderna för ombyggnaden visade sig visserligen icke hålla måttet; kostnaderna antogos av nämnden komma att uppgå till 39 000 kronor mot i verkligheten 56 470 kronor. Detta förhållande kan likväl icke utgöra den främsta anledningen till att ägaren nödgades frånträda fastigheten. Enligt revisorernas mening hade nämligen förutsättningar, oavsett byggnadskostnadernas storlek, över huvud ej förelagat för vederbörande att i längden försörja sig och sin familj på ifrågasvarande jordbruk.

Av den redogörelse som lämnats i det föregående framgår bl. a. att Felingsbro kommun, som gått i borgen för det förskott om 35 000 kronor som ägaren till fastigheten erhöll för ombyggnaden, nödgats ersätta statsverket detta belopp. En framställning från kommunen om att statsverket skulle avskrivna denna fordran har av Kungl. Maj:t lämnats utan bifall. I det remissutlåtande som bostadsstyrelsen avgav över bl. a. kommunens framställning härutinnan hette det, att frågan om och på vad sätt kommunen borde hållas skadeslös borde upptagas senare. Någon tvekan om att kommunen rättsligen var skyldig att till statsverket utgiva ifrågasvarande belopp föreligger icke. Enligt revisorernas mening kan det emellertid icke vara staten värdigt att tvinga en kommun — utan att denna haft möjlighet att påverka ärendets handläggning på ett tillräckligt tidigt stadium — att ikläda sig en utgift som uppkommit på grund av en allvarlig felbedömning från en statlig myndighets sida. Hade kommunen givits tillfälle därtill, hade den med all sannolikhet avrått från investeringar i denna fastighet, som icke var lämplig som självständig brukningsdel utan som redan vid denna tidpunkt borde ha tillagts angränsande fastighet. Vidare må erinras om att det i ärendet är ostridigt, att kommunen i föreskriven ordning övervakat att givna anvisningar beträffande ombyggnaden iakttagits. Visserligen har Kungl. Maj:t redan prövat frågan, huruvida kommunen skall befrias från ersättningsskyldighet. Såvitt av handlingarna i ärendet framgår, har Kungl. Maj:t vid sitt ställningstagande i ärendet dock ej erhållit

tillräcklig kännedom om de förhållanden som legat bakom kommunens borgensåtagande. Med hänsyn härtill anse sig revisorerna böra föreslå, att till kommunen återbetalas ifrågavarande belopp om 35 000 kronor jämte ränta.

Utlåtanden ha avgivits av *bostadsstyrelsen, statskontoret, lantbruksstyrelsen* och *Fellingsbro kommun* (Del II, s. 97—103).

Beträffande den närmare innebörden av därvid framförda synpunkter torde få hänvisas till utlåtandena.

Utskottet. Omständigheterna i förevarande fall, för vilka en ingående redogörelse lämnats av revisorerna, äro enligt vad utskottet kunnat finna sådana, att Fellingsbro kommun rimligtvis bör erhålla viss kompensation för den förlust kommunen tillfogats. På av bostadsstyrelsen anförda skäl synes kommunen böra själv svara för det ifrågavarande egnahemslånets räntefria stående del, varför ersättningsbeloppet bör begränsas till (35 000 — 8 000 =) 27 000 kronor. Utbetalningen torde lämpligen böra bokföras på det under riksstatens femte huvudtitel uppförda förslagsanslaget till kapitalmedelsförluster och ränteeftergifter å vissa bostadsbyggnadslån.

Utskottet hemställer,

att riksdagen må, i anledning av revisorernas förevarande framställning, besluta att till Fellingsbro kommun i Örebro län skall återbetalas ett belopp av 27 000 kronor.

14:o) *Samernas bostadsfråga.* Under socialdepartementet, § 14, ha revisorerna förordat en allsidig prövning av samernas bostadsfråga (Del I, s. 90—99).

Utskottet. Beträffande detta ärende har utskottet yttrat sig i sitt av riksdagen godkända utlåtande nr 49, varom utskottet velat här erinra.

15:o) *Utfallet av automobilskattemedlens specialbudget.* Under kommunikationsdepartementet, § 15, ha revisorerna lämnat en redogörelse för utfallet av automobilskattemedlens specialbudget (Del I, s. 100—104).

Utskottet. Vad i förevarande ärende blivit av revisorerna berört är icke av beskaffenhet att från utskottets sida påkalla något yttrande, vilket utskottet får för riksdagen

anmäla.

16:o) *Mellanriksvägen över Storlien.* Under kommunikationsdepartementet, § 16, ha revisorerna uttalat sig för att den ifrågavarande mellanriksvägen snarast utbygges (Del I, s. 105—110).

Revisorerna ha därvid gjort följande uttalande.

Revisorerna ha innevarande år besökt Jämtlands län och därvid bl. a. tagit del av det pågående byggnadsarbetet på mellanriksvägen över Storlien mot Trondheim, vilken innevarande höst öppnats för trafik.

Ifrågavarande vägbygge är givetvis avsett att främja den normala samfärdseln för befolkningen i de närmast berörda bygderna samt turistutbytet mellan Sverige och Norge i denna landsdel. Det väsentligaste skälet för vägens tillkomst har dock varit dess betydelse i beredskapshänseende. Såväl då isläggning hindrar sjöfarten på östersjöhamnarna som i andra tänkbara avspärningsalternativ väntas mellanriksvägen öppna en värdefull förbindelseled till hamnarna vid den året runt isfria Trondheimsfjorden.

Vägföretaget utfördes under åren 1955—1958 och omfattar nybyggnad av sträckan Enafors—Storlien—riksgränsen—Turifoss samt ombyggnad av sträckan från Turifoss till Stjördal vid fjorden, sammanlagt 87 km, varav 21 km på svensk sida. Vägen har en körbanebredd av 6 m jämte vägrenar och är konstruerad för en trafikbelastning av 10 tons axeltryck. Kostnaderna ha uppgått till omkring 21 miljoner svenska kronor, varav den svenska andelen uppgått till 14,7 miljoner kronor. Sistnämnda belopp motsvarar kostnaderna för hela nybyggnadsdelen — såväl på svensk som på norsk sida — samt en del av kostnaderna för ombyggnad av den norska vägsträckan Turifoss—Stjördal. Kostnadsfördelningen belyser den betydelse som från svensk sida tillmätts företaget.

Emellertid är beträffande ifrågavarande vägföretag att märka, att vägens fortsättning från Enafors österut mot Östersund icke på långt när motsvarar den höga standard som kännetecknar den nya vägförbindelsen västerut. Särskilt gäller detta den omkring 9 mil långa sträckan Staa—Näliden, vilken till större delen är smal och krokig med dålig bärighet och stor tjälkänslighet och som icke tillåter högre axeltryck än 6 ton. Ej ens på vintern, då den frusna vägbanan eljest skulle kunna tåla ett förhöjt axeltryck, är en tyngre trafik möjlig, emedan två på sträckan befintliga broar — över Järpströmmen vid Järpen och över Indalsälven vid Staa — utgöra definitiva hinder för ökad belastning.

Revisorerna befatta sig som regel icke med frågor angående den ordning i vilken aktuella vägbyggnadsarbeten komma till utförande. Här som annorstädes blir givetvis takten i vägarnas utbyggnad beroende av tillgång på medel och arbetsresurser, varjämte en avvägning sker mot andra angelägna arbeten. Med hänsyn till att mellanriksvägen äger speciell betydelse för landet i dess helhet och då den tillkommit i främsta rummet av beredskapskäl, vilja revisorerna dock icke underlåta att fästa uppmärksamheten på det mindre tillfredsställande läge i vilket denna vägplaneringsfråga befinner sig. Då vägen för närvarande icke kan tagas i bruk för tung trafik, är det uppenbart att det betydande belopp som nedlagts i vägföretaget icke kommer till avsedd nytta. Det är önskvärt att planering och projektering av återstående arbeten nu igångsättas och att dessa komma till utförande, så snart tillgängliga resurser medgiva.

Utlåtanden ha avgivits av *väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap* och *länsstyrelsen i Jämtlands län* (Del II, s. 120—124).

Beträffande den närmare innebörden av därvid framförda synpunkter torde få hänvisas till utlåtandena.

Utskottet. Såsom framgår av väg- och vattenbyggnadsstyrelsens remissutlåtande har styrelsen sin uppmärksamhet riktad på de förevarande vägfrågorna och eftersträvar konsekvent att få fram erforderliga arbetsplaner.

Särskilt må omnämnas att arbetena med de båda broar som skulle komma att avlägsna de svåraste hindren för tung trafik på den aktuella vägsträckan beräknas kunna påbörjas under innevarande år. Utskottet, som delar revisorernas uppfattning om angelägenheten av det här ifrågavarande vägbyggnadsföretaget, har med anledning av vad väg- och vattenbyggnadsstyrelsen sålunda anfört ansett sig kunna begränsa sig till att vad i ärendet förevarit för riksdagen

omförmåla.

17:o) **Vissa brobyggnader i Västerbottens län.** Under kommunikationsdepartementet, § 17, ha revisorerna påtalat bristen på samarbete vid vissa brobyggnader (Del I, s. 111—117).

Revisorerna ha därvid gjort följande uttalande.

Vattenfallsverkets utbyggnad av vattenkraften i Ångermanälvens huvudgren omfattar bl. a. reglering av källsjöarna Malgomaj, Kultsjön och Ransaren samt anläggande av Stalons kraftverk vid älvsträckan mellan de förstnämnda båda sjöarna. Med en sådan utbyggnad följer regelmässigt behov av omfattande, delvis tunga transporter, för vilka det svagt utvecklade vägnätet i områdena på gränsen till fjälltrakterna alls icke är dimensionerat. Till vattenfallsverkets förberedande åtgärder för vattenkraftutbyggnaden hör därför i dylika fall att genom förstärkning eller nybyggnad av vägar och broar säkerställa transporterna till arbetsplatserna. Normalt sker givetvis denna upprustning av transportvägarna i samråd och samarbete med vägmyndigheterna.

Revisorerna ha i det föregående redogjort för tre olika fall, i vilka bättre vägförbindelse varit erforderlig för vattenfallsverkets arbeten men någon samordning med vägförvaltningens åtgärder icke kunnat åvägabringas.

Det första fallet avser en broförbindelse nära Malgomajsjöns utlopp. De där befintliga äldre broarna över två grenar av Ångermanälven bära endast ett axeltryck av 4 ton eller en högsta fordonsvikt av 10 ton. Ombyggnad i enlighet med nutida krav har sedan länge varit aktuell; bl. a. var arbetet medtaget i länets femårsplan för åren 1952—1956. Endast 200 meter uppströms från dessa broar har vattenfallsverket under åren 1955—1958 uppfört regleringsdammen för Malgomaj. För transporterna såväl till detta bygge som till byggnadsarbeten längre upp i älvsystemet har vattenfallsverket emellertid fått använda sig av en tillfällig vägförbindelse jämte den nu uppförda regleringsdammen över älven. Sedan regleringsarbetena på platsen numera äro färdigställda, slutprojekterar vägförvaltningen de nya broarna, och ombyggnaden väntas efter hand komma i gång. Det har därvid icke ansetts möjligt att kombinera de båda anläggningarna, så att den närbelägna dammbyggnaden med däri ingående bro kunnat användas för vägväsendets behov.

Det andra fallet gäller en bro över Kultsjöån, d. v. s. den del av Ångermanälven genom vilken vattnet från Kultsjön föres ned till Malgomaj. Även här finnes en äldre bro, vilken dock har samma begränsade bärighet som de nyss nämnda. Då vattenfallsverket för byggnadsarbetena vid Stalons kraftverk och Kultsjöns reglering har behov av en bro med långt högre bärighet, har mellan vattenfallsstyrelsen och väg- och vattenbyggnadsstyrelsen träffats en överenskommelse att vägmyndigheterna skola planera och uppföra en ny bro, vilken fyller såväl vattenfallsverkets behov under byggnadstiden som vägväsendets krav på en framtida permanent bro. Kostnaderna skola i huvudsak bestridas av vattenfallsverket. Då emellertid byg-

gandet av denna bro ännu ej kommit i gång — upphandlingen pågick i november 1958, under det att arbetena på Stalons kraftverk och Kultsjöns reglering påbörjades på våren samma år — har vattenfallsverket ej kunnat vänta på den nya brons färdigställande. I stället har vattenfallsverket på denna plats uppfört en tredje bro — en provisorisk broförbindelse med ca 40 tons bärighet — varvid från försvarsväsendet förhryd krigsbromateriel kommit till användning.

Slutligen ingår i den nu aktuella vattenkraftutbyggnaden även reglering av sjön Ransaren, en källsjö belägen längre upp mot fjälltrakterna. Transportförbindelse med byggnadsplatsen vid Ransaren har kunnat ordnas endast genom att en befintlig väg kompletterats med en bro över det s. k. Stornässundet vid Kultsjöns övre del. Länsstyrelsens beslut om byggande av en bro på denna plats meddelades redan på 1930-talet, och arbetet intogs i flerårsplanen för åren 1952—1956. Överläggningar upptogs mellan vattenfallsstyrelsen och väg- och vattenbyggnadsstyrelsen i syfte att få brobyggnadsarbetet igångsatt i så god tid, att bron skulle kunna användas av vattenfallsverket under tiden för arbetet vid Ransaren, men dessa överläggningar ledde icke till resultat. Bland annat kunde enighet icke uppnås om det belopp varmed vattenfallsverket borde bidra till brobyggnadskostnaderna. Vattenfallsverket bedrev arbetet vid Ransaren under tiden från våren 1952 till hösten 1955 och löste därvid transportfrågan genom att anordna och driva en provisorisk färjeförbindelse över sundet. Vägmyndigheterna påbörjade därefter brobyggnaden i februari 1956 och bron togs i bruk i november 1957.

Samarbete mellan vattenfallsverket och väg- och vattenbyggnadsverket kan måhända i vissa fall erbjuda svårigheter. Vattenfallsverkets projekt aktualiseras ofta med mycket kort varsel, och ovissheten rörande utfallet av vattendomstolarnas domar eller Kungl. Maj:ts beslut i tillståndsärenden kan medföra att vägfrågorna icke kunna i förväg bedömas, varigenom utrymme för förberedelser i vanlig ordning icke föreligger. Härtill kommer att de båda myndigheternas krav och synpunkter på en transportförbindelse ofta icke sammanfalla. Det synes dock revisorerna uppenbart, att ett nära samarbete är oundgängligen nödvändigt och att åsidosättande därav icke är godtagbart.

I viss utsträckning ha uppkomna merkostnader vid nu nämnda byggnadsföretag kunnat angivas med bestämda belopp. Sålunda beräknas kostnaderna för den provisoriska bron över Kultsjöån till omkring 100 000 kronor och kostnaderna för anläggning och drift av färjan vid Stornässundet till omkring 300 000 kronor. Härjämte kan det förutsättas, att åtskilliga merkostnader uppkommit genom tidsförluster och förseningar som sammanhängt med de provisoriska förbindelser man under byggnadstiden varit hänvisad till, eller omvänt, att besparingar skulle ha kunnat vinnas om man under byggnadstiden haft tillgång till färdigställda, fullt bärkraftiga broar. Ehuru revisorerna icke ha kunnat ingå på en sådan detaljprövning av nu nämnda byggnadsärenden, att det inbördes ansvaret mellan de berörda myndigheterna kunnat fördelas, ha revisorerna likväl velat lämna en redogörelse för dessa företag såsom exempel på bristande samarbete.

Utlåtanden ha avgivits av *väg- och vattenbyggnadsstyrelsen* samt *vattenfallsstyrelsen* (Del II, s. 124—127).

Beträffande den närmare innebörden av därvid framförda synpunkter torde få hänvisas till utlåtandena.

Utskottet. Ur ekonomisk synpunkt är det otvivelaktigt av mycket stor betydelse, att vid företag av den art som revisorerna berört i förevarande sammanhang erforderligt samarbete kommer till stånd mellan vederbörande statsmyndigheter. Då emellertid av remissutlåtandena torde framgå, att de nu närmast aktuella ämbetsverken redan vidtagit åtgärder för att befästa och fördjupa samarbetet sig emellan, har utskottet velat begränsa sig till att vad i ärendet förevarit för riksdagen
omförmåla.

18:o) **Trådradionätets utbyggnad.** Under kommunikationsdepartementet, § 18, ha revisorerna uttalat sig för en avveckling av trådradions vidare utbyggnad (Del I, s. 118—133).

Utskottet. Beträffande detta ärende har utskottet yttrat sig under punkten 3 av sitt av riksdagen godkända utlåtande nr 9, varom utskottet velat här
erinra.

19:o) **Anläggande av nytt järnvägsspår vid Hallsberg.** Under kommunikationsdepartementet, § 19, ha revisorerna framfört vissa kritiska synpunkter på det ifrågavarande byggnadsföretaget (Del I, s. 134—143).

Revisorerna ha därvid gjort följande uttalande.

I slutet av år 1957 påbörjade statens järnvägar anläggandet av det s. k. åsbrosspåret i anslutning till Hallsbergs järnvägsstation. Spårsystemet i Hallsberg är för närvarande så anordnat, att den söderifrån ankommande linjen Mjölby(Åsbro)—Hallsberg inlöper i personbangårdens östra ände. Godstågen på denna linje måste för att nå rangerbangården — belägen norr om spårsystemet — överkorsa de spår som från personbangården leda österut mot Stockholm och norrut mot Örebro. Det nu föreliggande utbyggnadsprogrammet innebär att ett nytt spår för godstrafiken anlägges från rangerbangården västerut; spåret drages planskilt över linjen Hallsberg—Laxå och därefter i huvudriktning söderut för att 3 km norr om Åsbro station ansluta till det nuvarande spåret Hallsberg—Mjölby. Linjen Hallsberg—Mjölby skulle alltså på en sträcka närmast Hallsberg bli dubbelspårig. Det ena spåret — det nuvarande — ansluter till personbangården österifrån och skulle för framtiden avses för persontåg. Det andra spåret — det som nu bygges — skulle leda in till rangerbangården västerifrån och vara avsett i första hand för godståg.

Det nya spåret har en längd av 7,6 km och utbygges med planfria korsningar vid fyra olika punkter, dels vid skärningen med järnvägsspåret Hallsberg—Laxå, dels vid de båda riksvägarna 6 och 8, dels vid en enskild väg. Samtidigt bygges en anslutning mellan åsbrosspåret och spåret Hallsberg—Laxå, så att den planskilda korsningen mellan de båda spåren kan utnyttjas även för godståg från rangerbangården mot Laxå. Kostnaderna för arbetet beräknas uppgå till 8 miljoner kronor. Då företaget icke kunnat beredas plats på statens järnvägars ordinarie investeringsprogram, igångsattes det i slutet av år 1957 såsom statligt beredskapsarbete inom en kostnadsram av 2,5 miljoner kronor. Denna del av arbetet beräknas vara färdig år 1960.

Statens järnvägars tekniska materiel undergår för närvarande en betydande upprustning och modernisering i syfte att göra järnvägsdriften mera lönsam på längre sikt. Under de senaste fem åren ha järnvägarnas investeringar uppgått till mer än 1 1/2 miljard kronor. Upprustningsprogrammet omfattar även bangårdarna, som under den gångna femårsperioden krävt omkring 80 miljoner kronor. Bangården i Hallsberg har under de senare åren utbyggt för omkring 5 miljoner kronor, och ytterligare arbeten planeras för omkring 10 miljoner kronor. Härtill kommer det nyssnämnda åsbrospåret för en kostnad av 8 miljoner kronor, d. v. s. för bangården i Hallsberg en investering på sammanlagt 23 miljoner kronor.

Revisorerna ha tagit del av den planläggning som föregått beslutet om anläggandet av åsbrospåret samt av de kalkyler och lönsamhetsberäkningar som förutsatts ha legat till grund för bedömningen. Att företaget igångsatts såsom statligt beredskapsarbete inverkar givetvis icke på de krav man härvidlag bör kunna ställa. Vad gäller företagets planläggning i stort anse sig revisorerna icke kunna underlåta att uttala tveksamhet om nödvändigheten av att tillgripa ett så omfattande byggnadsprojekt för att underlätta de tekniska svårigheterna med spårsystemet på Hallsbergs personbangård. Det hade enligt revisorernas mening varit av värde om det funnits tillgång till beräkningar rörande alternativa och enklare lösningar än den här valda, som ju innebär anläggande av en lång och svårbyggd spårsträcka med ett flertal kostnadskrävande planskilda korsningar. Otvivelaktigt kommer åsbrospåret att medföra vissa fördelar vid tågföringen på Hallsbergs station, men det bör beaktas att dessa fördelar äro relativt begränsade med hänsyn till att spåret är avsett endast för godstågen på sträckan Hallsberg—Mjölby, för närvarande vanligen 22 om dygnet.

I de kalkyler som av järnvägsstyrelsen framlagts för att belysa företagets räntabilitet har vinsten av företaget angivits till omkring 300 000 kronor om året, vartill kommer ett antal fördelar som icke kunnat till beloppet bestämmas. I denna summa ingår emellertid en uppskattad vinst på 140 000 kronor, motsvarande ränta efter 7 procent på ett belopp av 2 miljoner kronor, för vilket belopp personbangården i Hallsberg beräknats behöva ombyggas, om ej åsbrospåret kommit till utförande. Det må i anledning härav anmärkas, att man mot den på sådant sätt beräknade vinsten har att väga räntekostnaden för den betydande investering som företaget nu medför samt att vissa kostnader måste beräknas även för drift och underhåll av det nya spåret.

Sammanfattningsvis vilja revisorerna framhålla, att det i ett fall som det här förevarande och med hänsyn till företagets omfattning och karaktär hade varit motiverat med en mera fullständig utredning rörande olika alternativa lösningar samt mera klarläggande uppgifter om företagets lönsamhet och ekonomiska konsekvenser.

Utlåtande har avgivits av *järnvägsstyrelsen* (Del II, s. 134—138).

Beträffande den närmare innebörden av därvid framförda synpunkter torde få hänvisas till utlåtandet.

Utskottet. I likhet med revisorerna är utskottet av den uppfattningen, att det varit önskvärt om mera klarläggande uppgifter om det ifrågavarande företagets lönsamhet och ekonomiska konsekvenser hade funnits tillgängliga. Därmed hade icke minst underlättats möjligheten att upptaga

tänkbara alternativa lösningar till bedömning. Då emellertid järnvägsstyrelsen förklarar sig ha för avsikt att i liknande fall för framtiden upprätta sammanfattande redogörelser över alla föreliggande fakta, har utskottet velat begränsa sig till att vad i ärendet förevarit för riksdagen omförmåla.

20:o) **Anordningar vid korsning mellan järnväg och väg.** Under kommunikationsdepartementet, § 20, ha revisorerna förordat lätnader i fråga om säkerhetsanordningarna vid vissa vägkorsningar (Del I, s. 144—151).

Revisorerna ha därvid gjort följande uttalande.

I en kungörelse av år 1933 finnas utförliga bestämmelser meddelade rörande de säkerhetsanordningar som det åligger järnvägs innehavare att uppsätta vid korsning mellan järnväg och allmän väg eller enskild väg som allmänligen befares. Bestämmelserna innehålla i huvudsak att varningsmärke är till fyllest, om den vägfarande enligt vissa normer har fri sikt över en viss del av järnvägen, varierande efter tågets hastighet. I annat fall fordras särskilda säkerhetsanordningar, exempelvis bom eller ljussignal, som träder i funktion då tåg nalkas. Undantag från nämnda bestämmelser har medgivits i ytterst ringa omfattning. Dock har Kungl. Maj:t beträffande ett fåtal bandelar med ringa trafik medgivit avsteg från säkerhetsbestämmelserna, varjämte järnvägsstyrelsen enligt erhållet bemyndigande medgivit motsvarande lätnader beträffande industrispår och därmed jämförliga bandelar. Dessa lätnader innebära som regel, att tåg stannar omedelbart före korsning med allmän väg eller att det framföres över korsningen med ytterst ringa hastighet.

Antalet korsningar i plan mellan statens järnvägar och för fordonstrafik avsedda landsvägar uppgår till närmare 37 000, av vilka mer än 3 400 utgör korsningar med allmänna vägar. Omkring 2 500 korsningar äro skyddade av bommar eller grindar, vilka då tåg nalkas avstänga vägen, manövrerade av särskild vaktpersonal eller från närbelägen station el. dyl. Omkring 1 500 säkerhetsanordningar bestå av automatiskt verkande ljus- och ljudsignaler, i några fall av allenast endera av nämnda anordningar. Vid övriga korsningar, vilka till övervägande del avse skärning med enskilda vägar, äro endast varningsmärken anbringade. — Det må inskjutas att det utöver här ifrågakommande varnings- och säkerhetsanordningar även ankommer på vägväsendets företrädare att anbringa varningsmärken vid korsningar mellan järnväg och väg som är upplåten för fordonstrafik.

Inom statens järnvägar pågår för närvarande ett omfattande utredningsarbete rörande det ekonomiska resultatet av vissa mindre trafikerade banor och bandelar i syfte att efter hand nedlägga sådan järnvägsdrift som icke i längden är lönsam. I viss utsträckning har avvecklingen av svaga banor redan påbörjats. Ofta kännetecknas sådana banor av att den begränsade persontrafiken uppehålls av rälsbussar med ett fåtal turer om dagen. Vad godstrafiken beträffar har stycke godset ofta överflyttats till lastbilinjer som gå mer eller mindre parallellt med järnvägen; för vagnslastgodset kan det vara tillräckligt med ett godståg om dagen, som växelvis trafikerar banans båda riktningar. Dylika banor, som uppenbarligen icke äro lönsamma, måste givetvis efter hand nedläggas, i den mån bygdens trafikbehov kan tillgodoses på annat sätt och vägsystemet är rustat att ta emot en ökad fordonstrafik. Innan så sker är det emellertid ett allmänt intresse

att de svaga banorna drivas så ekonomiskt som möjligt, d. v. s. att banan beredes tillfälle att behålla sina trafikinkomster och att alla möjligheter till förenklingar och besparingar tagas till vara. Exempelvis må understrykas att stycke godstrafik icke bör överflyttas till lastbil förrän detta medför påtagliga ekonomiska fördelar.

Särskild uppmärksamhet kräva vidare de många fasta kostnader som järnvägsdriften för med sig och som vid en bana med svagt driftresultat komma att framstå som en starkt belastande faktor. Kostnaderna för bevakningen vid vägkorsningar torde höra till denna typ av fasta kostnader, som särskilt lämpa sig för en översyn i rationaliseringssyfte. Redan utbyte av personalbevakade bommar mot automatiska signalanordningar torde på längre sikt vara ägnat att medföra en viss besparing. Då det gäller banor, vilkas livslängd redan kan förutses vara begränsad, torde det däremot vara mera tveksamt om dylika åtgärder äro ekonomiska, detta med hänsyn till att automatiska signalanordningar medföra avsevärda investeringskostnader, vartill komma icke obetydliga kostnader för löpande kontroll och underhåll. Enligt revisorernas mening är det förtjänt att övervägas, om man icke vid nu ifrågakarande banor skulle kunna i större utsträckning pröva systemet med sådana lättnader i fråga om säkerhetsanordningarna vid vägkorsningar som redan gälla för vissa industrispår och liknande spårtyper och som innebära, att tåget stannar framför vägkorsningen och därefter passerar med mycket låg hastighet. Revisorerna vilja understryka att detta förslag icke innebär någon eftergift i fråga om trafiksäkerheten. Enligt revisorernas mening torde det föreslagna systemet tvärtom medföra mindre fara för vägtrafiken än om tåget med hög hastighet passerar en vägkorsning där vägtrafiken varnas med ljus och ljudsignaler. Att tågens gångtider något förlängas på grund av stopplikt vid ett begränsat antal vägkorsningar synes revisorerna härvidlag äga mindre betydelse i jämförelse med de fördelar som stå att vinna, om ifrågakarande banor genom lämpliga rationaliseringsåtgärder kunna drivas till lägre kostnader under sin återstående livstid. Man torde vidare i ökad utsträckning böra pröva möjligheten att utnyttja enklare signalanordningar, vilka manövreras av tågpersonalen. Stundom torde även ökad säkerhet kunna åstadkommas genom röjningar eller genom flyttning av hinder som skymma sikten.

Utlåtanden ha avgivits av *väg- och vattenbyggnadsstyrelsen* och *järnvägsstyrelsen* (Del II, s. 140—142).

Beträffande den närmare innebörden av därvid framförda synpunkter torde få hänvisas till utlåtandena.

Utskottet. Såsom framgår av de i ärendet lämnade upplysningarna ha järnvägsstyrelsen och väg- och vattenbyggnadsstyrelsen tillsatt en särskild samarbetsdelegation för behandling av frågor rörande korsningar järnväg—väg. Med anledning av revisorernas förevarande framställning har väg- och vattenbyggnadsstyrelsen som eget yttrande åberopat en inom nämnda delegation utarbetad promemoria, vari bl. a. anförts att det vore av stor vikt att ur trafiksäkerhetssynpunkt lämpliga rationaliseringsåtgärder i fråga om säkerhetsanordningarna vid plankorsningar järnväg—väg vidtoges. Järnvägsstyrelsen har för sin del förklarat sig beredd att i ökad omfattning pröva det av revisorerna föreslagna systemet vid sådana järnvägslinjer, där trafi-

ken kommer att helt eller delvis nedläggas under de närmaste åren. Med hänsyn till vad sålunda anförts har utskottet velat begränsa sig till att vad i ärendet förevarit för riksdagen

omförmåla.

21:o) **Aktiebolaget Trafikrestauranger.** Under kommunikationsdepartementet, § 21, ha revisorerna framfört vissa synpunkter på det nämnda bolagets rörelseutfall (Del I, s. 152—159).

Revisorerna ha därvid gjort följande uttalande.

Aktiebolaget Trafikrestauranger bildades år 1939 såsom ett helt statligt företag med uppgift att driva restaurangrörelse på statens järnvägars tåg, stationer och färjor. Bolaget handhar även viss annan med huvuduppgiften närbesläktad rörelse, såsom hotell, kiosker samt perrongförsäljning och tågservering. Det bör dock anmärkas, att bolaget icke svarar för all sådan rörelse på och i anslutning till järnvägen. Huvuddelen av stationernas hotell, restauranger och kiosker är sålunda av statens järnvägar utarrenderad till andra företagare, och även viss tågförsäljning går vid sidan av bolagets verksamhet.

Ehuru Aktiebolaget Trafikrestaurangers bokslut under de senare åren utvisa ett mindre överskott torde företaget, sett såsom en isolerad ekonomisk enhet, icke kunna betecknas som vinstgivande. Bolagets arrendeavgift till statens järnvägar för tillhandahållna lokaler, restaurangvagnar och utrymmen i färjor m. m. samt för driften av dessa bestämmes nämligen till ett belopp motsvarande i huvudsak hela det årliga nettot av rörelsen, men detta belopp understiger årligen med åtskilliga miljoner kronor statens järnvägars egna drift- och kapitalkostnader för de nyttigheter som ställts till förfogande. Å andra sidan måste i sammanhanget beaktas, att bolaget genom sin verksamhet medverkar till en ökning av statens järnvägars trafikinkomster.

Revisorerna ha vid en granskning av rörelseutfallet vid bolagets försäljningsställen funnit, att resultaten i förhållande till bruttoinkomsterna förete stora skiftningar mellan olika orter och även på samma ort mellan olika år. I viss utsträckning har detta förklarats därav, att vid de fasta anläggningarna förändringar i driften förekommit och rationaliseringsåtgärder vidtagits i syfte att på längre sikt vinna ett bättre affärsresultat. På några orter synas emellertid resultatsiffrorna mer än annorstädes vara i behov av en närmare granskning. Särskilt har uppmärksammats att restaurangrörelserna i Stockholm och Malmö samt de i Stockholm och Göteborg baserade restaurangvagnarna under en följd av år visat betydande underskott. Vid Stockholms centralstation redovisas ett sammanlagt underskott, som vid restaurangen uppgår till 768 000 kronor för åren 1952—1956 och vid restaurangvagnarna till 1 605 000 kronor för åren 1952—1957. Under sistnämnda tidsperiod visar restaurangen i Malmö ett sammanlagt underskott av 230 000 kronor och restaurangvagnarna i Göteborg ett underskott av tillhoppa 124 000 kronor. Av det föreliggande redovisningsmaterialet vill det synas, som om det gynnsammare resultatet av rörelserna vid byfféer, kiosker och perrongförsäljningar finge bära förlusterna vid restauranger och restaurangvagnar.

Det är enligt revisorernas mening synnerligen angeläget med en ingående analys av orsakerna till nyssnämnda underskott samt ett klarare redovis-

ningssystem för de olika rörelsegrenarna vid de tre större stationerna. Där-est det vid en utredning av dessa rörelsegrenars ekonomi skulle visa sig att restaurangerna i Stockholm och Malmö icke äro lönsamma, kan det enligt revisorernas mening ifrågasättas, huruvida tillräcklig anledning finnes att fortsätta rörelserna i sin nuvarande form i dessa städer, vilkas centrala delar äro väl rustade med näringsställen av god standard. Snarare torde det kunna antagas att en utvidgning av byfférörelsen skulle tillgodose såväl rimliga krav på service för den resande allmänheten som ekonomiska synpunkter.

Även såvitt gäller restaurangvagnarna synas liknande synpunkter kunna göras gällande. Såsom framgår av det föregående ha från bolagets sida vissa omständigheter anförts som förklaring till att vagnrörelsen på vissa linjer är lönsam och på andra icke. Revisorerna ha dock ej kunnat finna att så stora skiljaktigheter i förutsättningarna för driften föreligga på olika håll, att de redovisade differenserna kunna lämnas utan närmare utredning och åtgärd. Det vill synas som om svårigheter föreligga att erhålla ett gynnsamt utfall av vagnrörelsen på linjer, som föra restaurangvagnar med table d'hôte-måltider av traditionell typ, medan de mindre personalkrävande byffévagnarna lämna bättre netto. Även beträffande vagnrörelsen synes man därför böra överväga ett ökat utnyttjande av byfféserving.

Utlåtanden ha avgivits av *statskontoret, järnvägsstyrelsen, styrelsen för AB Trafikrestauranger och Sveriges centrala restaurangaktiebolag* (Del II, s. 142—150).

Beträffande den närmare innebörden av därvid framförda synpunkter torde få hänvisas till utlåtandena.

Utskottet. I likhet med revisorerna finner utskottet det angeläget att, såvitt gäller statens järnvägars tre största stationer, en ingående analys av utfallet av den av AB Trafikrestauranger bedrivna rörelsen verkställes samt att ett klarare redovisningssystem för de olika rörelsegrenarna kommer till stånd. Det är visserligen riktigt att restaurangrörelsen i allmänhet haft att brottas med stora svårigheter under senare år, men detta har, såvitt utskottet kunnat bedöma, flerstädes mötts av rationaliseringsåtgärder från vederbörande företagsledningars sida i syfte att söka anpassa verksamheten efter de ändrade betingelserna. Ej heller det nära sambandet med den egentliga järnvägsdriften kan enligt utskottets mening få vara ett hinder för att i förevarande fall största möjliga kostnadstäckning eftersträvas, även om tillbörlig hänsyn måste tagas till de speciella villkor under vilka framför allt restaurangvagnsrörelsen arbetar.

Såsom framgår av de avgivna remissutlåtandena äro såväl järnvägsstyrelsen som bolagsledningen medvetna om de föreliggande problemens betydelse. Vissa rationaliseringsåtgärder ha också redan vidtagits och andra ställts i utsikt. Utskottet förutsätter för sin del att arbetet härmed fullföljes med all kraft under vederbörligt beaktande av de synpunkter revisorerna anlagt på frågan. Av särskild vikt synes det vara att ett sådant redovisningssystem kommer till stånd, att en rättvisande kostnadsjämförelse såväl mellan olika rörelsegrenar som mellan olika år blir möjlig.

Utskottet hemställer,

att riksdagen må i skrivelse till Kungl. Maj:t som sin mening giva till kända vad utskottet anfört.

22:o) **Flygplats vid Umeå.** Under kommunikationsdepartementet, § 22, ha revisorerna framhållit angelägenheten av att klarhet snarast vinnes om flygplatsens slutliga belägenhet (Del I, s. 160—166).

Utskottet. Beträffande detta ärende har utskottet yttrat sig under punkten 6 av sitt av riksdagen godkända utlåtande nr 9, varom utskottet velat här erinra.

23:o) **Vissa iakttagelser angående skatteuppbörden m. m.** Under finansdepartementet, § 23, ha revisorerna lämnat en redogörelse för skatteuppbörden och ingått på vissa därmed sammanhängande frågor (Del I, s. 167—187).

Revisorerna ha därvid gjort följande uttalande.

Såsom av den lämnade redogörelsen framgår inflöto under uppbördsåret 1957—58 såsom A-skatt 6 660 miljoner kronor och såsom B-skatt 2 983 miljoner kronor, vilket innebär att jämfört med närmast föregående uppbördsår A-skatten ökat med 579 miljoner kronor och B-skatten med 254 miljoner kronor. Vidare uppgingo fyllnadsinbetalningarna för uppbördsåret 1957—58 till 695 miljoner kronor, varav 97 miljoner kronor utgjorde A-skatt och 598 miljoner kronor B-skatt. Av sistnämnda belopp avse 515 miljoner kronor aktiebolag m. fl. juridiska personer samt 83 miljoner kronor i huvudsak fysiska personer. Jämfört med närmast föregående uppbördsår ha fyllnadsinbetalningarna ökat med 193 miljoner kronor. Resultatet av den ordinarie uppbörden av preliminär B-skatt för uppbördsåret 1957—58, då 96,2 procent inflöto, är i stort sett oförändrat jämfört med närmast föregående uppbördsår. I fråga om resultatet av den ordinarie uppbörden av den kvarstående skatten enligt 1957 års taxering må nämnas att inflytandeprocenten uppgick till 84,5 procent, vilket innebär en försämring med inemot trekvarts procent jämfört med den kvarstående skatten för närmast föregående taxeringsår.

Den kvarstående skatten enligt årets taxering beräknas såsom förut nämnts uppgå till omkring 830 miljoner kronor och den överskjutande preliminära skatten till omkring 839 miljoner kronor. Jämfört med de uppgifter som vid motsvarande tidpunkt förra året förelågo i fråga om 1957 års taxering har den kvarstående skatten minskat med omkring 168 miljoner kronor, medan överskottsskatten ökat med ca 150 miljoner kronor. Den kvarstående skatten enligt årets taxering uppgår till omkring 8 procent av den slutliga skatten. Enligt närmast föregående års taxering uppgick den till omkring 10 procent av motsvarande slutliga skatt.

I anslutning till de sålunda lämnade uppgifterna ha revisorerna funnit sig böra ingå på vissa spörsmål som ha avseende å resultatet av skatteuppbörden. Häröfver må anföras följande.

Revisorerna ha varit i tillfälle att taga del av länsstyrelsernas yttranden över de i det föregående redovisade tabellerna och ha därvid uppmärksammat, att vissa länsstyrelser i ganska stor omfattning tillgripit konkursförfarande såsom ett medel att utfå restförd skatt. Vederbörande utmätningsmän och exekutionsbiträden ha därjämte i ett mycket stort antal fall för-

rättat utmätning av lös egendom hos de restförda skattskyldiga. Nämnda förhållande ger revisorerna anledning framhålla, att det synes angeläget att försäljning av utmätt gods sker snabbare än vad många gånger f. n. är fallet. Såsom riksdagens revisorer tidigare erinrat är vidare en väsentlig förutsättning för ett gott indrivningsresultat, att tillgång finnes till ett tillräckligt antal dugande och för sina uppgifter intresserade indrivningsmän. Det skulle f. ö. utan tvekan vara till fromma för indrivningsväsendet, om vissa exekutionsbiträden finge ägna sig enbart åt indrivningsverksamhet. Revisorerna ha även uppmärksammat att vissa svårigheter gjort sig gällande att besätta sådana ledigblivna tjänster som äro förenade med indrivningsarbete. Revisorerna finna det önskvärt att berörda förhållanden särskilt beaktas av vissa pågående utredningar, nämligen 1955 års stadsutredning samt den nyligen tillsatta kommittén med uppdrag att verkställa utredning och framlägga förslag rörande eventuell omorganisation inom folkbokförings- och uppbördsväsendet och därmed sammanhängande frågor.

Beträffande den kvarstående skatten, som enligt nu gällande regler förfaller till betalning under uppbördsterminerna i mars och maj månader, ha på vissa håll önskemål framförts om införandet av en gemensam restlängd för båda uppbördsterminerna. Ur kostnadssynpunkt skulle en dylik åtgärd för det allmänna otvivelaktigt vara till fördel. Med hänsyn till vikten av att indrivningsförfarandet snarast möjligt kan igångsättas, vilket icke minst är av betydelse i tider med vikande konjunkturer, anse sig revisorerna likväl icke kunna förorda, att en sammanslagning av de båda uppbördsterminernas restlängder kommer till stånd. I detta sammanhang må emellertid erinras om att i restlängderna för första uppbördsterminen i viss omfattning uppföres belopp om en krona; detta beror i allmänhet på att i det fall den kvarstående skatten uppgår till ojämnt belopp denna uppdelas så, att under den första uppbördsterminen till betalning förfaller ett belopp som motsvarar halva det kvarstående beloppet höjt till närmast hela kronan, medan under den andra uppbördsterminen förfaller ett belopp som är en krona lägre. I det fall vederbörande under första uppbördsterminen av misstag betalar sistnämnda belopp, blir han restförd för en krona, vilket i sin tur medför bl. a. merarbete för det allmänna. Det är därför önskvärt att denna olägenhet elimineras, vilket kan ske på olika sätt. Revisorerna förutsätta, att frågan uppmärksammas i samband med den översyn av vissa uppbördsfrågor varom 1958 års B-riksdag i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställt.

Enligt 10 § sista stycket uppbördsförordningen skall preliminär A-skatt icke utgå å ersättning som utbetalas till person, vilken är i konkurs. Enligt vad revisorerna erfarit kan denna bestämmelse medföra olämpliga konsekvenser såväl för konkursgäldenären som för statsverket. Konkursen dra ofta ut på tiden, och de flesta konkursgäldenärer torde under konkursen inneha avlönade anställningar. Vid tidpunkten för konkursens avslutande kan därför den resterande skatten vara betydande. Enligt revisorernas mening böra ifrågavarande bestämmelser ändras på sådant sätt, att preliminär A-skatt efter vederbörlig prövning kan utgå å ersättning som utbetalas till person, vilken är i konkurs.

Vid debitering av slutlig skatt skall i vissa fall påföras ränta. I samband därmed skall i den preliminära skatten ej inräknas sådan av den skattskyldige erlagd preliminär skatt som inbetalts efter den 30 april året näst efter inkomståret. I det fall taxeringsnämnd avviker från av den skattskyldige lämnad deklARATION, skall underrättelse härom vara den skattskyldige till handa senast den 15 juli, varefter denne kan anföra besvär över taxerings-

nämndens beslut senast den 15 augusti under taxeringsåret. En sådan ändring av den deklarerade inkomsten som här avses kan komma att innebära skyldighet att erlagga ränta å kvarstående skatt. Någon möjlighet att genom fyllnadsinbetalning förhindra en dylik påföljd föreligger enligt gällande bestämmelser icke i dessa fall. Denna påföljd kan därför komma att verka stötande, om ändringen i deklarationen beror på förhållanden varöver deklareranten icke kan anses råda. Det kan därför ifrågasättas en sådan komplettering av gällande bestämmelser, att rätten till fyllnadsinbetalning vid avvikelser från deklaration utsträcker till förslagsvis den 31 juli. Det må emellertid erinras om att en skattskyldig redan enligt nu gällande föreskrifter kan erhålla befrielse från honom eljest åliggande skyldighet att gälda ränta å kvarstående skatt. Förutsättningen härför är bl. a. att särskild framställning göres till länsstyrelsen i det län där räntan påförts. I anvisningarna till 85 § uppbördsförordningen har som exempel på befrielsegrund f. ö. nämnts just det fall, att den kvarstående skatten beror på att beskattningsnämnd frångått den skattskyldiges deklaration. Ifrågavarande möjlighet torde emellerid icke i någon större utsträckning vara känd av de skattskyldiga. Då en sådan regel som revisorerna nyss ifrågasatt kan komma att få vissa icke önskvärda konsekvenser, synes det tills vidare vara tillräckligt att vederbörande myndigheter ha sin uppmärksamhet riktad på här avsedda fall och upplysa om möjligheten att efter särskild ansökan erhålla befrielse från skyldighet att erlagga ränta.

Sammanfattningsvis få revisorerna sålunda hemställa, att här framförda synpunkter i fråga om åtgärder i syfte att ernå ett förbättrat resultat av skatteuppbörden måtte vinna beaktande.

Utlåtanden ha avgivits av *statskontoret, riksräkenskapsverket, centrala uppbördsnämnden, överståthållarämbetet, länsstyrelserna i Uppsala, Hallands och Skaraborgs län samt 1955 års stadsutredning* (Del II, s. 151—169).

Beträffande den närmare innebörden av därvid framförda synpunkter torde få hänvisas till utlåtandena.

Utskottet. I anslutning till den sedvanliga redogörelsen för skatteuppbörden ha revisorerna ingått på vissa därmed sammanhängande speciella frågor.

Inledningsvis ha revisorerna sålunda på grundval av vissa inhämtade upplysningar understrukit angelägenheten av att försäljning av utmätt gods sker snabbare än vad nu många gånger är fallet. Att dröjsmål på förevarande område understundom kan leda till för statsverket otillfredsställande resultat synes uppenbart. Såsom överståthållarämbetet i sitt remissutlåtande framhållit, torde emellertid några generella direktiv angående försäljning av utmätt gods icke kunna lämnas. Frågor om dylik försäljning synas därför även framdeles böra prövas och avgöras under hänsynstagande till omständigheterna i det enskilda fallet.

Revisorerna ha vidare ifrågasatt, om icke såsom en verksam åtgärd för indrivningsverksamhetens effektivisering vissa exekutionsbiträden borde få ägna sig enbart åt sådan verksamhet. Vad revisorerna därutinnan anfört har understrukits av såväl centrala uppbördsnämnden som de i ärendet hörda länsstyrelserna. Utskottet kan för sin del ansluta sig till revisorernas förslag,

att frågan upptages till närmare bedömning av 1955 års stadsutredning.

Även vissa andra frågor ha revisorerna av anförda skäl funnit böra uppmärksammas i särskild ordning. Det gäller här närmast uppförandet på restlängderna av belopp om allenast en krona samt uttagandet av preliminär A-skatt av person i konkurs. Remissmyndigheterna ha i allmänhet biträtt revisorernas förevarande förslag. Även utskottet anser de av revisorerna påtalade olägenheterna böra elimineras. Det synes lämpligt att den ytterligare utredning härutinnan som kan vara erforderlig sker i samband med den översyn av vissa uppbördsfrågor varom 1958 års B-riksdag hemställt.

Revisorerna ha slutligen aktualiserat frågan, i vad mån skäl kunde anses föreligga för en sammanslagning av de båda uppbördsterminernas restlängder samt för utsträckning av tiden för fyllnadsinbetalning av preliminärskatt vid avvikelser från deklaration. Några åtgärder i angiven riktning ha revisorerna dock icke funnit sig kunna förorda. Under hänvisning jämväl till vad bevillningsutskottet i sitt av årets riksdag godkända betänkande nr 9 i sistberörda fråga anfört vill utskottet ansluta sig till denna revisorernas uppfattning.

Utskottet hemställer,

att riksdagen må i skrivelse till Kungl. Maj:t som sin mening giva till känna vad utskottet anfört.

24:o) **Vissa organisationsfrågor inom skatteväsendet.** Under finansdepartementet, § 24, ha revisorerna förordat en organisatorisk samordning av vissa myndigheter på skatteväsendets område (Del I, s. 188—199).

Revisorerna ha därvid gjort följande uttalande.

Såsom framgår av den föregående redogörelsen föreslogo 1955 års taxeringskommittén, att riksskattenämnden, centrala uppbördsnämnden och kupongskattenämnden skulle sammanslås till en särskild riksskattestyrelse. Denna skulle ha till uppgift att vara rådgivande och vägledande rörande tillämpningen av taxeringsförfordningen samt de skatteförfattningar enligt vilka taxering verkställes enligt förordningen; på styrelsen skulle även ankomma att samordna taxeringskontrollen samt att meddela förhandsbesked i taxeringsfrågor. Förslaget ställdes emellertid av föredragande departementschefen vid anmälan av propositionen 1956:150 med förslag till taxeringsförfordning m. m. på framtiden.

Under senare år har ett relativt livligt reformarbete pågått på skatteområdet. Åtskilliga förändringar ha vidtagits i bl. a. kommunalskattelagen, varjämte en ny taxeringsförfordning utfärdats. Härvid har huvudsyftet varit att skapa ökad effektivitet i taxeringsarbetet med sikte främst på en förbättrad granskning av svärkontrollerade deklarationer men även att tillgodose de skattskyldigas krav på ett förbättrat rättsskydd. Oavsett politisk uppfattning har också allmän enighet rått om att alla åtgärder som rimligen kunna vidtagas för att i tekniskt avseende underlätta allmänhetens och myndigheternas arbete på skatteområdet böra vidtagas.

Enligt revisorernas mening får som ett led i dessa strävanden jämväl ses taxeringskommitténs förut omnämnda förslag om ett sammanförande av riksskattenämnden, centrala uppbördsnämnden och kupongskattenämnden till en riksskattestyrelse. Icke minst med hänsyn härtill finns det an-

ledning beklaga, att de sakkunnigas förslag icke redan upptagits till slutlig prövning. Såsom även framhölls i den nyss omnämnda propositionen måste det vidare anses rationellt och på längre sikt medföra besparingar, om man så långt som möjligt sammanför centralt handlagda uppgifter på beskattningssväsendets område inom ett och samma organ. Revisorerna ha därför funnit sig böra aktualisera frågan om ett förenhetligande av de myndigheter som ha att ombesörja dessa uppgifter. Till att börja med må då erinras om att taxeringssakkunnigas berörda förslag tillstyrktes av bl. a. myndigheter med god överblick över förvaltningen, såsom statskontoret och statens organisationsnämnd, medan de närmast berörda ställde sig avvisande.

De göromål som bestridas av nu ifrågavarande myndigheter avse i stor utsträckning olika sidor av beskattningssväsendet. Denna omständighet förändrar dock icke det faktum, att arbetsuppgifterna rent principiellt äro av likartat slag; gemensamt för myndigheterna är nämligen att de skola tillse att beskattningen i olika avseenden och ur olika synpunkter blir riktig och rättvis. Ett så nära samarbete som möjligt mellan de tjänstemän som ha att tillgodose dessa intressen måste framstå såsom önskvärt. Visserligen förekommer redan nu samråd och även formligt remissförfarande mellan de olika organen i gemensamma frågor, men detta samarbete kan uppenbarligen icke bidra till en lika ändamålsenlig handläggning av de olika ärendena som den som kan äga rum inom ramen för ett enda organ under ledning av en enda chef. Då man har att taga ställning till frågan om en sammanslagning av ifrågavarande myndigheter, bör enligt revisorernas mening även beaktas att desamma upprätthålla en icke obetydlig kontakt med allmänheten. För denna måste det uppenbarligen vara till gagn att kunna vända sig till så få myndigheter som möjligt i frågor som röra beskattningen.

Några principiella skäl mot att sammanföra de centralt verksamma organen på skatteområdet till ett enda kunna knappast anföras. Visserligen framfördes vid remissbehandlingen av taxeringssakkunnigas förslag den invändningen, att det föreslagna organets chef skulle få en dubbelställning såsom dels ordförande i ett dömande organ och dels målsman för den fiskalska verksamheten. I detta hänseende torde emellertid få erinras om att riksskattenämnden redan nu har uppgifter i fråga om taxeringskontrollen. Denna anordning har, såsom föredragande departementschefen anförde vid anmälan av den förut nämnda propositionen, icke föranlett någon kritik. Departementschefen tillade, att han icke skulle finna olämpligt, om ledningen och övervakningen på föreslaget sätt lades i händerna på en verksam chef med väsentligen dömande funktioner. En sådan ordning skulle kunna sägas ligga i linje med strävandena på olika rättsområden att ställa användningen av utredningsmedel under domstolsmässig kontroll. Såsom departementschefen även underströk äro dessa problem i huvudsak desamma, vare sig man bibehåller riksskattenämnden i nuvarande form eller inordnar den i ett större sammanhang.

Revisorerna anse således, att taxeringssakkunnigas förslag om tillskapandet av en central myndighet för nu ifrågavarande ändamål på nytt bör prövas. Detta förslag, som innefattade en sammanslagning av riksskattenämnden, centrala uppbördsnämnden och kupongskattenämnden, går emellertid enligt revisorernas mening knappast tillräckligt långt. Såsom framgår av det föregående finnas nämligen utöver nyssnämnda myndigheter ytterligare sådana med centrala uppgifter på beskattningssväsendets område. Det kan sålunda ifrågasättas, huruvida icke i fortsättningen det bör ankomma på det nya organet att utfärda de anvisningar m. m. som röra uppbörds-

förfarandet och som det nu enligt föreskrifter i särskilda författningar åligger riksräkenskapsverket att lämna. Denna verksamhet ansluter sig nämligen väl till de göromål som i övrigt skulle ankomma på det nya organet. Vidare finnas en sjömansskattenämnd och ett sjömansskattekontor, förlagda till Göteborg. Skäl kunna anföras för att inordna även dessa organ i den nya centrala myndigheten. Med hänsyn till att de så nyligen organiserats, torde dock lämpligen ytterligare erfarenheter böra avvaktas, innan denna fråga slutligt prövas. Om av revisorerna här förordade eller ifrågasatta åtgärder vidtagas, skulle till det nya centralorganet komma att på ett ändamålsenligt sätt koncentreras i stort sett samtliga de uppgifter som nu ankomma på centrala myndigheter i fråga om den direkta beskattningen.

Hur det nya centralorganet i detalj skall organiseras och om det skall ha karaktär av styrelse eller nämnd, härpå ha revisorerna icke ansett sig böra närmare ingå. Organisationsformen torde f. ö. i stort sett giva sig själv med hänsyn till de tillämnade uppgifterna. Revisorerna vilja dock framhålla, att i likhet med vad som f. n. gäller bl. a. beträffande riksskattenämnden företrädare för olika intressen böra knytas till den nya myndigheten med uppgift att deltaga i avgörandet av viktigare spörsmål. Med hänsyn till att myndigheten kommer att handlägga frågor som beröra skilda intresseområden torde det vara lämpligt att låta dessa representeras av olika personer, beroende på ärendenas natur.

Sedan revisorerna tagit ställning till de i det föregående aktualiserade organisationsförslagen, har Kungl. Maj:t genom beslut den 30 oktober 1958 bemyndigat chefen för finansdepartementet att tillkalla särskilda utredningsmän med uppdrag att verkställa utredning och framlägga förslag rörande eventuell omorganisation inom folkbokförings- och uppbördsväsendet och därmed sammanhängande frågor. Till grund för utredningen skall bl. a. ligga en promemoria i ämnet från statens organisationsnämnd. I denna ifrågasättes, jämte annat, huruvida icke centrala uppbördsnämnden bör uppgå i ett centralorgan för folkbokföring och uppbörd. Då frågan här om utgör en del av de av revisorerna här berörda spörsmålen, torde det vara lämpligt att utredningsmännen vid fullgörandet av sitt uppdrag pröva de organisatoriska frågorna jämväl i ljuset av vad revisorerna i det föregående anfört rörande önskvärdheten av en närmare samordning av de centrala organen för den direkta beskattningen.

Utlåtanden ha avgivits av *statskontoret, riksräkenskapsverket, statens organisationsnämnd, riksskattenämnden, centrala uppbördsnämnden, kupongskattenämnden, sjömansskattenämnden, överståthållarämbetet, länsstyrelserna i Stockholms, Jönköpings, Göteborgs och Bohus samt Kopparbergs län* ävensom av *uppbördsorganisationskommittén* (Del II, s. 169—179).

Beträffande den närmare innebörden av därvid framförda synpunkter torde få hänvisas till utlåtandena.

Utskottet. Såsom revisorerna själva erinrat ha i slutet av föregående år tillkallats särskilda utredningsmän med uppdrag att verkställa utredning och framlägga förslag rörande eventuell omorganisation inom folkbokförings- och uppbördsväsendet och därmed sammanhängande frågor. Då ut-

skottet förutsätter att de nämnda utredningsmännen, vilka antagit benämningen uppbördsorganisationskommittén, komma att närmare pröva de av revisorerna i förevarande sammanhang aktualiserade organisationsproblemen, har utskottet velat begränsa sig till att vad i ärendet förevarit för riksdagen

omförmäla.

25:o) Tullrestitutionsförfarandet för statliga myndigheter m. m. Under finansdepartementet, § 25, ha revisorerna förordat en översyn av gällande system för tullrestitution (Del I, s. 200—206).

Revisorerna ha därvid gjort följande uttalande.

Under de förutsättningar och villkor som angivas i en särskild förordning med därtill hörande författningar kan restitution av tull erhållas. Den allmänna bakgrunden till dessa bestämmelser är, att man därigenom vid sidan av andra medel velat bereda transithandeln och exportindustrien ökade möjligheter att konkurrera på världsmarknaden.

Inledningsvis ha redovisats de olika slag av restitution som förekomma, varvid uppmärksamhet särskilt ägnats varvsindustrirestitutionen sådan denna tillämpas för de statliga myndigheternas del. Vad i det följande anföres härom har emellertid till väsentlig del avseende jämväl å andra restitutionsformer, i den mån dessa beröra den statliga verksamheten.

Den nuvarande förordningen om tullrestitution tillkom år 1929. Det förslag som låg till grund för förordningen byggde framför allt på den uppfattningen, att förfarandet i avsevärt högre grad än dittills varit fallet borde baseras på förtroende för den enskilde näringsidkaren, vilkens kvalifikationer med avseende å redbarhet och lämplighet i övrigt för erhållande av restitutionsrätten därför skulle underkastas en noggrann prövning, innan dylik rätt medgäves. Vid anmälan av propositionen i ämnet uttalade föredragande departementschefen, att de då gällande bestämmelserna vore alltför stela och komplicerade för att tillfredsställa moderna krav på ett smidigt och i övrigt ändamålsenligt restitutionsförfarande. Det förslag som förelades riksdagen och sedermera godkändes av denna ansågs tillfredsställa de krav som ur olika synpunkter kunde uppställas.

Ovan har lämnats en redogörelse för handläggningen av ärenden avseende varvsindustrirestitution. Av denna redogörelse och av de uppgifter revisorerna i övrigt inhämtat framgår, att förfarandet är mycket omständligt och förorsakar en stor mängd administrativt arbete. Till ytterligare belysning härav må nämnas att revisorerna varit i tillfälle att taga del av ett s. k. avräkningsdiarium vid Stockholms örlogsvarv. Därifrån har närmare studerats ett restitutionsärende som omfattat 41 poster, var och en uppdragande ett flertal varuslag, ofta med olika statistiska nummer, med restitutionsbelopp, varierande mellan 40 öre och 2 197 kronor 77 öre; flertalet poster äro av relativt ringa storlek. Det sammanlagda belopp som skulle restitueras utgjorde 16 196 kronor 2 öre. De sålunda gjorda iakttagelserna ge revisorerna anledning konstatera, att det bestyr som handläggningen av ett dylikt ärende förorsakar ej synes stå i rimligt förhållande till de restituerade beloppens storlek. Då man har att bedöma innebörden av de nuvarande bestämmelserna i ämnet, bör vidare beaktas att dessa i bokföringshänseende för den myndighet som skall bevaka att restitution erhålles medför ett både tidsödande och komplicerat arbete, som för ett enda ärendes skull kan utsträckas till en tidrymd uppgående till tio år.

De motiv som återopades vid tillkomsten år 1929 av den allttjämt gällande tullrestitutionsförordningen och som i huvudsak inneburo krav på ett smidigt och i övrigt ändamålsenligt restitutionsförfarande kunna enligt revisorernas uppfattning med minst samma styrka även i dag återopas till stöd för enklare och mera rationella handläggningsformer. Även om förfarandet givetvis delvis förändrats under de 30 år som snart förflutit sedan förordningens promulgation, kvarstår det dock i huvudsak oförändrat. Det ligger enligt revisorernas mening i sakens natur, att ett förfarande som år 1929 ansågs uppfylla dåtida krav på ändamålsenlighet i våra dagar måste anses föråldrat. Därtill kommer att det vill förefalla, som om vissa tullmyndigheter i sin strävan efter att tillgodose de fiskaliska intressena gå alltför långt i sitt nit. Det kan sålunda knappast anses nödvändigt att kräva, vilket faktiskt förekommit, att en statlig myndighet med exakta uppgifter skall styrka den längd ett fartyg håller; en uppgift helt allmänt om att fartyget hade en större längd än den som är stadgad för rätt till restitution godtogs sålunda icke. Ett annat exempel i detta hänseende utgör det förut omnämnda fallet, där en icke obetydlig skriftväxling förekommit på grund av att speditören råkat angiva Stockholms örlogsvarv som importör i stället för marinförvaltningen; det aktuella beloppet utgjorde 15 kronor 30 öre.

En huvudtanke bakom förordningens bestämmelser var såsom nämnts förtroende för den enskilde näringsidkare som efter vederbörlig prövning av tullverket skulle tillerkännas rätten till tullrestitution. Enligt revisorernas mening måste det i och för sig anses anmärkningsvärt, att en ordning som grundas på förtroende parterna emellan skall nödvändiggöra så rigorösa bestämmelser som här är fallet. Med särskild styrka framträder detta förhållande när fråga är om ett mellanhavande statliga myndigheter emellan. Det må f. ö. erinras, att de motorreservdelar som exempelvis örlogsvarven importera kunna utnyttjas endast för marinen tillhöriga fartyg och således icke kunna säljas till andra förbrukare.

Revisorerna ha för sin del kommit till den bestämda uppfattningen, att bestämmelserna på förevarande område böra ersättas av nya sådana, vilka under hänsynstagande även till tullverkets berättigade intressen tillgodose nutida krav på en enkel och smidig administration. Olika möjligheter äro härutinnan tänkbara. Den enligt revisorernas mening närmast till hands liggande lösningen är att införa en sådan ordning, att det vid införtullningen av vederbörande myndighet skriftligen försäkras, att den importerade materielen uteslutande kommer att användas för sådant ändamål, att tull slutligt ej skall utgå. Någon tull skulle vid sådant förhållande ej behöva uttagas. Härigenom skulle det arbete som nu måste utföras med erläggande av tull, ifyllande av blanketter, vidtagande av olika bokföringstransaktioner o. s. v. bortfalla. Rationaliseringsvinsten skulle utan tvekan bli betydande och detta icke blott för de importerande myndigheterna utan även för tullverket, för vilket den nuvarande ordningen måste vara både tidsödande och kostsam.

Vad här anförts tager som nämnts sikte på det förfarande som sammanhänger med tillämpningen för de statliga myndigheternas del av bestämmelserna om restitution och då i första hand varvsindustrirestitution. Det bör emellertid framhållas, att man enligt vad revisorerna inhämtat även inom exportnäringen finner den tillämpade redovisningsmetodiken betungande. Det anses att denna i vissa fall är så kostnadskrävande, att restitutionsmedgivandet ur samhällsekonomisk synpunkt ter sig meningslöst. Även om på detta område delvis andra synpunkter än de förut anförda

måste göra sig gällande, kanske framför allt ur tullverkets synpunkt, synes mycket av vad som ovan framhållits därför kunna åberopas till stöd för enklare regler över huvud på detta område. Då man bedömer frågan om tullrestitutionsförfarandet bör man enligt revisorernas uppfattning vidare beakta, att den nya tulltaxan, som träder i kraft den 1 januari 1959 och som innebär ett värdetullsystem, torde komma att medföra en ytterligare komplicering av redovisningen i samband med tullrestitutionen. Det framstår därför såsom angeläget, att man söker åstadkomma ett enklare system i fråga om hela restitutionförfarandet.

Tilläggs må att ett eventuellt genomförande av ett europeiskt frihandelsområde uppenbarligen kan komma att påverka frågan om tullrestitutionen. Med hänsyn till att det torde komma att dröja viss tid innan ett sådant frihandelsområde kan införas och att detta berör endast en del av den svenska handeln, böra förhandlingarna om frihandelsområdet och därmed sammanhängande problem enligt revisorernas mening icke få utgöra hinder för att spörsmålet om ett enklare och smidigare förfarande beträffande handläggningen av tullrestitutionsärenden nu aktualiseras. Revisorerna få därför föreslå, att frågan härom snarast upptages till prövning.

Utlåtanden ha avgivits av *försvarets civilförvaltning, marinförvaltningen, flygförvaltningen, statskontoret, generallullstyrelsen, kontrollstyrelsen, kommerskollegiet* och *Sveriges allmänna exportförening* (Del II, s. 180—194).

Beträffande den närmare innebörden av därvid framförda synpunkter torde få hänvisas till utlåtandena.

Utskottet. Av vad såväl revisorerna som remissinstanserna anfört finner utskottet behovet av en genomgripande förenkling av det nuvarande tullrestitutionsförfarandet vara klarlagt. I första hand torde detta gälla för de statliga myndigheternas vidkommande, men även i övrigt synes ett smidigare system böra eftersträvas. Utskottet anser för sin del rationaliseringsbehovet i berörda avseende så trängande, att frågan bör upptagas till prövning oavsett föreliggande planer på en nordisk tullunion eller ett europeiskt frihandelsområde.

Utskottet hemställer,

att riksdagen må i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville föranstalta om åtgärder i det av utskottet angivna syftet.

26:o) Vissa författningar som reglera förvaltningsverksamheten. Under finansdepartementet, § 26, ha revisorerna uttalat sig för att vissa angivna författningar nedbringas till antal och omfattning (Del I, s. 207—211).

Revisorerna ha därvid gjort följande uttalande.

Åtskilliga bestämmelser finnas meddelade, som reglera den statliga verksamhetens form och innehåll. För de administrativa myndigheterna ha de grundläggande föreskrifterna härutinnan upptagits i verksstadgan och vederbörande instruktioner. Utöver dessa föreskrifter ha i skilda sammanhang utfärdats regler som avse mera speciella förhållanden, exempelvis medelsredovisning, upphandling m. m. I syfte att erhålla en uppfattning

om vilka författningar som gälla rörande verkställande av utbetalningar, bokföring och revision ävensom upphandling och arbeten för statens behov m. m. ha revisorerna i dessa ämnen upprättat vissa sammanställningar, som redovisats i det föregående. Dessa göra icke anspråk på att upptaga samtliga de bestämmelser på förevarande områden som finnas utfärdade — åtskilliga föreskrifter äro sålunda meddelade i andra sammanhang än de här avsedda — men sammanställningarna torde dock kunna giva en bild av förhållandena i berörda avseenden.

Vad som vid ett studium av författningsförteckningarna främst faller i ögonen är omfattningen av bestämmelserna. Enbart sammanställningen av dem som röra verkställande av utbetalningar m. m. upptager närmare ett 80-tal. Härtill kommer att föreskrifterna i fråga delvis äro av mycket gammalt datum. De äldsta här redovisade datera sig sålunda från år 1830 och gälla behandlingen av extraordinarie avskrivningsfrågor och anmärkningsmål. Då man närmare granskar ifrågavarande sammanställningar, framstår det vidare som anmärkningsvärt, att föreskrifter i alldeles likartade ämnen meddelats i ett flertal författningar. Som exempel härutinnan må anföras att ovan upptagits sju olika författningar, som avse utgallring av handlingar. Det ligger i sakens natur att bestämmelser, vilka som här är fallet tillkommit vid skilda tidpunkter men likväl reglera likartade förhållanden, måste utgöra ett mycket svåröverskådligt författningsmaterial. Även om omfattningen av detta till en del kan förklaras av att det avser skilda förvaltningsområden, måste de nuvarande förhållandena te sig allt annat än tillfredsställande.

Enligt revisorernas mening bör det vara möjligt att väsentligt nedbringa både antalet och omfattningen av dessa bestämmelser. En detaljerad genomgång av dem bör fördenskull snarast komma till stånd i angivet syfte. Denna genomgång bör likväl icke allenast vara av formell art utan även ha till ändamål att förenkla och i möjligaste mån för olika delar av förvaltningen förenhetliga här avsedda bestämmelser. Målet bör vara att till komplettering av verksstadgan och vederbörande verks instruktioner åstadkomma ett slags ordningsstadga för rikets ämbetsverk, som upptager föreskrifter om medelsredovisning, revision, viss upphandling, gallring av handlingar m. m. Revisorerna föreslå därför, att åtgärder i här angivet syfte snarast måtte vidtagas.

Utlåtanden ha avgivits av *försvarets civilförvaltning, generalpoststyrelsen, statskontoret, riksräkenskapsverket, statens sakrevision, statens organisationsnämnd, riksarkivet och utredningen angående redogöranansvaret m. m.* (Del II, s. 194—206).

Beträffande den närmare innebörden av därvid framförda synpunkter torde få hänvisas till utlåtandena.

Utskottet. Det övervägande flertalet remissmyndigheter ha biträtt revisorernas förslag om en systematisk genomgång av här avsedda förvaltningsföreskrifter i syfte att nå fram till förenklingar och större enhetlighet. Även utskottet finner behovet av en sådan översyn väl styrkt. Hur långt arbetet med att förenkla och förenhetliga bestämmelserna bör drivas är dock i viss mån en öppen fråga och får enligt utskottets mening bli beroende av rent praktiska överväganden. Att, såsom viss remissmyndighet förordat, för ändamålet tillkalla särskilda sakkunniga synes knappast

erforderligt. Mest ändamålsenligt torde vara att den ifrågavarande över-
synen anförtros statens sakrevision eller statens organisationsnämnd, som
under arbetets gång synes böra samråda med vederbörande fackmyndig-
heter.

Utskottet hemställer,

att riksdagen må i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla,
att Kungl. Maj:t ville föranstalta om åtgärder i det av ut-
skottet angivna syftet.

27:o) **Öreslös redovisning.** Under finansdepartementet, § 27, ha revisorer-
na föreslagit att förutsättningarna för en övergång till öreslös redovisning
inom statsförvaltningen närmare prövas (Del I, s. 212—217).

Revisorerna ha därvid gjort följande uttalande.

Såsom av den föregående redogörelsen framgår har på vissa håll inom
det privata näringslivet en icke oväsentlig förenkling av kontorsarbetet
kunnat åstadkommas genom att öretalen slopats inom redovisningen. Så
har skett i fråga om bl. a. avlöning, kostnadsbokföring, fakturering m. m.
De erfarenheter som hittills vunnits härutinnan äro goda; liknande rön
ha f. ö. gjorts även utomlands. Enligt en uppgift i en facktidskrift på om-
rådet har ett företag i Amerikas Förenta Stater genom att införa ett mot-
svarande redovisningssystem kunnat minska antalet anställda på bokfö-
ringsavdelningen med femton procent och reducera bokföringens totala
kostnader med omkring tio procent.

Inom den svenska statsförvaltningen ha som bekant i vissa speciella
fall vidtagits liknande åtgärder; härvidlag må särskilt erinras om att den
statliga inkomstskatten numera uträknas i hela kronor. I övrigt tillämpas
emellertid beträffande såväl redovisningen av till staten inflytande in-
komster som bokföringen av utgifter på riksstatsanslag och därtill hörande
hjälpkonton ett system, omfattande även öresbelopp. Av förklarliga skäl
förefinnes icke någon exakt uppgift om storleken av det antal poster som
dagligen uträknas, kontrolleras och bokföras inom statsförvaltningen. Det
är dock uppenbart att antalet sådana redovisningstransaktioner måste vara
högst betydande. Därav följer i sin tur, att jämväl den belastning på det
kamerala arbetet som medtagandet av öresbelopp utgör måste ha en avse-
värd omfattning.

Enligt revisorernas mening bör det emellertid vara möjligt att mera all-
mänt övergå till ett system med öreslös redovisning inom den statliga för-
valtningen. Genom en sådan övergång skulle framför allt den fördelen
uppnås, att man kunde rationalisera redovisningsförfarandet och därmed
i icke ringa grad även minska administrationskostnaderna. Revisorerna
vilja härutinnan hänvisa till den erfarenhet som vunnits inom det privata
näringslivet och för vilken redogjorts i det föregående. Därutöver torde
få erinras om de stora vinster i olika avseenden som den öreslösa redovis-
ningen medför vid användningen av moderna kontorsmaskiner. Det kan
vidare antagas, att genomförandet av ifrågavarande ordning skulle upp-
muntra såväl kommuner som ytterligare privatföretag att följa samma väg.
Åtgärden skulle således få icke blott statsfinansiell utan även samhälls-
ekonomisk betydelse. Revisorerna förbise icke, att vissa svårigheter kunna
vara förbundna med en dylik övergång; dessa svårigheter böra dock icke
överbetonas. Det är också givet att systemet icke kan genomföras i ett
sammanhang, utan detta får ske successivt efter en i förväg uppgjord plan.

Med hänsyn till nu anförda omständigheter anse sig revisorerna böra föreslå, att förutsättningarna för en övergång, helt eller delvis, inom statsförvaltningen till öreslös redovisning närmare prövas. Denna prövning synes lämpligen kunna ske genom en expertgrupp, sammansatt av representanter för statens organisationsnämnd och de närmast berörda verksamheterna.

Utlåtanden ha avgivits av *försvarets civilförvaltning, generalpoststyrelsen, telestyrelsen, järnvägsstyrelsen, vattenfallsstyrelsen, statskontoret, riksräkenskapsverket, statens organisationsnämnd, generaltullstyrelsen och kommerskollegiet* (Del II, s. 206—216).

Beträffande den närmare innebörden av därvid framförda synpunkter torde få hänvisas till utlåtandena.

Utskottet. Såsom framgår av remissutlåtandena har redan inom skilda grenar av statsförvaltningen, delvis i anslutning till revisorernas förevarande framställning, genomförts ett system med öreslös redovisning. På något undantag när ha också de i ärendet hörda myndigheterna understrukt de fördelar som stå att vinna genom en mera allmän övergång till ett dylikt system, samtidigt som de därmed förknippade problemen och svårigheterna belysts. Av vad sålunda anförts har utskottet för egen del bibragts den uppfattningen, att åtgärder i det av revisorerna angivna syftet skulle komma att medföra betydande rationaliseringsvinster. Självfallet måste, för att effekten skall bli den avsedda, borttagandet av öresbeloppen i görigaste mån ske redan i det till grund för redovisningen liggande primärmaterial och andra därmed jämförliga handlingar. I sistnämnda avseende vill utskottet särskilt erinra om statligt fastställda taxor samt över huvud taget författningsföreskrifter av kameral innebörd.

Under återopande härav vill utskottet tillstyrka, att förutsättningarna för en övergång — helt eller delvis — till öreslös redovisning inom statsförvaltningen närmare prövas. Huruvida detta lämpligen bör ske genom en expertgrupp, på sätt revisorerna föreslagit, eller i annan ordning undandrag sig dock utskottets bedömande. Härutinnan torde få ankomma på Kungl. Maj:t att närmare överväga den mest ändamålsenliga formen för undersökningens bedrivande.

Utskottet hemställer,

att riksdagen må i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville föranstalta om åtgärder i det av utskottet angivna syftet.

28:o) **Redovisningen av vissa småbelopp inom statsförvaltningen.** Under finansdepartementet, § 28, ha revisorerna ansett en reglering av vissa bagatellbelopps redovisning m. m. erforderlig (Del I, s. 218—223).

Revisorerna ha därvid gjort följande uttalande.

Enligt vad revisorerna kunnat konstatera förekommer det inom försvaret, att ett betydande arbete nedlägges på exempelvis att rätta felkonte-

ringar avseende ringa belopp, att erinra om smärre felaktigheter i medels- och materiellräkenskaper utan att en anmärkningsprocess i egentlig mening föreligger, att utställa krav på obetydliga fordringar försvarets myndigheter emellan o. s. v. I det föregående ha anförts några belysande exempel på angivna förhållanden. Här må allenast erinras om att Wendes artilleriregemente vid ett tillfälle utställt en räkning på armétygförvaltningens inköpsavdelning på 20 öre samt att Karlstads fo-stab vid ett annat tillfälle nödgats verkställa en omföring med anlåtande av icke mindre än 15 bokföringslistor i A 4-format för att en utgift om sammanlagt 10 kronor 50 öre skulle komma att belasta vederbörliga anslag. Det bör särskilt framhållas, att vad nu anförts icke utgör exempel på undantagsförhållanden utan att liknande iakttagelser ha kunnat göras i skilda sammanhang.

Då dylika åtgärder merendels måste framstå som helt onödiga, ha revisorerna ansett sig böra närmare undersöka, vilka regler som gälla eller vilken praxis som eljest iakttages i dessa avseenden icke blott inom försvaret utan även inom andra delar av förvaltningen. Vad som därvid framkommit kan sammanfattas så, att det jämväl på andra håll än inom försvaret — om också ej i samma omfattning — förekommer att omföringar mellan olika anslag ske till följd av att felaktigt anslag belastats med obetydliga belopp. Sålunda har kunnat iakttagas, att vid vissa lantbruksnämnder ett betydande arbete nedlägges på dylika bestyr. Som exempel härpå må erinras om att vid lantbruksnämnden i Norrbottens län under viss tid omföring skett i ett 60-tal fall av belopp, varierande mellan 14 öre och 2 kronor 55 öre. Det synes vidare icke vara ovanligt att krav avseende ringa belopp utställas även mellan andra statliga myndigheter än dem som tillhöra försvaret.

De bestämmelser som reglera ifrågavarande förhållanden — i den mån sådana över huvud förekomma — äro till sitt innehåll i allmänhet mycket vaga. Många gånger torde vederbörande tjänsteman anse sig böra utställa krav på exempelvis bagatellbelopp, även om gällande regler synas ge visst utrymme för att underlåta detta. Anledningen härtill torde främst vara risken för revisionsanmärkning. Vanligast torde emellertid vara, att några föreskrifter som möjliggöra för vederbörande myndigheter att underlåta att vidtaga åtgärder beträffande bagatellbelopp icke finnas utfärdade.

De sålunda gjorda iakttagelserna — särskilt i vad avser försvaret — ge revisorerna anledning framhålla, att den nuvarande ordningen i förevarande avseenden icke kan anses tillfredsställande. Det ter sig sålunda skäpligen meningslöst att, såsom sker i icke ringa utsträckning, olika myndigheter emellan utställa krav på endast någon krona. Vidare kan det icke ha någon praktisk betydelse, vare sig ur budgetredovisningssynpunkt eller i andra hänseenden, om det ena eller andra anslaget belastas med en utgift på en eller annan krona. I synnerhet gäller detta då de aktuella anslagen ha karaktär av förslagsanslag.

Revisorerna ha i annat sammanhang i årets berättelse förordat, att förut-sättningarna för öreslös redovisning inom statsförvaltningen närmare skola undersökas. Motivet till detta förslag är den betydande arbetsbesparing en sådan redovisning skulle innebära. Av alldeles samma skäl anse revisorerna det kunna ifrågasättas, om icke bestämmelser böra utfärdas som möjliggöra att i förekommande fall obetydliga fordringar kunna eftergivnas statliga myndigheter emellan, rättelse av felkonteringar kunna underlåtas o. s. v. Även om dylika regler eller direktiv uppenbarligen måste utformas på sådant sätt, att det i viss utsträckning överlåtes åt vederbörande tjänsteman att avgöra om viss åtgärd skall vidtagas eller ej, bör det enligt revisorernas

mening vara möjligt att åstadkomma en i olika avseenden mera tillfredsställande ordning än den nuvarande. Såsom tidigare framhållits ha de gjorda iakttagelserna främst avseende å försvaret. Det synes revisorerna emellertid motiverat, att dylika regler givas en generell räckvidd; därigenom skulle kraven på ett så enkelt administrativt förfarande som möjligt och en samstämmig praxis inom olika delar av förvaltningen tillgodoses på ett långt bättre sätt än vad nu är fallet. Behovet av dylika regler har f. ö. vitsordats av ett flertal myndigheter som revisorerna hört i denna fråga.

De här berörda spörsmålen sammanhånga i viss mån med frågor som avse det s. k. redogöraransvaret. Härutinnan må erinras om att med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 30 juni 1955 särskilda sakkunniga tillkallats med uppgift att verkställa utredning rörande redogöraransvaret och anmärkningsprocessen jämte därmed sammanhängande frågor. Såvitt revisorerna kunnat finna ha i de sakkunnigas direktiv icke direkt berörts frågor av här behandlad karaktär. Då dessa emellertid såsom nämnts uppenbarligen äga visst samband med redogöraransvaret, anse revisorerna det lämpligt att vad här diskuterats upptages till närmare prövning i anslutning till de förslag som enligt tillgängliga uppgifter nämnda utredning kan väntas framlägga inom en nära framtid.

Utlåtanden ha avgivits av *försvarets civilförvaltning, statskontoret, riksräkenskapsverket, lantbruksstyrelsen och utredningen angående redogöraransvaret m. m.* (Del II, s. 216—219).

Beträffande den närmare innebörden av därvid framförda synpunkter torde få hänvisas till utlåtandena.

Utskottet. Såvitt framgår av den lämnade redogörelsen förekommer på sina håll inom statsförvaltningen, att bagatellbelopp bli föremål för betalnings- och redovisningstransaktioner, vilkas praktiska nytta icke står i rimlig proportion till de därmed förbundna kostnaderna och arbetsbestyren. Skäl kunna därför åberopas för att bestämmelser utfärdas, vilka möjliggöra för statsmyndigheterna att i här avsedda fall tillgripa ett mera summariskt förfarande. Utskottet önskar dock understryka vikten av att bestämmelserna utformas på sådant sätt, att icke noggrannheten eftersättes på områden där den är oundgängligen nödvändig eller känslan av ansvar inför arbetsuppgifterna avtrubbas. Det synes lämpligt att det ifrågavarande spörsmålet prövas av Kungl. Maj:t i anslutning till de förslag som utredningen angående redogöraransvaret kan komma att framlägga.

Utskottet hemställer,

att riksdagen må i skrivelse till Kungl. Maj:t som sin mening giva till känna vad utskottet anfört.

29:o) **Tillvaratagande av statens intressen med avseende på uppfinningar.** Under finansdepartementet, § 29, ha revisorerna uttalat sig för viss samordning av handläggningen av de inom statsförvaltningen förekommande patentärendena (Del I, s. 224—244).

Revisorerna ha därvid gjort följande uttalande.

Den snabba utveckling som numera sker på det tekniska området är i första hand betingad av tillgången på goda tekniker med blick för aktuella problem och med tillräckliga kunskaper och erforderlig fantasi för att åstadkomma nykonstruktioner, ägnade att bidra till problemens lösning. För att teknikerna skola få tillfälle att utveckla sin uppfinningsrikedom och omsätta denna i praktiskt användbara nykonstruktioner fordras emellertid som regel dessutom betydande ekonomiska insatser, tillgång till laboratorier och verkstäder m. m. Mera sällan har den enskilde uppfinnaren egna resurser att omsätta sin idé i en fullt färdig produkt, som möjliggör tillfredsställande exploatering av uppfinningen. De flesta uppfinningar göras numera av anställda, som av arbetsgivaren beredas tillgång till lokaler, verktyg, material och annan utrustning, litteratur, erfarenhet om behoven, provningsverksamhet med servicepersonal och annat av betydelse för åstadkommande av uppfinningar och deras vidare utveckling.

Uppfinningar som framkomma inom privat industri torde som regel genom företagets försorg bli utnyttjade i sådan grad som motiveras av deras kommersiella värde. Det torde därför kunna antagas, att både företagens och de anställda uppfinnarnas intresse av att uppfinningarna exploateras på tillfredsställande sätt blir väl tillgodosett inom den privata industrien.

När det gäller uppfinningar, gjorda av anställda inom statlig förvaltning, synas däremot förhållandena vara i viss mån annorlunda. Såsom i det föregående nämnts, ha vissa myndigheter i till revisorerna lämnade uppgifter hänvisat till sitt allmänna åliggande att ge såväl offentliga institutioner som det enskilda näringslivet en god service genom att sprida kunskaper om lämpliga tillvägagångssätt, konstruktioner och material. I de fall ersättning härför förekommer, beräknas denna med hänsyn till enbart kostnaden för mångfaldigandet av önskat antal exemplar av tillhandahållna upplysningskrifter. Till eventuella kostnader för förvärv av uppfinning tages ingen hänsyn.

Av de till revisorerna lämnade uppgifterna synes vidare framgå, att statliga myndigheter som regel nöja sig med att skaffa licens att i egen verksamhet nyttja uppfinningar som gjorts av deras anställda. Intresse att medverka till att patent erhålles på anställdas uppfinningar synes däremot icke föreligga hos andra myndigheter än dem som äga tillgång till särskild patentexpertis, d. v. s. försvarets myndigheter och telestyrelsen. Målmedveten strävan att utanför den statliga verksamheten exploatera i anslutning till samma verksamhet åstadkomna uppfinningar har icke ådagalagts. Erfarenheten synes dock peka på att statsverket och uppfinnarna själva härigenom i vissa fall kunna gå miste om inkomster, som skäligen borde kunna utvinnas ur uppfinningarna. Formellt hinder för uppfinnarna själva att exploatera sina uppfinningar, i den mån staten icke förvärvat rätt till dem, föreligger icke. Uppfinnarna sakna emellertid ofta resurser och förmåga att på ett affärsmässigt sätt utnyttja den för dem fria förfoganderätten. Även om användningen i statens verksamhet är relativt obetydlig, kunna uppfinnarna i sådana fall frestas att i ersättning för statens rätt begära belopp som icke kunna motiveras med mindre ersättningen skulle avse all rätt. Understundom torde också föreligga risk att andra spekulanter än staten pruta med uppfinnarnas ersättningsanspråk under hänvisning till att kronan redan förvärvat delrätt. Vid förhandlingar i ersättningsfrågor mellan kronan och dess anställda uppfinnare finnes icke minst på grund härav stort utrymme för olika meningar om vilken ersättning som kan anses skälig. Erfarenheten har visat, att på detta område kunna uppkomma stora meningsmotsättningar mellan myndigheterna och de enskilda

uppfinnarna och att tidsödande förhandlingar erfordras för att genom ömsesidiga eftergifter nå enighet. Sådana motsättningar synas icke med samma styrka göra sig gällande inom den privata sektorn. Detta kan delvis bero på att utnyttjandet där är mera kommersiellt inriktat än inom den statliga förvaltningen och därför fullständigare.

Såsom revisorerna redan inledningsvis berört, har den snabba tekniska utvecklingen liksom tillväxten av den statliga förvaltningsapparaten medfört att hithörande problem kommit att öka i betydelse inom en allt vidare del av den statliga verksamheten. På grund av bland annat de ökade kraven på en rationell ekonomisk drift har sålunda staten — liksom det enskilda näringslivet — blivit nödsakad att företaga betydande investeringar för forskning och industriellt utvecklingsarbete m. m. Angivna förhållande aktualiserar enligt revisorernas mening alltmer betydelsen av att förutsättningar skapas för staten att bättre än för närvarande kunna tillgodose sina berättigade ekonomiska intressen med avseende på sådana tekniska utvecklingsarbeten som tillkommit på statligt initiativ eller genom statlig finansiering. Härtill kommer också, att vissa personalorganisationer på senare tid inrättat ett särskilt organ — TCO:s uppfinnarkommitté — som har att tillvarata medlemmarnas intressen i hithörande frågor.

En förutsättning för att uppkommande patenträttsliga frågor skola bedömas på ett enhetligt sätt är, att erforderlig patentexpertis finnes tillgänglig att konsulteras i patentfrågor eller att anlitas för sökande av patent m. m. Det ligger emellertid i sakens natur att icke varje myndighet kan utrustas med sådan expertis. Av ekonomiska skäl samt för att erhålla en rationell och i övrigt ändamålsenlig handläggning av ifrågavarande ärenden lär det också bliva erforderligt, att de åtgärder som i berörda avseende ankomma eller böra ankomma på myndigheterna samordas på något sätt. Den ur skilda synpunkter lämpligaste utformningen av en sådan samordning synes enligt revisorernas mening böra göras till föremål för närmare övervägande. Därvid torde särskilt böra undersökas, om icke åt lämplig myndighet bör anförtros att tillhandagå övriga myndigheter med erforderlig sakkunskap, att för deras räkning handlägga ärenden om förvärv av rätt till uppfinningar och att i förekommande fall söka patent eller eljest bevaka statens intressen i patentfrågor inför patent- och registreringsverket eller andra myndigheter.

Genom en centralisering av hithörande ärenden liknande den som redan skett inom försvaret skulle möjlighet skapas att effektivare utnyttja befintlig patentexpertis och att åtminstone på lång sikt nedbringa kostnaderna för patentsökning och handläggning av andra ärenden med patentteknisk och patenträttslig anknytning. Samtidigt skulle statens ekonomiska intressen i övrigt på här ifrågavarande område bliva tillgodosedda på ett bättre sätt än som f. n. är möjligt. En sådan anordning skulle vidare medföra, att uppfinning som göres inom viss gren av den statliga förvaltningen fortare skulle bliva kända och kunna utnyttjas även inom andra grenar därav. Härvid bortses icke från det förhållandet, att varje myndighet enligt 1949 års lag om rätten till arbetstagares uppfinningar som regel skall betraktas som en arbetsgivare för sig. Den omständigheten att en anställd, bortsett från försvaret, icke har skyldighet att avstå rätt till uppfinning annat än till den egna myndigheten synes icke innebära hinder för att uppfinningen efter överenskommelse med uppfinnaren skulle kunna få utnyttjas också inom andra grenar av statsförvaltningen än den där uppfinnaren är anställd. En sådan utvidgning av användningsområdet skulle utgöra ett led i uppfinningens exploatering utanför det arbetsområde inom

vilket den gjorts. Härifrån är steget icke långt till försök att intressera även enskilda företagare inom och utom landet för uppfinningar som äro härför lämpade. Som förut anförts torde det ligga i både arbetsgivares och anställdas intresse, att av de senare gjorda uppfinningar vinna så stor spridning som möjligt. I den mån uppfinnarna sakna initiativkraft eller förmåga att själva på angivet sätt exploatera sina uppfinningar, skulle den hjälp staten i egenskap av arbetsgivare lämna i sådant hänseende kunna vara av utomordenligt värde. Det torde visserligen blott i undantagsfall kunna komma i fråga, att staten i egen regi skulle bedriva tillverkning annat än för egen räkning eller försäljning av alster, vilka härröra från i statlig verksamhet tillkomna uppfinningar. Genom en för ändamålet lämpad organisatorisk anordning skulle emellertid staten kunna förmedla goda kontakter och medverka vid upplåtelse av licenser m. m. En sådan verksamhet skulle sannolikt i många fall resultera i ökat utbyte av inom den statliga verksamheten tillkomna uppfinningar till gagn för både uppfinnarna och det allmänna.

Ett för större delen av statsförvaltningen gemensamt patentorgan skulle som remissinstans kunna yttra sig i ärenden avseende krav på ersättning för intrång i patent och därvid lämna sakkunniga yttranden om återopade patents giltighet och omfattning samt möjligheter att undvika patentintrång m. m.

Ett patentorgan av nyss angivet slag synes även kunna utnyttjas i forskningens tjänst. Inom ett sådant organ utvecklas nämligen förmågan och rutinen att utforska hur långt den tekniska utvecklingen, sådan den återspeglas framför allt i patentskriftslitteraturen, hunnit på ett givet område. Även om forskargrupper ofta hunnit längre på sina specialområden än som kan utläsas ur nämnda litteratur, torde det icke sällan inträffa att forskarna av händelsernas utveckling tvingas in på områden som ligga vid sidan om deras egentliga uppgifter eller att de tilldelas helt nya uppgifter, där det måste vara angeläget att, innan den tekniska forskningen sättes in, utrona vad som tidigare utträttats på området. Här utgör den erfarenhet och de kunskaper som magasineras i patentskriftslitteraturen en förnämlig källa, vilken bör tillvaratagas. Det kan icke vara rationellt, att forskare ägna tid och krafter åt lösning av problem som redan förut lösts på fullt tillfredsställande sätt. I det föregående ha givits konkreta exempel på hur långvarigt forskningsarbete i onödan ägnats saker som sedan lång tid tillbaka varit kända. Icke heller kan det vara riktig hushållning med begränsade personal- och andra resurser att mer än som är oundgängligen nödvändigt lägga ned arbete och kostnader på patentsökning av uppfinningar som vid nyhetsgranskning hos patentverket visa sig icke uppfylla det nyhetskrav som är förutsättning för patenterbarhet.

På grund av vad sålunda anförts anse revisorerna det angeläget, att åtgärder snarast vidtagas för att i anslutning till statlig verksamhet tillkomna och andra för den statliga verksamheten betydelsefulla uppfinningar av staten utnyttjas på effektivast möjliga sätt. Till främjande av detta syfte bör den service i patentfrågor som redan finnes hos vissa myndigheter genom lämpliga organisatoriska anordningar göras tillgänglig för hela statsförvaltningen. I samband därmed böra även utredas möjligheterna för staten att i ökad utsträckning medverka till uppfinningarnas exploatering utanför den statliga sektorn. Slutligen bör undersökas i vad mån patentskriftslitteraturen och annat jämförbart material skall kunna på ett effektivare sätt än f. n. sker utnyttjas i forskningens tjänst.

Utlåtanden ha avgivits av *justitiekanslersämbetet, försvarets civilförvaltning, telestyrelsen, statskontoret, statens sakrevision, statens organisationsnämnd samt patent- och registreringsverket* (Del II, s. 220—229).

Beträffande den närmare innebörden av därvid framförda synpunkter torde få hänvisas till utlåtandena.

Utskottet. I likhet med de i ärendet hörda myndigheterna delar utskottet revisorernas uppfattning, att **uppfindingar** som tillkommit i anslutning till statlig verksamhet böra av staten utnyttjas så effektivt som möjligt. Genom vilka organisatoriska anordningar detta syfte bäst skall kunna tillgodoses och under vilka former den statliga insatsen på förevarande område i övrigt skall fullgöras är dock icke utan vidare givet. Här möter, såsom utvecklats i remissutlåtandena, en rad problem som fordra ett närmare klarläggande. Frågan synes därför, innan särskilda åtgärder vidtagas, böra ytterligare prövas under beaktande av vad såväl revisorerna som remissmyndigheterna anfört. Huruvida detta lämpligen bör ske genom den nyligen tillsatta utredningen för en översyn av 1949 års lag om rätten till arbetstagares uppfindingar eller på annat sätt torde få överlätas på Kungl. Maj:t att bedöma.

Utskottet hemställer,

att riksdagen må i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville föranstalta om åtgärder i det av utskottet angivna syftet.

30:o) **Kostnaderna för domkapitlens verksamhet.** Under ecklesiastikdepartementet, § 30, ha revisorerna förordat en omprövning av frågan om finansieringen av domkapitlens verksamhet (Del I s. 245—248).

Revisorerna ha därvid gjort följande uttalande.

Före ikraftträdandet den 1 juli innevarande år av den vid 1956 års riksdag beslutade omorganisationen av skolväsendets lokala och regionala ledning ålåg det domkapitlet på grund av därom meddelade föreskrifter att utöva den lokala statliga effektivitetskontrollen och allmänna uppsikten över skolväsendet, i första hand folkskolorna. Sedan den nya organisationen trätt i kraft, ha emellertid nämnda åligganden anförtrots andra organ, nämligen länskolnämnderna och skolstyrelserna. Domkapitlens befattning med hithörande frågor har därigenom helt upphört.

Såsom tidigare nämnts bestridas kostnaderna för domkapitlens och stiftsnämndernas verksamhet dels i form av riksstatsanslag, dels genom bidrag ur kyrkofonden. För innevarande budgetår är förstnämnda anslag beräknat till för avlöningar och omkostnader sammanlagt i runt tal 1 180 000 kronor, under det att kyrkofondens bidrag för samma ändamål uppgår till 1 869 000 kronor.

Såvitt revisorerna kunnat finna, saknas för närvarande fasta utgångspunkter för ett säkert bedömande av vilka principer som legat till grund för den angivna kostnadsfördelningen. Emellertid torde ett av de mest välgående skälen för att domkapitlens verksamhet delvis finansierats med direkta statsmedel ha varit nämnda institutioners tidigare befattning med rent statliga förvaltningsuppgifter, främst på skolväsendets område. En viss betydelse i detta sammanhang torde vidare kunna tillmätas förberörda stad-

gande i kyrkofondslagen, som uttryckligen begränsar kyrkofondens användningsområde till kyrkliga ändamål.

Oberoende av vilka principer som varit vägledande vid fördelningen av här berörda kostnader, aktualiserar emellertid enligt revisorernas mening den nya skolorganisationen frågan om i vilken utsträckning domkapitlen i fortsättningen skola finansieras över riksstaten. Revisorerna vilja i detta sammanhang understryka att någon gemenskap över huvud icke längre föreligger mellan domkapitlens primära och dominerande uppgifter som kyrklig myndighet och de lokala och regionala skolmyndigheternas åligganden. Det förefaller därför revisorerna mest naturligt — icke minst med hänsyn till de betydande kapitaltillgångar över vilka kyrkofonden förfogar och till det ändamål dessa medel äro avsedda för — att kostnaderna för domkapitlen i sin helhet bestridas genom bidrag ur kyrkofonden. Enligt revisorernas mening bör i vart fall, som en konsekvens av att nämnda institutioner numera befriats från varje befattning med skolväsendet, en minskning av de direkta statsanslagen för deras verksamhet genomföras. Revisorerna få därför föreslå, att åtgärder i här angivet syfte snarast vidtagas.

Utlåtanden ha avgivits av *kammarkollegiet, statskontoret* och *statens saksrevision* (Del II, s. 230—236).

Beträffande den närmare innebörden av därvid framförda synpunkter torde få hänvisas till utlåtandena.

Utskottet. Såsom av både kammarkollegiet och statskontoret erinrats var frågan om finansieringen av domkapitlens verksamhet senast före vid 1936 års riksdag. Det beslöts då att kostnaderna för verksamheten skulle belasta anslag under riksstatens åttonde huvudtitel. Samtidigt framhölls emellertid att frågan om sättet för bestridande av nämnda kostnader självfallet borde bli föremål för omprövning, därest någon mera väsentlig förändring i avseende på domkapitlens verksamhetsområde framdeles skulle inträda.

Såvitt utskottet förstår har en dylik förändring numera skett i och med den nyligen ikraftträdde reformen av skolväsendets lokala och regionala ledning. Utan att binda sig för någon viss av revisorerna eller remissmyndigheterna härutinnan angiven ståndpunkt anser därför utskottet tidpunkten nu vara inne för en översyn av hittills tillämpade principer för finansieringen av domkapitlens verksamhet. Denna omprövning synes lämpligen böra ske genom försorg av Kungl. Maj:t och resultatet därav redovisas för riksdagen i nästa års statsverksproposition.

Utskottet hemställer,

att riksdagen må i skrivelse till Kungl. Maj:t som sin mening giva till känna vad utskottet anfört.

31:o) **Utbetalningen m. m. av de allmänna studiebidragen.** Under ecklesiastikdepartementet, § 31, ha revisorerna förordat vissa ändrade bestämmelser i fråga om de allmänna studiebidragen (Del I, s. 249 och 250).

Revisorerna ha därvid gjort följande uttalande.

Enligt allmänt studiehjälpsreglemente utgår till elever mellan 16 och 18 år, vilka undervisas i sådan skola där eleverna kunna få statlig studiehjälp, allmänt studiebidrag med 34 kronor i månaden. För att utfå bidraget skall elevens målsman till vederbörande läroanstalt ingiva ansökan på särskilt formulär, som fastställas av studiehjälpsnämnden. Lyder läroanstalten under skolstyrelse beviljas och utbetalas studiebidragt av skolstyrelsen. I fråga om annan läroanstalt fullgör rektor nämnda åligganden. Medel för bidragens bestridande rekvideras som regel från länsstyrelsen.

Rätt till allmänt studiebidrag tillkommer alla elever i ovan angivna skolor under förutsättning att de uppfylla villkoret i fråga om levnadsålder. Utbetalningen av bidraget föregås således icke av någon behovs- eller annan kvalifikationsprövning. Mot bakgrunden härav framstår enligt revisorernas mening det i studiehjälpsreglementet föreskrivna ansökningsförfarandet som överflödigt. Revisorerna anse därför att bestämmelsen härom bör slopas.

Såsom förut nämnts ubetalas det allmänna studiebidraget antingen av skolstyrelsen eller av vederbörande läroanstalts rektor. Då fråga är om skola vars räkenskaper granskas av riksräkenskapsverket, redovisas de gjorda utbetalningarna i skolans räkenskaper. Beträffande annan läroanstalt är föreskrivet, att särskild redovisning över bidragen skall insändas till den myndighet, från vilken medel till bidragen rekviderats, för att bifogas myndighetens till riksräkenskapsverket ingående kassaverifikationer. Revisorerna anse det tillämpade förfaringssättet i fråga om utbetalningen och redovisningen av det allmänna studiebidraget alltför komplicerat. Det må i detta sammanhang erinras om att det allmänna barnbidraget, vilket såsom hjälpform är av ungefärligen samma beskaffenhet som det allmänna studiebidraget, utbetalas av barnavårdsnämnderna. Enligt revisorernas mening synas starka skäl tala för att de båda bidragsformerna i utbetalnings- och redovisningshänseende samordnas. Enklast synes en dylik samordning kunna åstadkommas genom att barnavårdsnämnderna övertaga de åligganden som nu åvila skolstyrelser och rektorer i avseende å de allmänna studiebidragen. Sistnämnda myndigheters befattnings med ifrågavarande ärenden skulle genom en sådan anordning kunna helt upphöra och vederbörande läroanstalters uppgifter i hithörande hänseende inskränkas till enbart en anmälan till barnavårdsnämnderna om vilka elever som uppfylla fordringarna för erhållande av allmänt studiebidrag.

Utlåtanden ha avgivits av *socialstyrelsen, statskontoret, skolöverstyrelsen, överstyrelsen för yrkesutbildning och studiehjälpsnämnden* (Del II, s. 236—241).

Beträffande den närmare innebörden av därvid framförda synpunkter torde få hänvisas till utlåtandena.

Utskottet. Då av remissutlåtandena torde få dragas den slutsatsen, att studiehjälpsnämnden kommer att inom ramen för gällande utbetalningssystem taga initiativ till de förenklingsåtgärder på förevarande område som må befinnas lämpliga, har utskottet velat begränsa sig till att vad i ärendet förevarit för riksdagen

omförmåla.

32:o) **Lantbruksstyrelsens byråorganisation.** Under jordbruksdepartementet, § 32, ha revisorerna förordat en översyn av lantbruksstyrelsens byråorganisation (Del I, s. 251—261).

Revisorerna ha därvid gjort följande uttalande.

Vid den nya jordbruksreformens genomförande förelågo betydande svårigheter att bedöma icke blott omfattningen av de arbetsuppgifter som kunde komma att åvila de olika rationaliseringsorganen utan även den lämpligaste fördelningen av uppgifterna dem emellan. Personalbehovet kunde till följd härav icke med säkerhet beräknas. Detta har gällt såväl den centrala som den regionala organisationen. Frågan om en allmän översyn av lantbruksstyrelsens byråorganisation har också i olika sammanhang under senare år berörts. Det har därvid ansetts, att en sådan översyn borde företagas men att dessförinnan ytterligare erfarenheter av rationaliseringsverksamheten borde inhämtas. Då nu tio år förflutit efter reformens tillkomst och under denna tid tillräcklig erfarenhet borde ha vunnits beträffande densamma, ha revisorerna funnit det vara av intresse att ingå på en närmare granskning av styrelsens byråorganisation.

I sina anslagsäskanden för budgetåret 1959/60 har lantbruksstyrelsen framlagt vissa synpunkter på lantbruksnämndernas organisation och arbetsuppgifter. Styrelsen har därvid anført, bland annat, att den allmänna utvecklingen på jordbrukets område lett till att förutsättningarna för verksamheten med jordbrukets rationalisering successivt ändrats under den gångna tioårsperioden. Arbetsuppgifterna för lantbruksnämnderna hade förskjutits väsentligt. Medan arbetet med den yttre rationaliseringen fortgående intensifierats alltmera, hade verksamheten för den inre rationaliseringen totalt sett undergått en påtaglig minskning.

De förändringar och förskjutningar som styrelsen sålunda påvisat ha enligt vad revisorerna vid sin granskning kunnat konstatera även kommit att beröra rationaliseringsavdelningen inom styrelsen. En väsentlig minskning av arbetsbelastningen har inträtt särskilt på jordförbättringsbyrån och sociala byrån, medan däremot arbetet på planläggningsbyrån ökat. Denna utveckling torde bli ännu mera framträdande, allteftersom den yttre rationaliseringen effektiviseras, samtidigt som den inre rationaliseringen avtager i omfattning. Vad jordförbättringsbyrån beträffar har emellertid den största avlastningen i arbetet skett genom att beslutanderätten i vissa torrläggingsärenden överflyttats till nämnderna. På byrån skola alltjämt handläggas ärenden angående lån och bidrag till större eller mera komplicerade företag, men dylika företag torde för framtiden bli ganska fåtaliga.

Byggnadsbyrån, som enligt 1948 års riksdagsbeslut i frågan skulle ersätta egnahemsstyrelsens byggnadskontor, avsågs att få betydelsefulla nya uppgifter i samband med utvecklingsplaneringen m. m. Byråns verksamhet synes emellertid icke ha fått den omfattning som tillämnats den. På grund av svårigheten att erhålla för vissa befattningar tillräckligt kvalificerad personal ha vidare svårigheter förelegat för byrån att fullfölja de uppgjorda arbetsprogrammen. Väsentliga delar av det arbete som utföres på byrån äro vidare av den natur, att de handhas även av andra organ. Särskilt må erinras om den verksamhet som bedrivs av jordbrukets upplysningsnämnd och av statens forskningsanstalt för lantmannabyggnader. Den sistnämnda har att utöva forsknings- och försöksverksamhet samt att sprida kännedom om resultaten av denna verksamhet, vari ingår jämväl uppgiften att utarbeta nya typer samt uppgöra normer och ritningar för jordbrukets ekonomibyggnader. Det må även nämnas att en särskild kommitté, i vilken representanter för lantbruksstyrelsen och forskningsanstalten ingå, behandlar brandskyddsfrågorna inom jordbruket. Vid lantbruksnämnderna biträda byggnadskonsulenter med granskning av ritningar m. m. samt utföra i vissa fall projekteringsarbeten o. dyl. Byggnadsbyråns verksamhet i nu angivna hänseende har således en motsvarighet på andra håll.

Enligt det av 1947 års centrala lantbrukskommitté framlagda förslaget till byråindelning hade kommittén icke ansett inrättandet av en särskild byrå för ärenden tillhörande den sociala jordverksamheten vara erforderligt, utan sådana ärenden syntes kommittén böra handläggas på planläggningsbyrån. I propositionen föreslogs emellertid — vilket jämväl bifölls av riksdagen — att en social byrå skulle tillskapas för att svara för utom den sociala jordbruksverksamheten även fastighetsförvaltningen och löpande ärenden rörande yltre rationalisering m. m. Ärenden tillhörande de båda sistnämnda grupperna kommo dock icke att tilldelas byrån, utan sådana ärenden ha från början handlagts på planläggningsbyrån. Sociala byrån har sålunda fått ett mycket begränsat verksamhetsområde, vilket även framgår av den i det föregående intagna sammanställningen. Byråns personal är också ytterst fåtalig.

Såsom framgår av det anförda ha beträffande de tre byråer inom lantbruksstyrelsen vilka nu varit föremål för revisorernas intresse — nämligen jordförbättringsbyrån, byggnadsbyrån och sociala byrån — avsevärda förändringar inträffat under den tioårsperiod som styrelsens nuvarande organisation varit i tillämpning. Dels ha arbetsuppgifterna betydligt minskat och dels ha dessa uppgifter icke kommit att helt motsvara vad som förutsattes vid organisationens tillblivelse. Även om dessa uppgifter alltjämt äga stor betydelse för respektive grenar av jordbruksadministrationen, vilja revisorerna starkt ifrågasätta om verksamheten vid de nämnda byråerna är av den omfattning, att en särskild byrå för var och en av dessa grenar alltjämt är behövlig, eller om icke snarare dessa verksamhetsgrenar jämte erforderlig personal skulle kunna inordnas såsom sektioner i den övriga byråorganisationen. Revisorerna föreslå därför att en omprövning snarast kommer till stånd rörande detta spørsmål.

Såsom förut nämnts ha revisorerna tidigare varit inne på frågan om en sammanslagning av kansli- och kamerallbyråerna. Revisorerna anse att denna fråga ånyo bör tagas under övervägande i nyssnämnda sammanhang.

Utlåtanden ha avgivits av *statskontoret*, *statens organisationsnämnd*, *lantbruksstyrelsen* och *statens forskningsanstalt för lantmannabyggnader* (Del II, s. 242—256).

Beträffande den närmare innebörden av därvid framförda synpunkter torde få hänvisas till utlåtandena.

Utskottet. Av revisorernas framställning och däröver avgivna remissutlåtanden har utskottet bibragts uppfattningen, att en översyn av lantbruksstyrelsens byråorganisation är av behovet påkallad. Då emellertid lantbruksstyrelsen förklarar sig ha för avsikt att själv företaga en dylik översyn, har utskottet ansett sig kunna begränsa sig till att vad i ärendet förevarit för riksdagen

omförmåla.

33:o) **Lantbruksnämnderna.** Den centrala lantbruksadministrationen. Under jordbruksdepartementet, §§ 33 och 34, ha revisorerna föreslagit en utredning rörande såväl den regionala som den centrala lantbruksadministrationens utformning (Del I, s. 262—284).

Beträffande l a n t b r u k s n ä m n d e r n a ha revisorerna gjort följande uttalande.

För handhavande av den statliga stödverksamheten för jordbrukets rationalisering, vilken enligt 1947 års riksdagsbeslut skulle åvila det allmänna, tillskapades år 1948 en ny organisation, lantbruksorganisationen, centralt knuten till lantbruksstyrelsen och regionalt bestående av lantbruksnämnderna. De sistnämnda uppbyggdes på den äldre egnahemsorganisationen och övertogo det väsentliga av dess uppgifter. En betydande personalförstärkning ägde dessutom rum för att lantbruksnämndernas kapacitet skulle komma att motsvara det mera omfattande arbetsprogrammet. Samtidigt inordnades lantbruksingenjörorganisationen inom lantbruksnämndernas ram.

Gränsdragningen mellan lantbruksnämnderna och hushållningssällskapen skedde på så sätt att den s. k. inre rationaliseringen — innefattande förbättringsåtgärder för jord, ekonomibyggnader och anläggningar — uppdrogs åt nämnderna, under det att sällskapen liksom tidigare skulle ombesörja driftrationaliseringen. På lantbruksnämnderna skulle vidare ankomma den s. k. yttre rationaliseringen, d. v. s. åtgärder för förbättring av brukningsenheterna i fråga om storlek, ägosammansättning och ägoanordning. Lantmäteriorganisationens arbetsuppgifter berördes icke av de genomförda förändringarna.

Under den tid som förflutit sedan lantbruksnämnderna påbörjade sin verksamhet ha flerfaldiga gånger genom motioner i riksdagen och på annat sätt yrkanden eller förslag framställts om en omprövning av lantbruksorganisationen i syfte att begränsa dess omfattning. Stundom ha samtidigt därmed förelegat förslag om en begränsning även av arbetsuppgifterna, exempelvis nämndernas prövning av jordförvärven. I vissa fall ha angivits de riktlinjer efter vilka förslagsställaren tänkt sig den ifrågasatta organisationsminskningen — som regel en sammanslagning med hushållningssällskapen, eventuellt även med lantmäteriorganisationen. De berörda förslagen ha emellertid hittills genomgående blivit avvisade. Bland skälen härför har nämnts bl. a., att tillräcklig erfarenhet först borde vinnas av den tämligen nya organisationen samt att det icke kunde vara något att vinna av en sammanslagning, enär de nämnda myndigheterna var för sig hade mer än nog av arbetsuppgifter.

Lantbruksnämnderna ha nu varit i verksamhet under jämnt tio år, och tillräcklig erfarenhet bör alltså ha vunnits av deras uppgifter och organisationens ändamålsenlighet. Personalstyrkan, som under angivna tid icke undergått några större förändringar, uppgår för närvarande till omkring 630 personer och den sammanlagda årliga medelsförbrukningen för avlöningar och omkostnader till i runt tal 14 miljoner kronor. Samtidigt må erinras om att statens motsvarande kostnader för bidrag till hushållningssällskapen under sistförflutna budgetår uppgingo till omkring 11,6 miljoner kronor.

Det svenska jordbruket har under senare år undergått en märkbar strukturförvandling, en utveckling som alltjämt pågår. Bland de påtagliga tecknen på denna förvandling märkes minskningen i antalet smärre brukningsenheter. Under tiden mellan de senaste tre jordbruksräkningarna — åren 1944, 1951 och 1956 — minskade sålunda antalet jordbruk i storleksgruppen 2—10 hektar med sammanlagt mer än 16 procent. I storleksgruppen 2—20 hektar var motsvarande nedgång mer än 12 procent.

Till stor del försiggår denna utveckling som en självrationalisering, oberoende av ingripanden eller impulser från allmänna organs sida. Små jordbruk försvinna ofta som självständiga brukningsenheter i och med att innehavarna upphöra med driften, och en betydande förstärkning av ofullständiga jordbruk äger rum genom att friställda mindre brukningsdelar genom arrendering eller liknande läggas till närbelägna gårdar. Visserligen torde bland de rationaliseringar till vilka lantbruksnämnderna lämnat en mera aktiv medverkan redovisas åtskilliga fall av mera komplicerad natur, där

någon rationalisering knappast hade kunnat komma till stånd utan nämndernas ingripande eller biträde, men å andra sidan inrymma nämndernas arbetsredogörelser många fall, där en godtagbar lösning kunnat åstadkommas utan medverkan av ett statligt rationaliseringsorgan. I fråga om den inre rationaliseringen visar utvecklingen ett starkt minskat behov av vissa typer av jordförbättringsåtgärder, exempelvis nyodling, betesförbättring och torrläggning. Starkare krav på lönsamhet hos företagen har också medverkat till den nedåtgående tendensen.

Som redan nämnts fortgår nu nämnda utveckling i huvudsak oberoende av utifrån verkande faktorer. Det är sålunda naturligt att arbetskraften lämnar sådana sysselsättningsobjekt som icke ge skäligt utbyte. Därjämte kan det emellertid enligt revisorernas mening göras gällande, att en medveten begränsning skulle kunna ske på vissa av lantbruksnämndernas verksamhetsområden. Föregående års revisorer framhöllo att stödåtgärderna för den inre rationaliseringen i tämligen stor omfattning syntes vara inriktade på små gårdar eller eljest av ringa omfattning. Stundom gällde det så obetydliga belopp att det kunde ifrågasättas, huruvida icke kostnaderna för lantbruksnämndernas arbete med planläggning, administration och kontroll motsvarade eller t. o. m. överstege de utgående bidragen. Revisorerna förordade därför en begränsning av bidragsgivningen och en koncentring till företag av mera väsentlig betydelse. I en särskild redogörelse innevarande år ha revisorerna vidare riktat uppmärksamheten på att lantbruksnämndernas aktiva inköpspolitik i fråga om jordbruksfastigheter i icke ringa utsträckning synes ha lett till att fastigheter och fastighetsdelar blivit kvarliggande år efter år i en s. k. rationaliseringsreserv; revisorerna ha därför framhållit önskvärdheten av en större restriktivitet även på detta område. Det må här även erinras om att särskilda sakkunniga innevarande år erhållit Kungl. Maj:ts uppdrag att pröva det fortsatta beståndet av bl. a. jordförvärvslagen och uppsiktslagen, varvid i sammanhanget skola beaktas de betydande förändringar som under senare år skett beträffande jordbrukets struktur och produktionsförhållanden. Då sistnämnda frågor alltså befinna sig under utredning ha revisorerna saknat anledning att närmare ingå därpå. Den allmänna beröring med frågor om förvärvstillstånd som erhållits vid granskningen av den yttre rationaliseringen har dock givit revisorerna ett allmänt intryck av att i vart fall prövningen av förvärvstillstånd beträffande mindre fastigheter utan olägenhet skulle kunna väsentligt lättas.

Det program som innefattas i 1947 års beslut om statligt stöd till jordbrukets rationalisering medför alltjämt betydande arbetsuppgifter för en statlig organisation. Det synes dock revisorerna uppenbart att så väsentliga förändringar inträffat på detta område, att förutsättningarna för lantbruksnämndernas arbete och organisation icke äro desamma som för tio år sedan. De förändringar som ägt rum och som ovan i korthet berörts tala samtliga i riktning mot att arbetsuppgifterna minska. Vid sådant förhållande vill det synas som om risk föreligger att den nuvarande i huvudsak statliga administrationsapparaten med två var för sig omfattande regionala länsorganisationer — lantbruksnämnderna och hushållningssällskapen — snart nog kommer att visa sig överdimensionerad. En koncentration av arbetsuppgifterna synes därför vara möjlig, vilket i sin tur skulle kunna öppna vägen för en begränsning av organisationen.

Revisorerna föreslå därför att en översyn företages rörande denna organisations uppgifter och utformning.

I diskussionen om lantbruksnämndernas organisation har framhållits att såväl nämnderna som den lokala lantmäteriorganisationen äro aktivt verk-

samma på den yttre rationaliseringens område. Så snart en rationalisering förutsätter ändring i fastighetsindelningen, fordras medverkan från lantmäteriets sida. Vidare företer å ena sidan lantbruksnämndernas arbete med den inre rationaliseringen och å andra sidan hushållningssällskapens göromål i fråga om driftrationaliseringen mycket stora likheter. Det kan förut-sättas att en uppdelning på olika myndigheter av så inbördes närbesläktade göromål, inriktade på samma arbetsobjekt, måste föranleda åtskilligt dubbelarbete och att genom en samordning besparingar skulle kunna göras, i första hand beträffande kostnaderna för fältarbete, resor och kamerala uppgifter. Ehuru revisorerna icke äro beredda att ange de riktlinjer efter vilka en begränsning av organisationen kan tänkas bli möjlig, torde man kunna utgå från att det i sammanhanget måste prövas, huruvida förut-sättningar finnas för dels överförande till lantmäteriorganisationen av de delar av lantbruksnämnderna som närmast handha den yttre rationalise-ringen, dels ock ett sammanförande i en eller annan form av hushållnings-sällskapen och lantbruksnämndernas avdelningar för inre rationalisering.

Såsom framgår av redogörelsen i det föregående är den tendens mot ett minskat behov av rationaliseringsåtgärder som utgör utgångspunkten för revisorernas förslag icke geografiskt jämnt fördelad över hela landet utan framträder starkare på vissa håll och mindre markerat på andra. Likaså torde flerstädes åtminstone den inre rationaliseringen efter hand bli så långt framskriden, att ekonomiskt försvarbara förbättringsåtgärder på den odlingsvärda marken äro i huvudsak slutförda. Befolkningspolitiska och sociala skäl kunna vidare göra det motiverat att i vissa län behålla en starkare organisation för det statliga rationaliseringsstödet, under det att andra län kunna ha en sådan struktur i näringshänseende, att jordbrukets anpassning sker mera självständigt. Revisorerna vilja framhålla att det icke bör betraktas som självskrivet, att en eventuell sammanslagning av vissa lokala organ måste äga rum samtidigt och likformigt över hela landet. Snarare kan det antagas medföra fördelar att en sammanslagning prövas såsom försöksorganisation inom några län för att därefter successivt genomföras i den mån förutsättningar därför visa sig föreligga. Därigenom skulle också erfarenheter vinnas rörande organisationens lämpligaste ut-formning.

Beträffande den centrala lantbruksadministrationen ha revisorerna gjort följande uttalande.

Under ett annat avsnitt av årets berättelse ha revisorerna förordat en översyn rörande den regionala lantbruksorganisationens uppgifter och ut-formning. Enligt revisorernas mening borde därvid prövas, huruvida förut-sättningar finnas för dels överförande till lantmäteriorganisationen av de delar av lantbruksnämnderna som närmast handha den yttre rationalise-ringen, dels ock ett sammanförande i en eller annan form av hushållnings-sällskapen och lantbruksnämndernas avdelningar för inre rationalisering. Under hänvisning till de väsentliga olikheter som föreligga mellan skilda delar av landet ha revisorerna rekommenderat, att den ändrade organisa-tion som kunde följa av förslaget måtte prövas försöksvis inom några län för att därefter successivt genomföras i den mån förutsättningar därför vi-sade sig vara för handen.

Såsom av den föregående redogörelsen framgår är lantbruksstyrelsen chefsmyndighet i vad avser såväl den inre rationaliseringen som driftsra-tionaliseringen inom jordbruksnäringsen. En eventuell sammanslagning av hushållningssällskapen och lantbruksnämndernas avdelningar för inre ra-tionalisering påverkar därför icke frågan om verksamhetens centrala led-

ning. Förhållandena äro däremot annorlunda försåvitt gäller den yttre rationaliseringen. Därest lantbruksnämndernas befattning med hithörande arbetsuppgifter överfördes till länslantmäterikontoren, skulle nämligen vid oförändrad organisation i övrigt ledningen av denna verksamhet komma att utövas av två centrala ämbetsverk, lantbruksstyrelsen såväl som lantmäteristyrelsen. Detta vore redan ur arbetsorganisatorisk synpunkt mindre lämpligt. Därtill kommer att de sakliga skäl som tala för ett samgående mellan de på förevarande område regionalt verksamma organen med samma styrka kunna åberopas för en enhetlig central administration. Erinras må att lantmäteristyrelsen redan enligt sin nuvarande instruktion har att leda och öva tillsyn över fastighetsbildningen på landsbygden och att varje yttre rationaliseringsåtgärd i princip innebär att fastighetsindelningen ändras.

Ett överförande av de på lantbruksnämnderna nu ankommande göromålen i fråga om den yttre rationaliseringen till länslantmäterikontoren, vilka i sådant fall självfallet måste få en med hänsyn till de vidgade uppgifterna förändrad organisation, leder alltså till vissa konsekvenser även beträffande utformningen av verksamhetens centrala administration. De problem som därvid uppkomma torde enklast kunna lösas genom ett infogande av lantbruksstyrelsens rationaliseringsavdelning i lantmäteristyrelsen. Enligt revisorernas mening bör därför jämväl detta spörsmål upptagas till övervägande anslutning till den översyn av den regionala lantbruksorganisationen som revisorerna i ett tidigare avsnitt förordat. Det torde få förutsättas att därvid vederbörligt samråd sker med såväl 1954 års fastighetsbildningskommitté som 1956 års lantmäterikommitté.

En organisationsändring av nu åsyftat slag skulle leda till att lantbruksstyrelsen, bortsett från den organisationsenhet som kunde erfordras för rent administrativa arbetsuppgifter, komme att bestå av allenast fyra byråer, nämligen lantbruksbyrån, husdjursbyrån, undervisningsbyrån och jordbruksekonomiska byrån. Därvid är då att märka att en utredning f. n. pågår av frågan om den centrala ledningen av hela yrkesutbildningen och därmed sammanhängande spörsmål. Skulle denna utredning resultera i att hithörande arbetsuppgifter koncentrerades till en enda myndighet, kommer av allt att döma undervisningsbyrån inom lantbruksstyrelsen att avvecklas. Huru denna fråga än löses är det emellertid uppenbart, att bortfallet av lantbruksstyrelsens rationaliseringsavdelning skulle innebära en så kraftig krympning av byråorganisationen att det aktualiserar frågan, huruvida styrelsen i detta förminskade skick längre utgör en lämplig administrativ enhet. Revisorerna äro för sin del av den uppfattningen, att i ett dylikt läge möjligheterna att tillföra lantbruksstyrelsen nya arbetsuppgifter böra ingående prövas. En organisatorisk samordning med statens jordbruksnämnd framstår därvid såsom mest ändamålsenlig.

Frågan om en sammanslagning av jordbruksnämnden och lantbruksstyrelsen behandlades, såsom av det föregående framgår, vid 1957 års riksdag med anledning av ett motionsledes framfört förslag om en utredning i ämnet. I silt utlåtande nr 27 avstyrkte jordbruksutskottet detta förslag, väsentligen med hänsyn till att det genom en dylik sammanslagning bildade organet skulle bli så stort och tungrott, att dess ledning svårigen skulle kunna överblicka och hålla samman verksamheten. Motionerna föranledde heller icke någon riksdagens åtgärd; en vid utlåtandet fogad reservation med tillstyrkande av den begärda utredningen segrade dock i första kammaren.

Revisorerna dela den uppfattning som kom till uttryck i jordbruksutskottets nyssberörda utlåtande, nämligen att en sammanslagning av den nuvarande lantbruksstyrelsen och jordbruksnämnden skulle leda till en ad-

ministrativt otymplig och svårhanterlig anordning. Det må sålunda framhållas, att ett organ av denna karaktär skulle få ett antal byråer, vida överstigande vad som härutinnan är normalt inom statsförvaltningen. De betänkligheter som sålunda kunna anföras mot 1957 års motionsförslag drabba emellertid icke tanken på ett sammanförande av lantbruksstyrelsens lantbruksavdelning med jordbruksnämnden. Såsom ovan angivits tala tvärtom starka organisatoriska skäl för en dylik åtgärd. Även ur rent sakliga synpunkter kunna vägande motiv åberopas härför. Uppenbarligen föreligger ett mycket påtagligt inbördes samband mellan den produktionsfrämjande verksamhet som ankommer på nyssnämnda lantbruksavdelning och den prisreglerande verksamhet som handhaves av jordbruksnämnden. Produktionens både omfattning och inriktning inom jordbruksnäringen bestämes sålunda i hög grad av prissättningen liksom omvänt de prisreglerande åtgärdernas effektivitet påverkas av produktionsresultatet. I sitt yttrande över de förenämnda motionerna lämnade f. ö. såväl lantbruksstyrelsen som särskilt jordbruksnämnden en rad exempel på arbetsuppgifter och arbetsområden, vilka mer eller mindre äro gemensama för de båda organen.

Med hänsyn till nu anförda omständigheter anse revisorerna att — därest den av revisorerna förordade översynen av den regionala lantbruksorganisationen skulle leda till att lantbruksnämndernas nuvarande befattning med jordbrukets yttre rationalisering överfördes till länslantmäterikontoren och i anslutning därtill lantbruksstyrelsens rationaliseringsavdelning infogades i lantmäteristyrelsen — en undersökning bör verkställas rörande förutsättningarna för och lämpligheten av ett organisatoriskt samgående mellan lantbruksstyrelsens lantbruksavdelning och statens jordbruksnämnd.

I sistberörda fråga har *reservation* anförts av en av revisorerna.

Utlåtanden ha avgivits av *statskontoret*, *statens organisationsnämnd*, *lantbruksstyrelsen*, *statens jordbruksnämnd*, *lantmäteristyrelsen* och *hushållningssällskapens förbund* (Del II, s. 256—272).

Beträffande den närmare innebörden av därvid framförda synpunkter torde få hänvisas till utlåtandena.

Utskottet. Efter en ingående granskning av den regionala lantbruksorganisationen ha revisorerna kommit till den uppfattningen, att en översyn bör företagas rörande denna organisations uppgifter och utformning. Revisorerna ha visserligen funnit, att det program som innefattas i 1947 års beslut om statligt stöd till jordbrukets rationalisering alltjämt medför betydande arbetsuppgifter för en statlig organisation, men å andra sidan ha enligt revisorerna så väsentliga förändringar inträffat på detta område, att förutsättningarna för lantbruksnämndernas arbete och organisation icke äro desamma som för tio år sedan. Nämnda förändringar tala samtliga i riktning mot att arbetsuppgifterna minska. Vid sådant förhållande vill det synas revisorerna, som om risk föreligger att den nuvarande i huvudsak statliga administrationsapparaten med två var för sig omfattande länsorganisationer — lantbruksnämnderna och hushållningssällskapen — snart nog kommer att visa sig överdimensionerad. En koncentration av arbetsuppgifterna anse revisorerna därför vara möjlig, vilket i sin tur skulle kunna öppna vägen för en begränsning av organisationen och kostnaderna därför.

Därvid torde bl. a. böra prövas, huruvida förutsättningar finnas för dels överförande till lantmäteriorganisationen av de delar av lantbruksnämnderna som närmast handha den yttre rationaliseringen, dels ock ett sammanförande i en eller annan form av hushållningssällskapen och lantbruksnämndernas avdelningar för inre rationalisering. Revisorerna ha slutligen anfört att det icke bör betraktas som självskrivet, att en eventuell sammanslagning av vissa regionala organ måste äga rum samtidigt och likformigt över hela landet. Snarare kan det enligt revisorerna antagas medföra fördelar, att en sammanslagning prövas såsom försöksorganisation inom några län för att därefter successivt genomföras i den mån förutsättningar därför visa sig föreligga.

Under ett annat avsnitt av sin berättelse ha revisorerna framhållit, att en ändrad utformning av den regionala lantbruksorganisationen måste påverka frågan om verksamhetens centrala ledning. Revisorerna ha därför förordat att i anslutning till den ovannämnda översynen en prövning sker av lämpligheten av att dels infoga lantbruksstyrelsens rationaliseringsavdelning i lantmäteristyrelsen och dels organisatoriskt sammanföra lantbruksstyrelsens lantbruksavdelning och statens jordbruksnämnd.

Enär en särskild proposition berörande bl. a. förevarande ämne numera framlagts, anser sig utskottet icke böra föregripa behandlingen därav genom att föreslå riksdagen att dessförinnan taga ståndpunkt till revisorerernas här redovisade förslag. Med hänsyn härtill har utskottet velat begränsa sig till att vad i ärendet förevarit för riksdagen

omförmåla.

34:o) **Lantbruksnämndernas fastighetsinnehav.** Under jordbruksdepartementet, § 35, ha revisorerna framfört vissa synpunkter på den av lantbruksnämnderna bedrivna aktiva inköpspolitiken (Del I, s. 285—301).

Revisorerna ha därvid gjort följande uttalande.

Enligt 1947 års beslut angående riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken skulle det ankomma på det allmänna att med lantbruksnämnderna som förmedlingsorgan understödja den s. k. yttre rationaliseringen, d. v. s. verka för tillskapandet av tillräckligt stora och välarronderade brukningsenheter. Bland de hjälpmedel som för ändamålet skulle stå till lantbruksnämndernas förfogande framhölls särskilt den s. k. aktiva inköpspolitiken. Lantbruksnämnderna skulle sättas i tillfälle att förvärva sådana brukningsenheter som behövdes för rationaliseringsarbetet, i syfte att efter hand överlåta dessa till enskilda jordbrukare, vilkas fastigheter vore i behov av tillskottsjord eller förstärkning med skog.

Den aktiva inköpspolitiken påbörjades redan under lantbruksnämndernas första verksamhetsår och har därefter tilltagit i omfattning. Det samlade fastighetsinnehav som vid varje årsskifte funnits i lantbruksnämndernas hand har också successivt ökat. Vid ingången av innevarande år ägde lantbruksnämnderna närmare 1 400 fastigheter med en åkerareal av 6 850 hektar och en skogsareal av omkring 60 000 hektar samt med ett sammanlagt taxeringsvärde av inemot 33 miljoner kronor.

Verksamheten för anskaffande av tillskotts jord till mindre jordbruksfastigheter bedrivs i första hand i den formen, att fastighetsöverlåtelser för-

medlas direkt från säljare till köpare, eller alternativt så, att fastigheterna endast under någon kortare tid äro i nämndernas ägo. I andra fall kunna emellertid fastigheterna av olika skäl kvarbliva hos nämnderna under längre tid. Då fråga är om rationalisering av ett flertal jordbruk i ett skifteslag, orsakas icke sällan en viss tidsutdräkt av planeringar och lantmäteriförrättningar eller av att ytterligare markförvärv behöva avvaktas. Stundom fördröjas ärenden på grund av svårigheter att åstadkomma enighet om en lösning eller på grund av att en skogskomplettering ingår som ett led i ett större skogsmarkbyte.

Revisorerna ha ägnat uppmärksamhet åt lantbruksnämndernas fastighetsinnehav och i samband därmed införskaffat det i det föregående redovisade siffermaterialet. För att erhålla en mera detaljerad bild av förhållandena ha revisorerna även närmare tagit del av fastighetsinnehavet hos tre stickprovsvis valda lantbruksnämnder och därvid särskilt granskat sådana fastigheter som någon längre tid varit i vederbörande lantbruksnämnds hand. Såsom framgår av redogörelsen kvarbliva de inköpta fastigheterna i tämligen stor utsträckning under lång tid i nämndernas besittning. De fastigheter som försålts under tidsperioden 1949—1953 ha sålunda genomsnittligt innehafts av nämnderna under omkring 1 1/2 år, varvid är att märka att i det angivna genomsnittet ingå även de normalfall i vilka överlåtelse skett utan dröjsmål och utan speciella åtgärder från nämndernas sida. Av de fastigheter som vid början av innevarande år alltjämt ingingo i lantbruksnämndernas fastighetsinnehav hade omkring 30 procent förvärvats under tidsperioden 1949—1953, d. v. s. varit i nämndernas besittning sedan 4—8 år. Den närmare granskningen av ett antal särskilda fall synes vidare, utvisa, att i nämndernas fastighetsinnehav ingår ett antal fastigheter, beträffande vilka osäkerhet råder om deras framtida disposition. Åtskilliga fastigheter synes vara belägna i trakter, där jordbruket befinner sig på tillbakagång och där något större intresse för förvärv av ytterligare jordbruksjord knappast förefinnes. Vissa, särskilt under det tidigare verksamhetsskedet förvärvade fastigheter ha övertagits med anlåtande av förköpslagen.

Det ligger i sakens natur att en fastighetsmassa av nu nämnd omfattning medför icke obetydliga förvaltningsuppgifter vid sidan av det regelmässiga arbetet med den yttre rationaliseringen. Normalt kräves beträffande alla eller flertalet fastigheter fortlöpande göromål med arrenden, skatter, försäkringar och tillsyn. Även om större investeringar som regel icke förekomma beträffande nämndernas fastigheter, fordrar dock byggnadsbeståndet viss tillsyn, varjämte skogsvårdsåtgärder icke kunna uppskjutas alltför länge. Därtill kommer i speciella fall det arbete som följer, då fastigheter beröras av frågor angående vägar, jaktvård, vattenregleringar, kraftledning o. d.

Den aktiva inköpspolitik som hittills bedrivits av lantbruksnämnderna har i huvudsak följt de riktlinjer som uppdrogos genom 1947 års jordbruksbeslut. Det torde dock knappast ha varit avsett, att fastigheter under en följd av år skulle kvarligga under lantbruksnämndernas förvaltning i väntan på att komplicerade rationaliseringsfrågor skulle lösas. Helt allmänt torde man kunna uttala tveksamhet rörande lämpligheten av att så betydande och starkt splittrade fastighetstillgångar samlas och förvaltas i den ordning som nu sker, icke minst då det gäller skogsmark, för vars skötsel lantbruksorganisationen är mycket knappt rustad. Den aktiva inköpspolitiken i sin hittills bedrivna form synes vidare medföra en viss risk för att hos lantbruksnämnderna samlas en bottensats av sämre fastigheter som knappast efterfrågas på marknaden. Med hänsyn härtill kan det enligt revisorernas mening ifrågasättas, om det allmännas kostnader för ifråga-

varande verksamhet uppvägas av den nytta som vinnes genom rationaliseringarna. Det bör här märkas, att många av de jordbruk som tillskapas genom rationaliseringsverksamheten icke heller efter förstärkningen med tillskottsjord nå upp till sådana arealer, att de kunna anses som bärkraftiga och bestående brukningsenheter.

Den nu företagna granskningen har givit revisorerna anledning framhålla, att en ökad restriktivitet är önskvärd i fråga om lantbruksnämndernas förvärv av fastigheter, när ifrågasatt rationalisering icke synes kunna genomföras i en nära framtid. Det sagda bör i första hand gälla fastigheter i sådana trakter, där intresset är svagt för utveckling av jordbruket, samt fastigheter som på grund av sin ringa storlek icke ha någon egentlig betydelse för bildandet av bärkraftiga jordbruk. Vid den yttre rationaliseringen synes man i största möjliga utsträckning böra lösa frågor om förstärkning med tillskottsjord genom att fastigheter överföras direkt mellan de enskilda parterna utan att lantbruksnämnderna inträda som ägare.

Den stundom avsevärda tidsåtgången vid mera komplicerade rationaliseringsärenden torde i viss utsträckning sammanhänga med dröjsmål med erforderliga lantmåteriförrättningar. Med den stora arbetsbördan som flerstädes åvilar den lokala lantmåteriorganisationen kan det synas naturligt, att de ofta brådskande ärenden som närmare anknyta till bebyggelsen vid tätorterna och dithörande planeringsfrågor erhålla förtur vid handläggningen, under det att omständliga och tidsödande jordbruksrationaliseringsärenden få stå tillbaka. Å andra sidan lär det flerstädes vara så, att de sammanlagda göromål som jordbrukets yttre rationalisering ålägger lantmåteriorganisationen fylla åtminstone en förrättningsmans arbetstid. Med hänsyn till dessa ärendens speciella natur och då verksamheten i hög grad skulle gagnas om förrättningsmannen kunde odelad ägna sig åt sin uppgift, torde det böra undersökas om icke inom vissa län en speciell befattningshavare inom lantmåteriet kunde avdelas för dessa göromål. En dylik organisatorisk omDispositionering av redan tillgänglig personal synes enligt revisorernas mening böra prövas i de län, där dröjsmål med av lantbruksnämnderna beställda lantmåteriförrättningar är särskilt märkbar.

Utlåtanden ha avgivits av *statskontoret*, *lantbruksstyrelsen*, *lantmåteristyrelsen* och *domänstyrelsen* (Del II, s. 273—284).

Beträffande den närmare innebörden av därvid framförda synpunkter torde få hänvisas till utlåtandena.

Utskottet. Genom lantbruksnämndernas aktiva inköpspolitik har efter hand en betydande fastighetsmassa samlats hos nämnderna. På grundval av vissa iakttagelser ha revisorerna uttalat tveksamhet rörande lämpligheten av att så omfattande och starkt splittrade fastighetstillgångar samlas och förvaltas i den ordning som nu sker, icke minst då det gäller skogsmark, för vars skötsel lantbruksorganisationen är mycket knappt rustad. Den aktiva inköpspolitiken i sin hittills bedrivna form synes vidare enligt revisorerna medföra viss risk för att hos lantbruksnämnderna samlas en bottensats av sämre fastigheter som knappast efterfrågas på marknaden. Med hänsyn härtill kan det enligt revisorernas mening ifrågasättas, om det allmännas kostnader för verksamheten uppvägas av den nytta som vinnes genom rationaliseringarna. Revisorerna ha härvidlag erinrat om att många av de jordbruk som tillskapas genom rationaliseringsverksamheten icke heller ef-

ter förstärkningen med tillskottsjord nå upp till sådana arealer, att de kunna anses som bärkraftiga och bestående brukningsenheter. Mot bakgrunden härav ha revisorerna framhållit, att en ökad restriktivitet är önskvärd i fråga om lanbruksnämndernas förvärv av fastigheter, när ifrågasatt rationalisering icke synes kunna genomföras i en nära framtid. Det sagda bör enligt revisorerna i första hand gälla fastigheter i sådana trakter, där intresset är svagt för utveckling av jordbruket, samt fastigheter som på grund av sin ringa storlek icke ha någon egentlig betydelse för bildandet av bärkraftiga jordbruk.

Under hänvisning till vad utskottet under närmast föregående punkt uttalat har utskottet velat begränsa sig till att vad i ärendet sålunda förevarit för riksdagen

omförmåla.

35:o) **Vissa organisationsfrågor inom länsförvaltningen.** Under inrikesdepartementet, § 36, ha revisorerna förordat en koncentrerad länsförvaltning (Del I, s. 302—359).

Revisorerna ha därvid gjort följande uttalande.

Såsom av den föregående redogörelsen framgår innehade länsstyrelsen ännu på 1800-talet ställning som verklig lantregering. Under senare delen av detta sekel och särskilt under 1900-talet gick emellertid utvecklingen mot minskat inflytande för länsstyrelsen. Allt flera förvaltningsområden utsöndrades därifrån och anförtroddes fristående länsorgan, i regel lydande under central myndighet. Än tydligare har denna utvecklingstendens framträtt under senaste årtionden vid tillkomsten av nya förvaltningsuppgifter. Här må sålunda erinras om att bl. a. särskilda länsarbetsnämnder, länsbostadsnämnder och lanbruksnämnder inrättats.

Det är mot denna bakgrund man får se länsstyrelseutredningens förslag att inordna flera av de fristående organen i länsstyrelsen.

Mot de av länsstyrelseutredningen anförda allmänna synpunkterna på fördelarna med en organisatorisk samordning i länsförvaltningen framfördes vid remissbehandlingen mycket få erinringar. Det förtjänar sålunda att understrykas, att dessa synpunkter och de därpå grundade förslagen i allt väsentligt vunno gillande av centrala verk med mera allmänna verksamhetsområden, såsom statskontoret, riksräkenskapsverket, statens organisationsnämnd och kommerskollegiet. Motstånd restes framför allt av de verk, vilkas länsorgan skulle inordnas i länsstyrelsen, ävensom av vissa länsstyrelser, som särskilt vände sig mot förslagen om lekmannamedverkan och om direktiv rätt för vissa centrala verk, vilka båda anordningar befarades komma att minska länsstyrelsernas auktoritet.

Det kanske mest värdefulla hos länsstyrelseorganisationen är länsstyrelsernas karaktär av samlade länsorgan med vidsträckt och allmän kompetens. Deras allmänna befogenheter och förmåga att ingripa stödjande, ledande och rådgivande men även, då så erfordras, påbjudande eller förbjudande ha utan ringaste tvekan i mångahanda både små och stora angelägenheter varit av största värde såväl för kommunerna och de enskilda som för det mer vidsträckt statsintresset. Samhällsutvecklingens fortgång har i dessa hänseenden ställt alltjämt ökande krav på länsstyrelserna. Det är uppenbarligen helt orealistiskt att förutsätta annat än att den framtida

utvecklingen kommer att medföra behov av ökad ledning samt kontroll och tillsyn från det allmännas sida. Redan den tekniska utvecklingen med därav följande ständigt ökande möjligheter till intressekollisioner av mångahanda slag nödvändiggör detta, alldeles oberoende av politiskt betingade uppfattningar. Det är vidare uppenbart att tyngdpunkten i denna ledning, kontroll och tillsyn måste förläggas i de regionala och lokala instanserna, om icke de erforderliga regleringarna skola åstadkomma stagnation i utvecklingen i stället för att stödja och främja densamma. En effektiv och smidig ledning och tillsyn förutsätter nära samband och samarbete med dem som äro verksamhetens föremål, vilket med andra ord betyder att den kanske viktigaste förutsättningen för en rationell utveckling av den statliga ledningen av samhällslivet är decentralisering på bred front. Det må i sammanhanget erinras, att innevarande års B-riksdag på förslag av föregående års statsrevisorer beslutat att hos Kungl. Maj:t hemställa om vissa åtgärder i syfte att vinna ökad decentralisering inom länsstyrelsernas ämbetsområde.

Det är naturligt, ja ofta nödvändigt, att i den centrala instansen för olika verksamhetsområden inrätta särskilda organ av utpräglad specialistkaraktär. Ju flera sådana organ som tillkomma, desto större bli svårigheterna att samordna organens verksamhet. Denna splittring i den centrala instansen kan emellertid särskilt vid en decentraliserad handläggning ganska enkelt och effektivt motverkas, om en och samma myndighet i en lägre instans fungerar som regional- eller lokalorgan åt flera olika centrala myndigheter.

För att härefter återgå till de ovan antydda linjerna i samhällsutvecklingen och deras betydelse för den regionala statsförvaltningen synes det böra betraktas som ett betydande allmänt intresse att i den regionala instansen ha statliga förvaltningsorgan med den auktoritet, kvalitet, kompetens och kapacitet som erfordras för att vid varje tillfälle och på de mest skilda områden kunna lösa de ständigt uppkommande nya problemen och arbetsuppgifterna. Om staten för sådant ändamål har tagit på sig stora kostnader, ter det sig i vart fall oekonomiskt att icke i all möjlig och rimlig omfattning utnyttja befintliga organ av denna karaktär för nytillkommande arbetsuppgifter. All erfarenhet visar att det för nybildade organ atgår avsevärd tid, innan den rutin och administrativa kunnighet samt den förankring och det förtroende vinnas, som äro oeftergivliga förutsättningar för en effektiv och framgångsrik verksamhet. Erfarenheten visar även att det inom sådana nya organ, vilka i regel äro små enheter, är vanskligt att åstadkomma en rationell och ekonomisk arbetsorganisation, varjämte möjligheterna till decentralisering bli sämre än vid ett system med större, administrativt mer kvalificerade länsorgan.

Men även om den hittillsvarande tendensen att i länsinstansen för nya verksamhetsområden tillskapa särskilda organ skulle fortsätta, vilket i och för sig enligt revisorerernas mening vore beklagligt, tillkomma likväl oupphörligt arbetsuppgifter som måste anförtros länsstyrelserna. Dessa måste därför ständigt såväl organisatoriskt och personellt som med avseende på sin ställning som samlande länsorgan vara beredda att på ett effektivt och ändamålsenligt sätt lösa både gamla och nya arbetsuppgifter.

Beträffande länsstyrelsens inre organisation synes 1952 års beslut ha inneburit en genomgripande förbättring, som allttjämt i olika detaljer utbygges. Även i personellt avseende synes reformen ha skapat vissa förutsättningar för förbättringar. Den har vidare inneburit, att länsstyrelsens karaktär av samlande länsorgan uttryckligen fastslagits, ehuruval de organisatoriska konsekvenserna av detta konstaterande icke dragits fullt ut.

Det ligger emellertid i sakens natur, att organisatoriska åtgärder gärna

släpa efter och framtvings av arbetsuppgifternas faktiska utveckling. Om man emellertid med tillämpning på länsstyrelsen accepterar de ovan uppställda kraven på ett regionalt statsorgan, bjuder konsekvensen att man söker lösa länsstyrelsens organisationsproblem vartefter de anmäla sig. Det är därför av vikt, att länsstyrelsernas organisationsfrågor ständigt hållas i blickpunkten — både av länsstyrelserna själva och av statsmakterna — och att uppmärksamhet kontinuerligt ägnas organisationens sätt att fungera, så att brister härutinnan snabbt kunna avlägsnas, vare sig det är fråga om opraktiska arbetsmetoder eller mindre ändamålsenliga detaljer i själva organisationen.

Enligt revisorernas mening kan på grund av nu anförda förhållanden länsstyrelseorganisationen sådan den utformats enligt 1952 års beslut icke anses definitiv. Revisorerna ha därför i ljuset av hittills vunna erfarenheter ansett sig till behandling böra upptaga vissa frågor, som böra särskilt aktualiseras i det fortsatta reformarbetet. Innan så sker må emellertid beröras ett par synpunkter, som stundom bruka åberopas mot en organisatorisk samordning inom länsstyrelsen av olika organ.

Karakteristiskt för länsstyrelseorganisationens arbetsuppgifter är, att dessa spänna över så talrika och från varandra så väsentligt artsbildade områden. Juridiska, sociala, allmänt ekonomiska, tekniska, polisiära och andra problem av en mångfald olika slag falla under länsstyrelsernas bedömande. Det synes därför föga verklighetsbetonat att, såsom stundom sker, göra gällande att den ena eller andra administrativa arbetsuppgiften skulle vara oförenlig med länsstyrelsernas vanliga verksamhet.

En annan invändning mot kravet på samordning är, att sådan sällan påfordras i den stora mängden detaljären den och att därför behovet av samordning bäst tillgodoses med sporadiska samråd utan koncentrerad organisation. Det hänvisas ofta i sådana sammanhang till det av olika centrala verk inledda samarbetet mellan representanter för verkens ledning och de därvid vunna goda erfarenheterna. Man synes emellertid därvid bl. a. förbise den omständigheten, att samarbetet i den centrala instansen i regel avser frågor om principer eller eljest frågor av omfattande natur. I länsförvaltningen åter gäller det i mycket större utsträckning detaljären den, i vilka samarbetet i första hand vilar på mera underordnade tjänstemän, som naturligt nog icke ha särdeles stor kännedom om arbetsuppgifter, metoder och principer i andra länsorgan. I något förenklad form kan man karakterisera det praktiska ändamålet med samarbetet i dessa detaljären den så, att det gäller att tillse att varje ärende som kan tänkas bli behandlat av mer än en myndighet får samma bedömande hos varje myndighet. En sådan samordning måste även tillämpas i åtskilliga ärenden som handläggas inom olika sektioner i länsstyrelsen. En viktig uppgift för avdelningschefen är just bl. a. att vid expeditionschefsgranskningen tillse att denna samordning fungerar.

En annan sak är att de löpande ärendena av mindre omfattning (ej planären den o. d.), i vilka en verklig sammanjämkning till slut blir erforderlig, i regel äro ringa till antalet. I en jäktad och tungt arbetande organisation kan därför någon gång den uppfattningen skönjas, att risken för felaktiga eller oöverensstämmande beslut stundom får tagas därför att den i regel är så liten, att den ligger inom en rimlig felmarginal. Enda sättet att motarbeta sådana tendenser är att skapa en samordningsorganisation som fungerar så rutinmässigt som möjligt.

Det förhållandet, att det länsstyrelsen ålagda ansvaret för den yttre samordningen trots de vidtagna organisatoriska åtgärderna kommit att ställa stora krav på länsstyrelsens rent formella övervakning därav, gör det i och

för sig önskvärt att tanken på en organisatorisk samordning av bättre kvalitet än den nuvarande även fortsättningsvis hålles aktuell. Målet bör vara ett system där samordningen kan vinnas rutinmässigt och där den ej som nu i så många fall kräver en omständlig kontrollverksamhet. Kan detta mål uppnås utan fullständig organisatorisk samordning, bortfaller ett av de tyngst vägande skälen för nämndernas inordning. Andra viktiga skäl skulle dock kvarstå; bl. a. måste framhållas det otillfredsställande i att man avstår från att utnyttja möjligheten till de personal- och kostnadsbesparingar som sammanhånga med en organisatorisk samordning.

Då det gäller att åstadkomma en bättre ordning i förevarande avseenden än den nuvarande, kan måhända ett lagfästade av *länsråden* vara en framkomlig väg. Om även fortsättningsvis tanken på ett fullföljande av den organisatoriska samordningen avvisas och framför allt om man tillika fortsätter att nyrätta specialorgan, torde både ur allmänhetens och ur statsnyttans synpunkt en fullt utbyggd länsrådsorganisation bli ofrånkomlig. Den tidpunkt i utvecklingen är kanske ej så avlägsen, då länsstyrelserna, särskilt de största, ej längre mäktas med den yttre samordningen, om de skola behöva famna över allt vidsträcktare områden vid sidan av sin egen löpande verksamhet.

I och för sig och icke minst med hänsyn till de av länsstyrelseutredningen anförda olägenheterna synes emellertid i vart fall än så länge alternativet med en fullständig organisatorisk samordning, d. v. s. *inordning av länsnämnderna*, erbjuda större fördelar. Ovan har redogjorts för det ur mera konkreta och praktiska synpunkter av erfarenheterna belagda behovet av samordning. För bedömning av frågan måste dock beaktas även andra synpunkter. En avvägning måste göras mellan specialintressenas krav på särskilda organ och den större enhetens fördelar ur allmänna synpunkter. En viss betydelse har väl den omständigheten, att vid tiden för utredningens förslag de fristående nämnderna hade varit i verksamhet endast några år, länsarbetsnämnderna åtta—nio år samt lantbruks- och länsbostadsnämnderna ett—två år. Under de gångna ytterligare nära tio åren har nämndernas verksamhet stabiliserats. Erfarenhet och rutin ha förvärvats samt förankring och förtroende för verksamheten ha vunnits. Dessa omständigheter kunna måhända öka tveksamheten inför tanken på att åstadkomma mera genomgripande förändringar. Å andra sidan har numera också den nya länsstyrelseorganisationen vunnit stadga, och erfarenheterna inifrån sett synas klart bestyrka antagandet, att den inre organisationen utan svårighet kan byggas ut för nya arbetsuppgifter.

Då lekmanamedverkan i länsstyrelsen torde vara en förutsättning för att nämnderna skola kunna inordnas i länsstyrelsen och då frågan om sådan medverkan enligt vad nedan anføres inom en relativt nära framtid kan antagas komma under övervägande, vore det naturligt att i det sammanhanget överse länsförvaltningens organisation ur den nya synpunkt som då kan uppkomma. Om lekmanamedverkan i länsstyrelsen införes och situationen i övrigt är i stort sett oförändrad, skulle det framstå som önskvärt att därvid ånyo mera noggrant undersöka möjligheterna för att i länsstyrelsen inordna i första hand länsarbetsnämnden, länsbostadsnämnden och mödrahjälpnämnden. Det torde därvid böra anmärkas att de största besparingarna torde komma att inträda, därest både länsarbetsnämnd och länsbostadsnämnd samtidigt inordnas. Även frågan om länskolnämndens ställning torde böra övervägas. Med nuvarande inriktning av lantbruksnämndernas verksamhet synes däremot det praktiska behovet av deras inordnande ej vara så framträdande.

Som nyss anförts synes det vara en förutsättning för att nämnderna

skola kunna inflyttas i länsstyrelsen att *lekmannamedverkan* i denna kan ordnas. Detaljerade förslag i detta avseende finnas i länsstyrelseutredningens betänkande. I 1952 års beslut ställdes såsom nämnts under hänvisning till vissa utredningar frågan på framtiden. Av de berörda utredningarna ha två numera avgivit sina förslag, nämligen psykopatvårdsutredningen (SOU 1952: 46) och barnavårdskommittén (SOU 1954: 61). Ingenta av dessa utredningar har framlagt slutligt förslag om lekmannamedverkan i länsstyrelsen, ehuru barnavårdskommittén — under uttalande att barnavårdsärendena som hittills borde handhas av länsstyrelserna — skisserat vissa riktlinjer för lekmannamedverkan, därest en sådan kommer till stånd. Båda utredningarna ha i förevarande avseende hänvisat till utredningen om administrativa frihetsberövanden, vilken sistnämnda utredning tillkallats enligt Kungl. Maj:ts den 4 december 1953 lämnade be- myndigande. Enligt senaste riksdagsberättelsen avser utredningen att slutföra sitt arbete i huvudfrågan under år 1958. Måhända är även från den senare tillsatta eftervårdsutredningen att vänta förslag av betydelse i detta sammanhang.

Av allt att döma torde således spørsmålet om lekmannamedverkan i länsstyrelsen ånyo komma att aktualiseras vid prövningen av de angivna specialfrågorna. I och för sig skulle spørsmålet därför här kanske kunna förbigås. Det synes emellertid allmänt sett av så stor vikt att frågan fortlöpande hålles aktuell, att vissa synpunkter torde böra framläggas i detta sammanhang.

Förslaget om lekmannamedverkan i länsstyrelserna har från flera länsstyrelser sida mött motstånd om än av varierande styrka. Ur praktisk synpunkt pekar man på den tungroddhet och omständlighet som måste följa med lekmannamedverkan. I allmänhet vill det dock synas, som om farhågorna i detta avseende äro betydligt överdrivna. Bl. a. erfarenheterna från de befintliga länsnämndernas verksamhet tala för att så är fallet.

Vissa av de länsstyrelser som tillstyrkt lekmannamedverkan ha därvid förklarat sig beredda att godtaga medverkan i den mån sådan är en förutsättning för att länsstyrelserna skola kunna anförtros nya viktiga arbetsuppgifter. Andra tillstyrkande länsstyrelser ha mera reservationslöst givit uttryck för en önskan att även i detta avseende fullfölja moderniseringen av länsstyrelserna. Sedan dessa med avseende på den inre organisationen gjorts lämpade att vid behov påtaga sig nya större eller mindre arbetsuppgifter, synes även det hindret därför böra undanröjas, som består i att lekmannamedverkan i länsstyrelsen saknas. Den strävan efter nära samband mellan myndigheter och allmänhet samt behovet för myndigheterna av en stark förankring i det allmänna medvetandet tala i och för sig för en sådan åtgärd. Därtill kommer att flertalet ärenden i länsnämnderna behandlas under medverkan av lekmän, medan samma eller liknande ärenden i länsstyrelsen avgöras uteslutande av tjänstemän.

I fråga om *experterna* torde först frågan om distriktsingenjörernas för vatten och avlopp ställning böra upptagas till prövning. Det kan erinras om att såväl kommittén för stadsplaneväsendets omorganisation (SOU 1950: 45) som 1946 års vatten- och avloppssakkunniga (SOU 1951: 26) biträtt länsstyrelseutredningens förslag att inordna distriktsingenjören i länsstyrelsen. Numera ha praktiskt taget alla län egen distriktsingenjör. På senare tid har tillkommit ett starkt behov av samordning i den betydligt vidgade vattenvårdande verksamheten (se prop. 1958: 133). Det bör framhållas att distriktsingenjörernas chefsmyndighet, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, i samband med prövningen av den senast aktuella frågan om vat-

tenvårdens organisation givit uttryck för att styrelsen numera tillstyrker denna förändring, som därför torde böra genomföras.

Även frågan om *skyddskonsulenternas* ställning bör upptagas till prövning. Anledning härtill torde yppa sig i vart fall i samband med behandlingen av 1956 års eftervårdsutrednings blivande betänkande.

Vidare får ej heller *socialvårdskonsulenternas* organisationsfråga avföras från dagordningen. Så länge icke varje eller åtminstone flertalet län har egen konsulent synes dock frågan böra vila.

Det synes även önskvärt att en förnyad undersökning kommer till stånd av frågan om inordnande av *länsarkitekten* i länsstyrelsen. Denne är den av experterna med vilken länsstyrelsen har det ojämförligt mest omfattande samarbetet. Det kan visserligen medgivas, att det genom 1952 års beslut tillskapade systemet medfört en förbättring av länsarkitektens ställning i förhållande till länsstyrelsen och att detta system innesluter vissa möjligheter att ytterligare rationalisera samverkan. Men det framstår som sär eget och medför trots allt tyngande formaliteter att på sätt som här är fallet en tjänsteman, vars verksamhet i själva verket utgör en integrerande del av en myndighets ämbetsbefattning, skall ha en från denna fristående ställning. Genom att inordna länsarkitekten skulle man kunna realisera det bl. a. av 1956 års riksdagsrevisorer framförda kravet på en bättre organisatorisk samordning av hela samhällsplaneringsverksamheten i länet. En sådan samordning skulle säkerligen även innebära vissa möjligheter till besparing i fråga om biträdespersonalen, bl. a. genom avskaffande av den dubbla diarietföringen och dubbleringen av kartarkivet.

Det starkaste skälet för länsstyrelseutredningens förslag att ej inordna länsarkitekten i länsstyrelsen var svårigheten att på ett rationellt och enhetligt sätt ordna frågan om chefskapet för planeringssektionen inom landskansliet. Utredningen, som påpekade att med hänsyn till rationaliseringskravet länsarkitekten vid inordnande i länsstyrelsen måste placeras inom denna sektion, framhöll tillika att länsarkitekterna måste utväljas på grundval av sin skicklighet som arkitekter och icke med hänsyn till föredragningskicklighet eller lämplighet som administrativa chefstjänstemän. Det vore därför ej möjligt att generellt placera länsarkitekten som chef för planeringssektionen. Med hänsyn till sektionschefstjänstens placering i byrådirektörsggraden vore det ej heller möjligt att ställa länsarkitekten under en administrativ sektionschef.

I och för sig äro dessa synpunkter beaktansvärda, men fråga är om icke problemet likväl bör angripas på nytt. Som nedan närmare kommer att angivas kan måhända till de förutvarande premisserna fogas en eller annan ny synpunkt.

Vidare tala skäl för att inom en snar framtid frågan om att helt inordna *landsfogdarna* i länsstyrelsen bör upptagas till prövning. Detta torde lämpligen böra ske i samband med pågående utredning om huvudmannaskapet för polisväsendet.

Behovet av åtgärder av någorlunda räckvidd beträffande länsstyrelsernas *inre organisation* är självfallet avhängigt av bl. a. vilka åtgärder som kunna komma att vidtagas beträffande den yttre organisationen och arbetsuppgifterna i anslutning till de ovan antydningssvis framförda förslagen. Dessutom torde införandet av lekmanamedverkan i länsstyrelserna i och för sig kunna medföra vissa organisatoriska konsekvenser, vilka dock icke kunna antagas bli särskilt omfattande. Det finnes emellertid anledning att även eljest ifrågasätta vissa förändringar av den inre organisationen.

Det kanske största intresset knyter sig till *landskansliets planeringssektion*. Denna synes icke i allo ha blivit vad länsstyrelseutredningen åsyf-

tade, nämligen ett verkligt planeringsorgan med huvuduppgift att initiera, samordna, syntetisera och komplettera annan samhällsplanering i länet. Delvis beror detta på den i det föregående omnämnda ökningen av arbetsmängden. En annan och viktig orsak torde vara, att länsstyrelseutredningens förslag endast delvis genomfördes, i det att det av utredningen föreslagna tillskottet till sektionens personal av samhällsekonomisk expertis icke kom till stånd.

Om man jämför den nuvarande planeringssektionen med den del av länsstyrelseutredningens tänkta planeringssektion som svarar däremot, skall man finna att den nuvarande planeringssektionen på de flesta länsstyrelser har att ännu snart lio år efter utredningen arbeta med en personal som, vad angår den högre kvalificerade personalkategorien, med ca 1/4—1/2 årsarbetskraft understiger vad utredningen ansåg erforderligt. Det är därför knappast att förvåna, att vissa förstärkningar av ifrågavarande personalgrupp under senaste tid måst ske på några av de större länsstyrelserna.

Denna tendens låter förmoda, att dylika förstärkningar efter hand bli erforderliga ganska allmänt. En sådan mera genomgående personalökning ger i och för sig anledning att samtidigt granska vissa organisatoriska problem. Härvid synas särskilt två frågor träda i förgrunden. Den ena är den redan av länsstyrelseutredningen väckta frågan om sektionens behov av speciell kompetens på det samhällsekonomiska området. Denna fråga behandlas också ur vissa synpunkter i en inom inrikesdepartementet upprättad promemoria angående länsstyrelsernas behov av arbetskraft med statistisk-ekonomisk utbildning, vilken promemoria under år 1957 varit föremål för remissbehandling. Som ett tillägg till denna promemoria må anföras, att en sådan tjänsteman som avses i promemorian skulle kunna användas ej blott för utredningsarbeten o. d. utan även som föredragande i en mångfald av sektionens ärenden.

Den andra frågan har större räckvidd och gäller sektionens organisation i stort. Det synes nämligen önskvärt — i anslutning dels till vad tidigare anförts beträffande den yttre organisationen och dels till de här ovan senast framlagda synpunkterna — att frågan om planeringssektionens framtida organisation, oavsett vilka åtgärder som komma att vidtagas beträffande länsstyrelsens organisation i övrigt, särskilt uppmärksammas. Därvid bör i första hand övervägas huruvida icke sektionen — i samband med inordning i länsstyrelsen av ifrågavarande myndigheter — kan ombildas till en byrå, bestående av tre sektioner, en teknisk (länsarkitektkontoret och distriktsingenjören för vatten och avlopp), en juridisk-samhällsekonomisk (den nuvarande planeringssektionen) samt en bostadspolitisk (länsbostadsnämnden). Måhända bör till den tekniska sektionen även hänföras länsbostadsnämndens ingenjörspersonal. Det är givetvis icke möjligt för revisorerna att i detalj ange, hur den juridisk-samhällsekonomiska sektionen skall utrustas i personellt avseende. Det synes emellertid, som om denna tills vidare i medelstora och mindre län skulle kunna bestå av en jurist och en samhällsekonomiskt utbildad tjänsteman jämte erforderliga landskanslister och biträden. Någon personalökning torde genom ombildningen ej bli erforderlig, utan i stället kan säkerligen en minskning ske, dels på grund av att länsbostadsnämndens kamerala göromål överflyttas till landskontoret, där åtminstone för närvarande viss ledig arbetskaperitet bör finnas, och dels därför att biträdespersonalen kan minskas bl. a. till följd av den dubbla diarieföringen slopande.

Det skall emellertid medgivas, att frågan om chefskapet för byrån är komplicerad och tarvar noggranna överväganden. Men även om stort beaktande måste skänkas de av länsstyrelseutredningen anförda skälen mot

länsarkitektens chefskap för byrån, kan man kanske göra gällande att den tänkta uppdelningen på tre sektioner kommer att innebära en sådan arbetsfördelning, att mindre vikt behöver läggas vid byråchefens rent administrativa färdigheter. En tänkbar möjlighet vore kanske också att från fall till fall utse vilken som helst av sektionscheferna till byråchef. Därest det dock anses omöjligt att med hänsyn till länsarkitektens tjänsteställning underställa honom en byråchef, kan man måhända undersöka den möjligheten att visserligen knyta länsarkitekten till byrån men ej underställa honom byråchefen. Något motsvarande gäller nu i fråga om militärassistenten i länsstyrelsen, som tjänstgör vid civilförsvarssektionen och får biträde av dess personal utan att dock vara underställd sektionschefen.

Därest — som antagligt är — arbetsbelastningen inom den juridisk-samhällsekonomska sektionen (d. v. s. nuvarande planeringssektionen) inom en relativt nära framtid kommer att kräva personalökning, kan byråchefsbefattningen lösgöras från omedelbar anknytning till någon av sektionerna, vilket skulle möjliggöra ett friare val av byråchef med bättre möjligheter att lägga största vikten på fallenhet för planeringsarbete över huvud jämte allmän administrativ lämplighet.

I andra hand och såsom möjligt att omedelbart genomföra torde vara lämpligt, att tills vidare endast distriktsingenjören för vatten och avlopp inordnas i planeringssektionen i enlighet med vad ovan anförts. Fristående föranleder denna åtgärd icke någon ytterligare ändring i planeringssektionens organisation. För fullständighetens skull bör här framhållas, att distriktsingenjören även bör få till uppgift att biträda allmänna sektionen (respektive socialektionen) vid handläggning av vissa hälsovårdsfrågor.

Därest frågan om de sålunda antydda förändringarna av den yttre organisationen ej skulle lösas eller dess prövning uppskjutas för längre tid, synes det oaktat skäl tala för att åtgärder vidtagas för att förse länsstyrelserna med samhällsekonomskt utbildad expertis. I några fall kan detta måhända ske redan inom bestående personalram, och i vart fall kan det göras i samband med de av allt att döma inom överskådlig tid ändå erforderliga personalökningarna.

Slutligen är det ett viktigt önskemål att bilregistreringen och bilskatteuppbörden rationaliseras. Vissa förslag, delvis kanske av förberedande karaktär, föreligga, men frågan bör oförtövat drivas vidare. Hithörande arbetsuppgifter äro nu särskilt personalkrävande. Det är angeläget att genom rationaliseringar personal- och lokalbehovet nedbringas. Med bilismens snabba tillväxt kan i annat fall organisationen komma att bli onödigt kostsam.

Vad härefter angår *allmänna sektionen* samt den i vissa län befintliga *socialektionen* synas önskemålen från länsstyrelsernas sida knyta sig till vissa väntade utredningsförslag, nämligen utredningen rörande administrativa frihetsberövanden, eftervårdsutredningen och utredningen rörande polisväsendets huvudmannaskap. Visserligen har hittills intet bekantgjorts om förslagens innehåll, men vissa drag i deras allmänna inriktning kunna måhända skönjas av direktiven. I allt väsentligt blir dock följande tills vidare av rent hypotetisk karaktär.

Vid förstatligandet av polisväsendet torde såsom ovan antytts en polissektion böra inrättas på landskansliet. Denna sektion bör från allmänna sektionen övertaga polisärenden samt ärenden rörande allmän ordning och säkerhet, däri inbegripna tillståndsfrågor av ordningsnatur. Därigenom avlastas allmänna sektionen en del av sin nuvarande arbetsbörda och kan — i län där socialektion ej finnes — i stället tillföras de arbetsuppgifter som

kunna beräknas uppkomma, i första hand genom inordnande av skyddskonsulentorganisationen i länsstyrelsen — måhända i samband med sammanslagning med socialvårdskonsulentorganisationen — och i andra hand genom en eventuell inkorporering av länsnykterhetsnämnden. I län där socialsektion finnes ökas i stället dennas arbetsbörda. I dessa län kan därför viss personal böra överföras från allmänna sektionen till socialsektionen. I flertalet övriga län lär någon ändrad personaldisposition i detta sammanhang knappast behövas. I vissa av de medelstora länen — de största av dessa — kan det dock tänkas, att socialärendena böra utbrytas ur allmänna sektionen och en särskild socialsektion bildas. Detta synes kunna ske utan några större personalökningar.

Beträffande *civilförvarssektionen* föreligger nu ett förslag till omorganisation i samband med omdaningen av civilförsvaret. Detta förslag har nyligen remissbehandlats och torde nu vara föremål för övervägande inom Kungl. Maj:ts kansli. Oavsett hur ställningstagandet till förslaget utfaller, är det emellertid ett önskemål att en närmare organisatorisk samordning kommer till stånd mellan civilförvarssektionen och den mera provisoriskt organiserade *ekonomiska försvarssektionen*. I denna fråga finnes en inom inrikesdepartementet den 16 oktober 1956 dagtecknad promemoria, vilken varit föremål för remissbehandling.

I olika sammanhang har framförts krav på en *uppdelning av landskansliet*. Så långt möjligt bör man emellertid enligt revisorernas mening söka behålla det nuvarande landskansliet som en enhet, även om det genom inkorporeringar eller eljest skulle växa till och med ganska avsevärt. Som förhållandena nu äro utgör landskansliet i fråga om personalantalet icke någon stor enhet vid jämförelse t. ex. med många byråer i centrala verk. Vid en medelstor länsstyrelse kan det röra sig om ca 50 befattningshavare (landskontorens personal är i regel ungefär dubbelt så stor som landskansliernas). Svårigheterna torde i stället i första hand böra bemästras genom en ökad delegering av beslutanderätt och andra uppgifter från landssekreteraren dels till sektionscheferna och dels till förste länsassessorn i dennes egenskap av landssekreterarens ställföreträdare.

För *landskontorens* del må först erinras om att det vid olika tillfällen påtalats, att vissa olägenheter äro förenade med den utpräglat självständiga ställning som tillkommer *taxeringssektionens* chef, taxeringsintendenten. Den ställning som sålunda tillagts honom anses emellertid vara en integrerande del av rättssäkerhetsgarantierna i skatteprocessen, som bl. a. därigenom gives bättre parallellitet med processen vid de allmänna domstolarna. Det är visserligen tydligt att taxeringsintendenten i fråga om sin handläggning av skattemålen icke kan underställas avdelningschefen, landskamreren, då ju denne är ordförande i prövningsnämnden. Men det borde kunna undersökas, huruvida icke en viss ytterligare tillsynsbefogenhet i berörda avseende skulle kunna tilläggas landshövdingen.

För *kameralsektionens* del må särskilt framhållas önskvärdheten av att frågan om mera allmänt införande av maskinell bokföring föres vidare. Den maskinella bokföringen spar personal och ökar bokföringskapaciteten väsentligt. Om den också icke utgör en förutsättning för att länsstyrelsen skall kunna påtaga sig nya större kamerala arbetsuppgifter i samband med inordnande av fristående länsorgan i länsstyrelsen eller eljest, skulle den dock betydligt underlätta en sådan nyordning. Förstatligande av polisväsendet kan möjligen tänkas komma att medföra en större ökning av kameralsektionens arbetsmängd. Det torde icke vara någon överdrift att säga, att införandet av maskinell bokföring är en av de särskilt viktiga åtgär-

derna för att ytterligare effektivisera länsstyrelsens arbete och åstadkomma personalbesparingar. Till frågan om en koncentration av den kamerala verksamheten på länsplanet återkomma revisorerna i det följande.

De av revisorerna här aktualiserade spörsmålen äro delvis av betydande räckvidd och kunna uppenbarligen icke bringas till en lösning inom några få år. Åtskilliga skäl tala emellertid för att de snarast upptagas till närmare överväganden. Särskilt må framhållas att 1957 års riksdag efter förslag av samma års revisorer beslutat, att viss översyn av länsindelningen skall äga rum. En väsentlig förutsättning för att man skall kunna inkassera de betydande vinster som enligt revisorernas mening otvivelaktigt stå att få genom en ny länsindelning är just att länsstyrelsen i såväl yttre som inre avseende får en helt ändamålsenlig utformning. 1952 års beslut om länsstyrelseorganisationen var enbart provisoriskt i avvaktan på resultatet av vissa då pågående utredningar. Sedan dessa numera antingen slutförts eller kunna väntas bli slutförda inom en nära framtid och mot bakgrunden av i det föregående anförda utvecklingslinjer inom länsförvaltningen, synes det därför angeläget att parallellt med det utredningsarbete som kan komma att pågå om en ny länsindelning de av revisorerna här framförda synpunkterna på länsstyrelsens organisation upptagas till prövning. Med hänsyn till det omfattande utredningsmaterial som redan föreligger i ämnet och numera vunna erfarenheter av 1952 års organisation synes det emellertid knappast påkallat att en ny utredning — likartad med länsstyrelseutredningen — tillkallas. Det material som erfordras för ett beslut om en mera definitiv organisation av länsstyrelsen synes i första hand böra införskaffas i annan ordning. I denna del må erinras om — såsom framgår av den föregående redogörelsen — att länsstyrelseutredningen var i tillfälle att genom en försöksorganisation i några län pröva lämpligheten av vissa av de utav utredningen aktualiserade förslagen. Det visade sig som väntat värdefullt att i praktiken få pröva dessa. Liknande rön ha gjorts genom de försök statens organisationsnämnd verkställt vid bl. a. vissa militära förband. Mot bakgrunden häruv vilja revisorerna framföra den tanken, att såsom ett led i de fortsatta övervägandena rörande länsstyrelseorganisationen en mera omfattande försöksverksamhet inom länsförvaltningen än den länsstyrelseutredningen genomförde bör komma till stånd. Enligt revisorernas mening böra emellertid dylika försök anordnas, oavsett vilket resultat man kan komma till i fråga om en ny länsindelning.

För att ett provisorium som öppnar möjlighet till gemensamma beslut av de i försöket deltagande myndigheterna skall kunna anordnas, erfordras uppenbarligen lagstiftningsåtgärder av viss omfattning, beträffande vilka kräves närmare utredning. Det torde dock kunna förutskickas, att det kan bli vanskligt att med hänsyn till besvärregler och rättskraftsfrågor åstadkomma en anordning som med hänsyn till försöksändamålet reservationslöst kan godtagas. — Formellt är det givetvis möjligt att temporärt ställa personalen hos de fristående organen under länsstyrelsen. Även härför erfordras dock tydligtvis riksdagens medgivande, bl. a. därför att de fristående organen åtminstone formellt berövas en förutsättning för sin verksamhet. Detta skulle uppvägas av skyldighet för länsstyrelsen att tillhandahålla personal i erforderlig utsträckning. Även om sålunda svårigheter torde föreligga att anordna en försöksverksamhet med koncentrerad länsförvaltning, torde en närmare utredning komma att visa att dessa svårigheter äro överkomliga och att försöket bör göras.

Föremål för här avsedda försök bör enligt revisorernas mening i första hand bli en sådan organisation som innefattar inordnandet i länsstyrelsen av länsarbetsnämnd, länsbostadsnämnd och mödrahjälpnämnd. Därest be-

tänkligheter skulle föreligga mot att genomföra så relativt omfattande försök, synes det alternativt böra undersökas som framgår av det i det föregående framlagda förslaget beträffande planeringssektionen. Försöket skulle alltså närmast avse inordning i länsstyrelsen av länsbostadsnämnd, länsarkitekt och distriktsingenjör. Det bör dock betonas, att såvitt angår den sistnämnde tiden borde vara mogen för ett definitivt beslut utan att något försöksresultat behöver avvaktas. Det må emellertid understrykas, att försöket bör äga rum vid den eller de länsstyrelser där gemensamma lokaler — med eller utan byten eller omdispositioner i övrigt — kunna ordnas för hela den genom inordningen bildade byrån.

Sedan länge har i olika sammanhang, bl. a. av riksdagens revisorer, framförts krav om att koncentrera hela eller större delen av länsförvaltningens kamerala verksamhet till länsstyrelsen, och detta oberoende av om någon organisatorisk samordning i övrigt kommer till stånd eller ej. Länsstyrelseutredningens undersökningar avsågo även delvis denna fråga, och utredningen anförde i anledning därav vissa synpunkter som i huvuddrag tidigare refererats. Som en sammanfattning därav kan anföras att överförande av andra länsorgans kamerala arbetsuppgifter till länsstyrelsen i första hand förutsätter en reformering av redogöranarsvaret. En utredning härom tillkallades år 1955 och beräknas slutföra sitt arbete i år.

Revisorerna anse sig för sin del ånyo böra framföra krav på en koncentration av den kamerala verksamheten på länsplanet. Vid de ifrågasatta organistionsförsöken bör denna fråga därför särskilt uppmärksammas. Vad angår förslaget om inordnande av länsbostadsnämnd, länsarkitekt och distriktsingenjör i länsstyrelsen må framhållas, att länsbostadsnämndens kamerala verksamhet icke synes vara av den särpräglade beskaffenhet, att den behöver föranleda större svårigheter för kameralsektionens personal. Framhållas må att tillfället för närvarande i det avseendet skulle vara gynnsamt att pröva en överflyttning av kameraluppgifter till länsstyrelsen, då vid kameralsektionerna bör finnas en viss ledig arbetskapacitet, sedan länskolnämnderna nu övertagit vissa arbetsuppgifter därifrån.

En sådan försöksverksamhet som här skisserats bör givetvis genomföras under medverkan av statens organisationsnämnd. Därest dylika försök icke anses böra komma till stånd, bör i varje fall nämnden erhålla i uppdrag att verkställa en noggrann genomgång av metoder, arbetsgång m. m. vid samarbetet mellan länsstyrelserna och de fristående länsorganen. Oavsett vilken ställning som slutligt tages till länsstyrelsens organisationsfråga, synes en sådan genomgång kunna ge ytterst värdefulla resultat. Om det nuvarande systemet inom länsförvaltningen skall bibehållas, torde en dylik undersökning vara en förutsättning för den närmare och mera enhetliga reglering av länsrådets organisation och arbetsmetoder som torde bli en ofrånkomlig nödvändighet.

Vilka ekonomiska konsekvenser en ändrad organisation vid länsstyrelserna kunna få, är det givetvis icke möjligt att på detta stadium angiva. Värdet av rationaliseringvinsterna bör emellertid mätas icke blott rent penningmässigt utan även och kanske främst i andra hänseenden. Det må emellertid erinras om — såsom även länsstyrelseutredningen på sin tid framhöll — att den fulla rationaliseringvinsten kan inhöstas först då de olika länsmyndigheterna fått såväl gemensam ledning som ock gemensamma lokaler. Med enbart gemensam ledning kan man vinna en hel del och med endast gemensamma lokaler kan även något vinnas.

Länsstyrelsen intager enligt revisorernas mening en så viktig ställning inom den svenska statsförvaltningen, att inga ansträngningar böra skys för att återgiva länsstyrelsen ställningen som en verklig lantregering. Därest de

synpunkter revisorerna här givit uttryck åt vinna beaktande, äro revisorerna övertygade om att ett gott steg tagits på denna väg. Revisorerna få fördenskull föreslå, att här berörda organisationsförslag snarast upptages till övervägande.

Utlåtanden ha avgivits av *socialstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen, bostadsstyrelsen, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, byggnadsstyrelsen, statskontoret, statens organisationsnämnd, överståthållarämbetet, samtliga länsstyrelser samt svenska väg- och vattenbyggares riksförbund* (Del II, s. 285—398).

Beträffande den närmare innebörden av därvid framförda synpunkter torde få hänvisas till utlåtandena.

Utskottet. I anslutning till det av 1948 års länsstyrelseutredning framlagda förslaget om en koncentrerad länsförvaltning ha revisorerna ingående belyst länsstyrelsernas ställning inom statsförvaltningen och de organisatoriska problem som därvid möta. Av den sålunda verkställda undersökningen ha revisorerna dragit den slutsatsen, att tidpunkten nu är inne att på nytt pröva frågan om inordnande i länsstyrelserna av vissa s. k. länsexperter och länsnämnder. Olika konkreta förslag till en efter dylika principer utformad länsstyrelseorganisation ha likaledes dryftats av revisorerna, som ansett en försöksverksamhet böra föregå definitiva beslut i ämnet.

Av remissmyndigheterna ha de av samordningen direkt berörda ämbetsverken ställt sig mer eller mindre tveksamma till revisorernas förslag, även om exempelvis väg- och vattenbyggnadsstyrelsen i princip tillstyrkt en försöksverksamhet på förevarande område. Däremot har flertalet länsstyrelser funnit hithörande problem böra upptagas till övervägande. Endast fem länsstyrelser ha intagit en direkt avvisande hållning. Även statskontoret och statens organisationsnämnd ha uttalat sig för en koncentrerad länsförvaltning.

Enligt utskottets mening innehåller revisorernas förevarande framställning flera beaktansvärda synpunkter och förslag. Av olika skäl finner emellertid utskottet tiden ännu icke vara inne för något ställningstagande till de föreliggande problemen. I den mån dessa på nytt aktualiseras kommer självfallet den av revisorerna verkställda undersökningen jämte de däröver avgivna remissutlåtandena att utgöra en värdefull grund för de fortsatta övervägandena.

Med hänsyn till nu anförda omständigheter har utskottet velat begränsa sig till att vad i ärendet förevarit för riksdagen
omförmåla.

36:o) **Blankettkommissionen m. m.** Under inrikesdepartementet, § 37, ha revisorerna föreslagit en närmare prövning av frågan om landsstatens blankettärenden (Del I, s. 360—367).

Revisorerna ha därvid gjort följande uttalande.

Formulär till flertalet inom landsstaten använda blankettyper utarbetas och fastställas av den s. k. blankettkommissionen, vars ämbetsbefattning regleras genom en särskild kungörelse. Enligt denna åligger det kommissionen, bland annat, att ha ständig uppmärksamhet på i vad mån nya blanketter lämpligen böra fastställas till gemensamt begagnande eller äldre av kommissionen fastställda blanketter böra ändras eller upphävas samt att vid fastställande eller ändring av blankett bestämma icke blott dennas lydelse och format utan även, under iakttagande av i ämnet gällande allmänna föreskrifter, beskaffenheten av det papper varå blanketten skall tryckas. Ifrågavarande blanketter, som tryckas genom blankettkommissionens försorg vid statens reproduktionsanstalt och distribueras därifrån efter beställning av varje enskild länsstyrelse, finnas upptagna i en av kommissionen upprättad och tillhandahållen förteckning. Kostnaderna för blanketter, frakt m. m. gäldas av respektive länsstyrelse.

Det bör i sammanhanget uppmärksammas, att vissa för verksamheten inom landsstaten behövliga blanketter även tillhandahållas av olika centrala ämbetsverk. Sålunda må exempelvis erinras om att riksräkenskapsverket enligt 4 § i sin instruktion äger meddela föreskrifter om sättet för räkenskapsposternas behöriga bokföring och verifiering samt i samråd med vederbörande myndighet fastställa formulär för dessa räkenskaper och övriga redovisningshandlingar. Slutligen framställa de enskilda länsstyrelserna med stöd av bestämmelser i den förut omnämnda kungörelsen i betydande utsträckning blanketter för olika ändamål.

Det är ett numera välkänt förhållande att en lämpligt utformad blankett, rätt använd, har en viktig funktion att fylla i det administrativa arbetet, som därigenom kan förenklas och förbilligas i åtskilliga hänseenden. Riksdagens revisorer ha därför i skilda sammanhang framhållit angelägenheten av att alla möjligheter till rationaliseringar även på detta område tillvaratas. Årets revisorer ha för sin del kunnat konstatera, att de blanketter som nyttjas inom länsstyrelsernas ämbetsområde och som fastställas av blankettkommissionen i åtskilliga fall icke erhållit en ändamålsenlig utformning. Revisorerna ha därför övervägt att underkasta hela det ifrågavarande blankettbeståndet en närmare granskning men ha, med hänsyn till att statens organisationsnämnd såsom ovan nämnts redan uppmärksammat frågan, icke funnit detta påkallat. De iakttagelser som gjorts ge emellertid revisorerna anledning att ansluta sig till de synpunkter som organisationsnämnden framfört i den förut delvis återgivna promemorian rörande bristerna i de nuvarande formerna för fastställande m. m. av här avsedda blanketter. Det ligger f. ö. enligt revisorernas mening i sakens natur att en organisationsform som år 1919 fyllde dåtida krav med hänsyn till blankettväsendets utveckling m. m. i våra dagar icke kan vara lämplig.

Ett aktuellt exempel på de vådor som kunna vara förbundna med blankettkommissionens verksamhet har f. ö. helt nyligen blivit för revisorerna bekant. Det gäller i detta fall en blankett, som tryckts i 100 000 exemplar och som avser underrättelse om verkställd utmätning av överskjutande skatt. Den terminologi som använts i blanketten hänför sig till förhållanden som voro aktuella för flera år sedan men som nu äro föråldrade. Enligt vad som upplysts revisorerna kan det bli nödvändigt att makulera hela upplagan. Exemplet är f. ö. icke enastående.

Det förslag som organisationsnämnden framfört i detta ämne har ännu icke föranlett någon Kungl. Maj:ts åtgärd. Då det enligt revisorernas uppfattning är synnerligen angeläget, att man snarast söker åstadkomma en bättre ordning i förevarande avseenden — och detta oberoende av om orga-

nisationsnämndens övriga i sammanhanget framlagda förslag komma att genomföras eller ej — ha emellertid revisorerna funnit sig böra aktualisera frågan. Revisorerna anse i likhet med organisationsnämnden att blankettkommissionen — till vars förfogande icke står någon blanketteknisk expertis — snarast bör avskaffas. Det är emellertid uppenbart, att man icke kan undvara ett centralt organ med vissa uppgifter i fråga om fastställande m. m. av blanketter för landsstatens del. Organisationsnämnden har i sin promemoria föreslagit, att inrikesdepartementets landsstatsavdelning i samband med viss upprustning skulle anförtros uppdraget att ha överinseendet över ifrågavarande blankettbestånd. Revisorerna anse sig för sin del icke kunna hysa någon bestämd mening om hur förevarande spörsmål bör lösas. Det är emellertid tydligt, att dessa göromål måste handläggas i nära kontakt med länsstyrelserna. Tilläggas må att revisorerna förutsätta, att vid prövning av den här berörda organisationsfrågan även övriga av organisationsnämnden framförda förslag som äga samband därmed komma att slutligt prövas. Bl. a. bör övervägas, huruvida de blanketter som nu utfärdas av annan myndighet än blankettkommissionen men som nyttjas inom landsstaten i fortsättningen böra fastställas av det organ som bör ersätta blankettkommissionen.

Revisorerna få sålunda föreslå, att frågan om en mera ändamålsenlig handläggning av landsstatens blankettärenden snarast upptages till prövning.

Utlåtanden ha avgivits av *blankettkommissionen, statskontoret, riksräkenskapsverket, statens organisationsnämnd samt länsstyrelserna i Malmöhus, Älvsborgs, Gävleborgs och Västerbottens län* (Del II, s. 398—408).

Beträffande den närmare innebörden av därvid framförda synpunkter torde få hänvisas till utlåtandena.

Utskottet. Det system som nu tillämpas för utarbetande och fastställande av blanketter inom landsstaten synes icke vara i allo tillfredsställande. Såsom revisorerna själva erinrat har emellertid statens organisationsnämnd utarbetat ett förslag i ämnet, vilket underställts Kungl. Maj:t men ännu icke föranlett någon åtgärd. Då utskottet anser sig kunna förutsätta att detta förslag, oavsett övriga i sammanhanget berörda frågor, kommer att prövas inom kort, har utskottet velat begränsa sig till att vad i ärendet förevarit för riksdagen

omförmåla.

37:o) **Gränsbevakningen mot Finland.** Under inrikesdepartementet, § 38, ha revisorerna föreslagit viss omorganisation av tull- och polisväsendet inom Tornedalen (Del I, s. 368—375).

Utskottet. Beträffande detta ärende har utskottet yttrat sig under punkten 1 av sitt av riksdagen godkända utlåtande nr 48, varom utskottet velat här

erinra.

38:o) **Vissa iakttagelser angående övertidstjänstgöringen inom statsförvaltningen.** Under civildepartementet, § 39, ha revisorerna framfört vissa synpunkter på övertidstjänstgöringen inom statsförvaltningen (Del I, s. 376—386).

Revisorerna ha därvid gjort följande uttalande.

I anslutning till verkställda löneregleringar har alltsedan 1919 års löne-reglering för kommunikationsverken den principen hävdats, att arbete å tid utöver fastställd arbetstid bör förekomma endast i undantagsfall. Senast har denna grundsats fastslagits i 32 § statens allmänna avlöningsreglemente. I den mån undantagsvis tjänsteman måste anlitas för övertidstjänstgöring, erhåller vederbörande — med vissa begränsningar och under vissa förutsättningar — gottgörelse för sådan tjänstgöring enligt föreskrifterna i sagda reglemente med därtill hörande bestämmelser. Gottgörelse medges icke tjänstemän i högre löneställning samt personal med arbetsledande funktioner eller utövande självständigt befäl.

Revisorerna ha mot bakgrunden av de sålunda fastslagna principerna funnit det vara av intresse att närmare undersöka, i vilken omfattning övertidstjänstgöring f. n. förekommer inom statsförvaltningen samt vilka konsekvenser gällande bestämmelser angående gottgörelse för sådan tjänstgöring medföra för statsverket.

Av den i ämnet verkställda undersökningen får anses framgå, att övertidstjänstgöring numera i större eller mindre utsträckning förekommer inom flertalet förvaltningsområden. Totalt kan vid enbart de undersökta myndigheterna det årliga beloppet av utbetalade övertidsersättningar under senare år uppskattas till i genomsnitt 1,4 miljoner kronor. Därtill kommer sådan övertid som ersättes i form av s. k. kompensationsledighet. Frekvensen övertidsarbete varierar dock påtagligt olika verk emellan. På vissa håll förekommer sådan tjänstgöring endast i smärre omfattning samt därvid i huvudsak för att möta rent tillfälliga ökningar av arbetsbelastningen. Beträffande flertalet myndigheter synes emellertid övertidstjänstgöringen ha blivit ett mer eller mindre normalt inslag i verksamheten med tämligen jämn fördelning över årets samtliga månader.

Övertidstjänstgöringen som arbetsform synes sålunda på många håll numera ingalunda som ursprungligen avsetts höra till undantagen. Tvärtom synes sådan tjänstgöring alltmer ha tillgripits för att även i reguljära former bemästra en alltmer växande arbetsbörda. Huruvida den ökade omfattningen av övertidstjänstgöringen får ses som ett uttryck för en mindre väl avvägd arbetsorganisation låter sig knappast fastställas utan detaljerade undersökningar. Helt allmänt torde dock såväl för den enskilde som ur statsverkets synpunkt vara betydelsefullt, att systemet med övertidstjänstgöring hålles inom snäva gränser.

A andra sidan kan man knappast bortse från att möjligheten att i vissa lägen tillgripa tjänstgöring på övertid alltid måste föreligga för myndigheterna. Under vissa betingelser får övertidstjänstgöringen som sådan anses ha obestridliga arbetsorganisatoriska fördelar, vilka icke till rimliga kostnader stå att vinna i annan ordning. Det torde sålunda knappast vara möjligt eller i varje fall icke ekonomiskt försvarbart att dimensionera den reguljära organisationen med hänsyn till alla de rent tillfälliga behov som kunna uppkomma i den dagliga rutinen eller ens för att möta det permanenta behovet, om detta gör sig gällande endast vissa kortare tider under året eller i veckan. Tvärtom synes vara angeläget ur verkssynpunkt att för sådana arbetstoppar i möjligaste mån anlita den permanenta personalen

på övertid i stället för att tillgripa med uppgiften helt orutinerad extra personal. De något större kostnader ett sådant arrangemang nominellt kan innebära få anses uppvägd av att uppgifterna lösas med större snabbhet, säkerhet och rutin.

Även om således övertidstjänstgöringen som sådan måste accepteras som en nödvändig och under vissa förhållanden till och med lämplig form inom varje förvaltningsområde, därest verksamheten skall kunna upprätthållas på ett tillfredsställande sätt, är dock sådan tjänstgöring ur andra synpunkter förenad med avsevärda nackdelar för både statsverket och personalen. Ur ekonomiska synpunkter är tjänstgöring på övertid en för statsverket avgjort dyrbar driftform. Den kontanta övertidsersättningen är i princip så avvägd, att den motsvarar normal timlön ökad med 50 respektive 100 procent, medan tiden för kompensationsledighet motsvarar en och en halv respektive dubbelt så lång tid som den varunder övertidstjänstgöringen fullgjorts. Som regel föreligger dessutom numera full valrätt för personalen mellan dessa ersättningsformer. Med hänsyn till belastningen på den enskilde befattningshavaren torde i och för sig intet vara att erinra mot sådana ersättningsgrunder. I betraktande av de ekonomiska konsekvenserna synes emellertid böra eftersträvas att för göromål som kunna bedömas som permanenta i möjligaste mån anlita andra arbetsformer. I många fall kan sålunda anses fullt motiverat att för sådana uppgifter anställa särskild, reguljär personal i den mån kostnaderna därvid icke överstiga den gottgörelse som skulle utgå vid övertidstjänstgöring. Sistnämnda slag av tjänstgöring bör därvid reserveras för rent tillfälliga arbetstoppar samt för sådan mer permanent arbetsbelastning som icke är av den omfattning, att heltidsanställd personal är motiverad. Det synes angeläget att vederbörande myndigheter tid efter annan utföra beräkningar rörande förutsättningarna ur organisatoriska och kostnadsmässiga synpunkter att verkställa en anpassning av sin personalorganisation i angivna hänseenden. I många fall synes emellertid icke vara nödvändigt att ens nyanställa personal för mötande av uppkommande arbetsbelastning. Stora möjligheter torde särskilt vid större myndigheter föreligga att verkställa tillfälliga omdisponeringar av personal mellan olika enheter inom ett verk. Den omständigheten att viss personal tilldelats viss arbetsenhet får icke — såsom på sina håll synes vara fallet — tagas till intäkt för att personalen under alla förhållanden skall tjänstgöra på ifrågavarande enhet, medan på andra, starkare belastade enheter övertidstjänstgöring måste tillgripas. Även personal med helt andra arbetsuppgifter men inom samma karriär bör i sådana fall omplaceras vid uppkommande behov. Över huvud synes angeläget att arbetsorganisationen göres så elastisk som möjligt och att alla möjligheter av vederbörande verksledning tillvaratagas att inom ramen för de samlade resurserna verkställa sådan fördelning av göromålen, att permanenta nyanställningar eller tillfälligt övertidstjänstgöring undvikas. Revisorerna vilja i detta sammanhang särskilt peka på angelägenheten av att under s. k. sommartid iakttaga gällande förbud mot gottgörelse på övertid. På sina håll lär exempelvis föreskriften ha kringgåts på det sättet, att under sådan tid under sommarmånaderna då övertidsarbete måste tillgripas beslutet om den minskade arbetstiden tillfälligt upphäves för att i stället sättas i tillämpning vid en senare tidpunkt, då övertidstjänstgöring icke längre är aktuell.

En begränsning av övertidstjänstgöringen synes möjlig även i andra hänseenden. De bestämmelser som reglera övertidstjänstgöringen och compensationen därför äro naturligt nog delvis summariska och allmänt avfattade. I stor utsträckning har det överlämnats åt vederbörande myndigheter själva att bedöma, när förutsättningar för övertidstjänstgöring skola an-

ses föreligga. Följden härav har blivit en skiftande praxis i tillämpningen vid olika verk. I princip medges exempelvis icke gottgörelse för övertidstjänstgöring åt personal i arbetsledande ställning. Denna grundsats synes emellertid ha blivit föremål för mer eller mindre restriktiva tolkningar inom skilda områden. För personal med i stort sett likartade funktioner och med i det hela samma arbetsorganisatoriska ställning tillämpas olika ersättningsgrunder. På sina håll medges exempelvis föreståndare för skrivcentral, kassör eller förste expeditionsvakt regelmässigt särskild gottgörelse då övertidsarbete ifrågakommer, medan i andra fall så icke alls eller endast undantagsvis är fallet. Av värde vore därför om föreliggande möjligheter att fastställa särskilda förteckningar över personal, beträffande vilken gottgörelse må eller icke må utgå, i större utsträckning utnyttjades av myndigheterna.

De av revisorerna gjorda iakttagelserna peka sammanfattningsvis på angelägenheten av att omfattningen av övertidstjänstgöringen inom stadsförvaltningen nedbringas. I sådant syfte torde andra, mindre kostnadskrävande former för fullgörande av här aktuella arbetsuppgifter eller organisatoriska åtgärder i rationaliseringsriktning böra övervägas. Revisorerna få därför föreslå, att här anförda synpunkter genom ett särskilt cirkulär bringas till statsmyndigheternas kännedom.

Utlåtanden ha avgivits av *statskontoret* och *statens organisationsnämnd* (Del II, s. 431 och 432).

Beträffande den närmare innebörden av därvid framförda synpunkter torde få hänvisas till utlåtandena.

Utskottet. De av revisorerna införskaffade uppgifterna synas ge belägg för att på sina håll inom statsförvaltningen övertidstjänstgöring förekommer i icke avsedd omfattning. Utskottet kan därför ansluta sig till förslaget om att de av revisorerna framförda synpunkterna delgivas vederbörande myndigheter.

Utskottet hemställer,

att riksdagen må i skrivelse till Kungl. Maj:t som sin mening giva till känna vad utskottet anfört.

39:0) **Kungl. Maj:ts skrivelse med redogörelse för vidtagna åtgärder.** I skrivelse nr 30 har Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för den 9 januari 1959, lämnat en redogörelse för de åtgärder som vidtagits på grund av riksdagens skrivelser den 18 december 1957 (nr 399), den 14 mars 1958 (nr 5), den 26 april 1958 (nr 226), den 18 juli 1958 (nr B 56), den 25 juli 1958 (nr B 63) och den 25 juli 1958 (nr B 64) i anledning av, såvitt nu är i fråga, riksdagens år 1957 församlade revisorers berättelser.

Beträffande redogörelsens innehåll torde få hänvisas till skrivelsen.

Utskottet. Av den i förevarande sammanhang lämnade redogörelsen framgår, att vissa i ovannämnda riksdagsskrivelser angivna ärenden alltjämt äro föremål för Kungl. Maj:ts prövning. Utskottet förutsätter att dessa frågor ägnas fortsatt uppmärksamhet och att de av riksdagen härutinnan uttalade

önskemålen beaktas, så snart förhållandena medgiva. Kungl. Maj:ts skrivelse har i övrigt icke givit utskottet anledning till särskilt uttalande, vilket utskottet velat för riksdagen

anmäla.

Stockholm den 29 april 1959

På statsutskottets vägnar:

MARTIN SKOGLUND

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet ha närvarit

från första kammaren: herrar Näsström, Gillström, Ivar Johansson, Birger Andersson, Thun, Bergman, Holmqvist, Pålsson, Axel Johannes Andersson, Rikard Svensson, Mårtensson, Ragnar Bergh, Herbert Larsson och Anders Johansson; samt

från andra kammaren: herrar Skoglund i Doverstorp, Akerström, Petterson i Degerfors, Malmborg, Rubbestad, Jansson i Kalix, Staxäng, Persson i Växjö, Gustafsson i Stockholm, Svensson i Stenkyrka, Nilsson i Göingegården, fröken Elmén, herrar Andreasson, Nihlfors och Johansson i Norrköping;

dock att herr Lundqvist i Trollhättan deltagit i stället för herr Persson i Växjö vid behandlingen av punkterna 1—25.

Reservationer

vid punkten 13 (Handläggningen av visst låne- och bidragsärende)

- 1) av herr *Holmqvist*
- 2) av herr *Gustafsson* i Stockholm.